

गाउँपालिका/नगरपालिका सहितको
जिल्ला वस्तुगत विवरण बझाङ्ग २०७५
(District Profile Bajhang 2018)

बझांग जिल्ला

नेपाल सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोग
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग
तथ्याङ्क कार्यालय डडेल्धुरा
(डडेल्धुरा बझाङ्ग)

फोन/फ्याक्स : ०९६-४९०९८५
E-mail: sodadeldhura@gmail.com

फोन नं : ९७७-१-४२४५९४६
९७७-१-४२४५९४७
९७७-१-४२४५९४८
९७७-१-४२२९४०६
फ्याक्स : ९७७-१-४२२७७२०

प.सं.: २०७४/७५

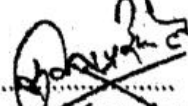
रामशाह पथ
धापाथली, काठमाण्डौ

च.नं.:

मन्तव्य

स्थानीय नीति निर्माता, योजनाकार, अनुसन्धानकर्ता, अध्येता र सञ्चारकर्मीहरूका लागि खण्डीकृत तथ्याङ्कको माग दिनानुदिन बढ्दै गईरहेको अनुभव हामीले गरेका छौं। खण्डीकृत तथ्याङ्कको यस्तो मागलाई राष्ट्रिय जनगणना, कृषिगणना र नमुना सर्वेक्षणमा आधारित विभिन्न सर्वेक्षणहरूले मात्र परिपूर्ति गर्न नसक्ने सन्दर्भमा गणना तथा सर्वेक्षणहरूबाट प्राप्त स्थानीय तहका तथ्याङ्क र स्थानीयस्तरका विभिन्न निकायहरूमा व्यवस्थापन गरिएका अभिलेखहरूमा छरिएर रहेका उपयोगी आँकडाहरूलाई तथ्याङ्क कार्यालयहरूले विगतका वर्षहरूमा पनि जिल्ला तहका वस्तुगत विवरणहरू तयार गरेका र तिनको अधिकतम माग तथा प्रयोग भएको अनुभव हामीले गरेका छौं। यसै सन्दर्भमा, देशको परिवर्तित स्थानीय तह अनुसारको तथ्याङ्क एकत्रित गरी आम प्रयोगकर्ताहरूको उपयोगको लागि उपलब्ध गराउने प्रयासस्वरूप केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग अन्तर्गतका तथ्याङ्क कार्यालयहरूले चालू आर्थिक वर्षमा गाउँपालिका/नगरपालिका प्रोफाइल तयार गरेका हुन्। यसको तयारीबाट स्थानीय तहको तथ्याङ्क भण्डार समृद्ध हुनुका साथै प्रयोगकर्ताहरूको माग निकै हृदयस्पर्शी सम्बोधन भई योजनाविद्, अनुसन्धानकर्ता, विद्यार्थी, तथा सरोकारवाला हरूको निमित्त निकै सहयोगी हुने विश्वास मैले लिएको छु।

स्थानीय तहहरूका बढास्तरसम्मका तथ्याङ्कहरू संग्रहित यस्तो महत्वपूर्ण गाउँपालिका/नगरपालिका प्रोफाइल तयार गरी प्रकाशनमा ल्याउन लागेकोमा म यस कार्यको प्रशंसा गर्दछु र यसको तयारीमा संलग्न सम्पूर्ण कर्मचारी वर्गमा धन्यवाद दिन चाहन्छु। आगामी वर्षमा तथ्याङ्क कार्यालयहरूले यस प्रकाशनको अद्यावधिक नवीन संस्करणलाई पनि प्राथमिकता दिनेछन् भन्ने विश्वास मैले लिएको छु।

सुपरीन्द्र अर्याल
(महापिपैसाक)

नेपाल सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोग
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

फोन नं.: ०९६-४१०१८५

तथ्याङ्क कार्यालय डडेल्धुरा

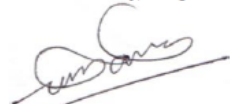

प्रकाशकीय

तथ्याङ्क विकासको मेरुदण्ड हो । जिल्लाको समग्र विकासको लागि गरिने विभिन्न स्तरका योजना तर्जुमा कार्यान्वयन तथा मुल्यांकन जस्ता हरेक पक्षमा तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्छ । सही र विश्वासिलो सुचना एवं आधार नलिई तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गरिएका योजनाहरू सफल हुदैनन् । सिंगो देश नै अहिले पूनर्संरचनाको संघारमा छ । सोही अनुसार बझाङ जिल्ला पनि विभिन्न स्थानीय तहमा विभाजित भएको छ । स्थानीय तह बमोजिमको तथ्यांकको अहिले टड्कारो आवश्यकता महसुस गरिएको छ । यसै कुरालाई मध्य नजर गर्दै तथ्याङ्क कार्यालय डडेल्धुराले जिल्लाका विविध पक्षलाई समेटेर गाउँपालिका/नगरपालिका (स्थानीय तह) सहितको जिल्ला वस्तुगत विवरण बझाङ २०७५ तयार गरेको छ । यस अघि वि.स.२०६४ सालमा पहिलो र वि.स. २०७२ सालमा दोस्रो पटक प्रकाशित गरिएकोमा त्यसलाई अध्यावधिक तथा परिमार्जन गर्न आवश्यक ठानी आगामी दिनमा जिल्लाको विभिन्न तहको योजना निर्माणमा सहयोग पुगोस् र जिल्लामा छरिएर रहेका तथ्याङ्कहरूलाई एकिकृत गरी एउटै प्रकाशन मार्फत प्रयोगकर्ता माफ् पुगोस् भनी यो जिल्ला वस्तुगत विवरण तयार गरिएको हो । जिल्लाको बारेमा चासो राख्ने सबैको लागि यो पुस्तक एक महत्वपूर्ण श्रोत सामग्री हुनेछ, भन्ने विश्वास लिएको छु ।

यसको तयारीका लागि आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध गराई सहयोग गरि दिनु भएकोमा जिल्ला स्थित सम्पूर्ण सरकारी तथा गैर सरकारी कार्यालयहरू, संघसंस्था, पत्रकारहरू तथा सम्बन्धित सबै निकायहरू प्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । तथ्याङ्क संकलन तथा अन्य कार्यमा सहयोग पुर्याउनु हुने लेखापाल श्री सागर बहादुर साउद, खरिदार दान बहादुर महारा र गणकद्वय हरिचन्द्र जोशी र दिपेश यादवलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै संकलित तथ्याङ्क कम्प्युटर प्रविष्टीमा सहयोग पुर्याउनु हुने का.स.श्री टेकराज ओझा र अन्य कार्यमा सहयोगी भूमिका खेल्ने का.स.श्री भुवन थापालाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । अन्तमा यस प्रकाशनमा रहेका त्रुटी तथा कमी कमजोरीहरू औल्याइ आगामी दिनमा सुधारका लागि यहाँहरूको महत्वपूर्ण सुभावको अपेक्षा राखेको छु ।

मिति २०७५/०३/०४

चन्द्र बहादुर पाल
तथ्याङ्क अधिकृत
तथ्याङ्क कार्यालय डडेल्धुरा

खण्ड १

जिल्लाको परिचय

१.१ जिल्लाको नामाकरण तथा ऐतिहासिक पृष्ठभूमी

बभ्राङ्ग जिल्ला नेपालको प्रदेश नं. ७ को उत्तरी भागमा अवस्थित छ । ऐतिहासिक रूपमा बभ्राङ्ग जिल्ला नेपालका राजा रजौटा चौविसे राज्य मध्येको एउटा थियो । यस जिल्लामा सिंह ठकुरीहरूले राज्य गरेका थिए । बभ्राङ्गी राजाहरूमा सिंह ठकुरी वंशीय पहिलो राजा शक्ति सिंहदेखि अन्तिम राजा ओमजंग बहादुर सिंहसम्म राज्य गरेका थिए । नेपालको शैक्षिक इतिहासका अग्रणी तथा सुप्रख्यात मानवतावादी राजा जयपृथ्वी बहादुर सिंह पनि बभ्राङ्गी राजा मध्येका एक थिए । उनले नेपाली भाषाको पहिलो पाठ्यपुस्तक अक्षराङ्क लेखी नेपालको शैक्षिक इतिहासमा ठूलो योगदान पुऱ्याएका थिए । हालको बभ्राङ्ग जिल्लाभित्र चौविसे राजाका रूपमा थलारी राज्य समेत रहेको थियो । थलारी राज्यमा समेत सिंह ठकुरी वंशीय राजाहरूले शासन गरेका थिए । तत्कालीन अवस्थामा बभ्राङ्ग राज्यको बलियो चौविसे राज्यको रूपमा नेपाल राज्य तथा मूलतः शाह वंशीय खानदानसंग नजिकको सम्बन्ध रहेको मानिन्छ ।

यस जिल्लाको नाम कसरी बभ्राङ्ग रह्यो भन्ने सम्बन्धमा एक ऐतिहासिक रोचक कथन छ । बभ्राङ्गी राजाका पूर्वजहरूले हालको छविसपाथिभेरे गाउँपालिका (साविकको ब्यासी गा.वि.स.) अन्तर्गत राजाको दरवार (कोट) बनाइ सोही ठाउँबाट शासन संचालन गर्थे । उक्त ठाउँमा दरवार (कोट) बनाउने क्रममा त्यहाँ एउटा अचम्मको कालो चिल्लो दर्शनीय शिला(ढुङ्गा)फेला परेछ । उक्त शिलालाई त्यस कोटबाट तल खोलामा फ्याँक्दा बारम्बार साविककै ठाउँमा आएर बसेको देखेपछि, कामदारहरूले यसको बेलिबिस्तार राजाक लगाएछन् र राजाले गुरु पुरोहितको सल्लाहमा उक्त शिलालाई कालभैरवको रूपमा स्थापित गरी पुजा गर्ने परम्परा बसालेछन् ।पछि कुनै समयमा उक्त अग्लो कोटमा निकै ठूलो चट्टयाङ्ग वा बज्र परेछ । तर कालभैरवको प्रभावले उक्त बज्र प्रभावहीन भई दरवारमा कुनै क्षति नपुगेकोले त्यस ठाँउलाई बज्रङ्ग भनिएछ । कालान्तर पछि उक्त शब्द अपभ्रंस भै बभ्राङ्ग हुन गएको हो भन्ने ऐतिहासिक मान्यता रही आएको छ ।

१.२ जिल्लाको भौगोलिक अवस्थिती तथा सिमाना :-

यस जिल्लाका पूर्वमा बाजुरा र हुम्ला जिल्ला ,पश्चिममा बैतडी र दार्चुला जिल्ला ,उत्तरमा हुम्ला जिल्ला र चीनको स्वशासित क्षेत्र तिब्बत तथा दक्षिणमा डोटी र अछाम जिल्ला रहेका छन् ।यस जिल्लाको सदरमुकाम चैनपुर हो भने यस जिल्लामा १० वटा गाउँपालिका र २ वटा नगरपालिका , प्रतिनिधि सभाका लागि संसदीय निर्वाचन क्षेत्र १ र प्रदेश सभाका लागि संसदीय निर्वाचन क्षेत्र २ निर्धारण गरिएका छन् । यस जिल्लाको भौगोलिक अवस्था तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

अक्षांस :- उत्तरी अक्षांस २९° २९' देखि ३०° ०९' उत्तरी अक्षांससम्म

देशान्तर :- ८०° ४६' पूर्वी देशान्तरदेखि ८१° ३४' पूर्वी देशान्तरसम्म

उचाई :- समुद्री सतहबाट ९००मीटर(३००० फिट) केदारस्युँ गाउँपालिका (साविकको रायल गा.वि.स.)को देउरादेखि ७०३५ मीटर (२३०००फिट) सैपाल गाउँपालिका (साविकको काँडा गा.वि.स.) को सैपाल हिमालसम्मको उचाइसम्म जिल्लाको भूगोल अवस्थित छ ।

१.३ जिल्लाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विभाजन :-

बझाङ जिल्ला नेपालको प्रदेश नं. ७ को उत्तरी भागमा अवस्थित जिल्ला हो । यस जिल्लालाई राजनैतिक तथा प्रशासनिक हिसावले समग्रमा प्रतिनिधि सभाका लागि १ वटा संसदीय निर्वाचन क्षेत्र , प्रदेश सभाका लागि २ वटा संसदीय निर्वाचन क्षेत्र , १० वटा गाउँपालिका र २ वटा नगरपालिकामा विभाजन गरिएको छ ।

तालिका नं. १ प्रदेश सभाका २ वटा संसदीय निर्वाचन क्षेत्रको विभाजन

निर्वाचन क्षेत्र	गाउँपालिका /नगरपालिकाहरूको नाम		निर्वाचन क्षेत्र	गाउँपालिका /नगरपालिकाहरूको नाम	
१	१	सैपाल गाउँपालिका	२	१	थलारा गाउँपालिका वडा नं. १-८
	२	तल्कोट गाउँपालिका		२	दुर्गाथली गाउँपालिका
	३	मष्टा गाउँपालिका		३	केदारस्युँ गाउँपालिका
	४	जयपृथ्वी नगरपालिका		४	बुंगल नगरपालिका
	५	सुर्मा गाउँपालिका		५	बित्थडचिर गाउँपालिका
	६	खप्तड छान्ना गाउँपालिका			
	७	छबिस पाथिभेरा गाउँपालिका			
	८	थलारा गाउँपालिका वडा नं. ९			

१.४ जिल्लाका प्रमुख तालहरू,नदीहरू,तथा झरनाहरू :-

यस जिल्लाका प्रमुख तालहरूमा सुर्मा सरोवर,टिमादह,खप्तड ताल,लोकुण्डा ताल,माभा ताल , खापर दह ,निलसिरी कुण्ड, उराई लेकको राम्चा दह हुन । साना नदीहरू मातारुगाँड,वाहुलीगाँड,सुनीगाँड, तलकोटीगाड, थलारीगाड, जडारीगाड , भ्यागुतेगाड, लिस्तीगाड , घाटगंगा ,डिलगाड ,विडीगाड ,गनईगाड हुन । सेती नदी र कालंगा ठूलानदीहरूमा पर्दछन् । यस जिल्लाका प्रमुख झरनाहरूमा दहचौर झरना,दाँतोला झरना,गोर्खाली झरना (गडराय),चनकेली हुङ्गे झरना,मेकुने झरना,कोइरालाकोट छडगाउँको झरना,सुनकडु झरना , पाल्तीछडा , वारिलछडा ,चिडकाको झरना ,धदिवन झरना , गुरायल झरना ,आदि हुन् ।

१.५ जिल्लाका प्रमुख हिमशिखरहरू :-

यस जिल्लाका प्रमुख हिमशिखरहरूमा निम्नवमोजिम शिखरहरू रहेका छन् ।

तालिका नं. २: जिल्लाका प्रमुख हिमशिखरहरु र उचाई

सि.नं.	हिमशिखरको नाम	उचाई (मिटर)
१	साईपाल हिमाल	७०२५
२	आर्य हिमाल	७०००
३	नाम्पा हिमाल	६०५४
४	योगा हिमाल	६६४८
५	व्यास ऋषि हिमाल	५६३८
६	उराई भन्ज्याङ हिमाल	५२०७
७	जेठीबहुरानी हिमाल	
८	राक्से हिमाल	
९	दुवै भन्ज्याङ	
१०	राडुङ्गी भन्ज्याङ	
११	गुरेल	

१.६ जिल्लाका प्रमुख धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल सम्बन्धी विवरण :-

पर्यटकीय ,धार्मिक एवं ऐतिहासिक स्थल ,मठ मन्दिर एवं प्राकृतिक मनोरम स्थल प्रशस्त मात्रामा रहेको यस वझाङ्ग जिल्लामा पर्यटन विकासको सम्भाव्यता प्रशस्त रहको छ । पर्यटकीय एवं धार्मिक दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण स्थलहरुको नाम एवं विशेषता तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३ : प्रमुख पर्यटकीय एवं धार्मिक स्थलहरुको नाम तथा विशेषता

सि.नं.	पर्यटकीय स्थलको नाम	विशेषता
१	खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज	प्राकृतिक सुन्दरता
२	सुर्मा सरोवर ताल	हिन्दुहरुको पवित्र धार्मिक स्थल
३	साईपाल,योगा ,नाम्पा हिमाल	हिमाल चढ्न तथा नाउर शिकार गन
४	भाटे सागु	थली देवीको शक्तिले भिम नदी वगेको
५	वान्नीकोट मन्दिर मेला	वझाङ्ग राजाको दरवार र राजकाज गर्ने स्थल
६	कैलास गुफा	शिव पार्वती वस्ने तथा खेल्ने स्थल
७	केदार लेक	पर्यटकहरुलाई सूर्यको सलामी पाउने स्थान
८	पाथीभरा लेक	सिलाजित चाट्न नाउरको वथान हेर्ने स्थल
९	जयपृथ्वी नगर	मानवतावादी राजाको पुख्र्यौली घर
१०	विजगड शिव मेला	शिवको दर्शन गरे स्वर्ग गईन्छ, भन्ने किंवदन्ती
११	वातालेक	पहिलो वज्र परेकोले यहावाट दर्शन गरे मुक्ति पाउने
१२	तपोवनज्वाला मेला	पाप मुक्ति पाईने(तातो पानीको मूल)
१३	खापरमन्दिर मेला	देवता र राक्षस लडाईमा देवीको जीत भएका ठाउँ
१४	ऋषि कुण्ड मेला	शिवको पानी खाने ठाउँ
१५	सुडिल मेला	पितृहरु स्वर्ग पठाउने ठाउँ
१६	वड्डि ज्यावन	विशेषता नखुलेको

१.७ बभ्राङ्ग जिल्लाका मुख्य मुख्य बजार

तालिका नं. ४ : बभ्राङ्ग जिल्लाका मुख्य मुख्य बजार र सदरमुकाम देखिको दुरी:

क्र.सं.	बजार	दूरी (कोष)	कैफियत
१	तल्कोट खौला	५	
२	दौलीचौर	४	
३	पसल वगर (छान्ना)	६	
४	मालुमेला	५	
५	देउरा	१४	
६	कनाना	६	
७	बगथला	१५	
८	भापा (बुंगल)	२४	
९	सैन्सु	१६	
१०	बिसौना (लेक गाँउ)	५	
११	देउलेक	२०	
१२	खोली (थलारा)	९	
१३	सुनकुडा	१६	

१.८ जिल्लामा चलनचल्तीका बाजाहरु

पंचेबाजा , सहनाइ , बासुरी , मादल , दमाहा , ट्याम्को ,नरसिंहा, मुजुरा , घुँघुरा , आदि ।

१.९ जिल्लामा उपलब्ध राष्ट्रिय सम्पदाहरु

डाँफे , लालीगुरास , जयपृथ्वीनगर, मानवताबादी तथा शिक्षाप्रेमी राजा जयपृथ्वी बहादुर सिंहको दरबार ।

१.१० जिल्लाको जलवायु र हावापानी :-

हावापानीका दृष्टिले विविधता बोकेको यस हिमाली जिल्लामा ग्रीष्म ऋतुमा अधिकांश भू-भागमा मौसम सामान्य रहन्छ भने हिउँदमा निकै चिसो रहन्छ । वर्षभरिनै हिउँ जम्ने ठाउँहरु पनि यस जिल्लामा रहेका छन् । यस जिल्लाको ६० प्रतिशत भूभाग शित प्रदेश, ३० प्रतिशत भूभाग समशितोष्ण र बाँकी १० प्रतिशत भूभाग उपोष्ण प्रदेशमा पर्दछ । यस जिल्लाको साइपाल , जेठीबहुरानी हिमश्रृंखलाहरुमा सदाबहार हिउँ रहन्छ । जिल्ला सदरमुकाम चैनपुर (भोपुर) मा ग्रीष्म ऋतुमा औषत तापक्रम न्यूनतम् २०°C देखि अधिकतम् ३५°C सम्म तथा हिउँदमा न्यूनतम् २°C देखि अधिकतम् १८°C सम्म रहन्छ । जिल्लामा जिल्ला सदरमुकाम क्षेत्रलाई आधार मान्दा वार्षिक औषत वर्षा ५० देखि १५० मिलिमिटर हुने गर्दछ ।

१.११ बभांग जिल्लामा जग्गाको विवरण :

तालिका नं.५ : भू-उपयोग अवस्था

क्र.सं.	विवरण	एकाइ	मान	प्रतिशत
१	कुल क्षेत्रफल	वर्ग कि.मी	३४२२	१००
२	वनजंगलको क्षेत्रफल	वर्ग कि.मी	१०२४.४३	२९.९४
३	चरणक्षेत्र	वर्ग कि.मी	१९८.६५	५.८
४	कृषियोग्य जमीनको क्षेत्रफल	वर्ग कि.मी	२६७.८३	७.८३
५	भाँडी	वर्ग कि.मी	१०६.५७	३.१२
६	अन्य	वर्ग कि.मी	१८२४.५२	५३.३१

१.१२ माटोको वनावट र उर्वराशक्ति

यस जिल्लामा पाईने माटोको वनावट बलौटे , दोमट , चिम्ट्याइलो , रातोमाटो , कालोमाटो प्रमुख रूपमा रहेका छन् । यहाँका नदी किनारका जमीनहरु तथा उच्च भूभागीय टार तथा क्षेत्रहरु (छान्ना,बुँगल,चीर थलारा,वान्नी/छविस) क्षेत्र कृषिका लागि अन्यन्त उर्वर रहेका छन् भने अन्य क्षेत्रका जमीनहरु पनि उर्वराशक्ति युक्त रहेको पाइन्छ । जिल्लाको हिमाली क्षेत्र मुलत : काँडा गाविस लगायत चीनसँगको सीमा क्षेत्र उच्च हिमाल , भिरालो जमीन पाखा तथा चट्टानयुक्त रहेको छ ।

जिल्लाको कृषि क्षेत्रको जमीन एकैनासको रहेको छैन । प्रशस्त धान खेतीयुक्त समथर जमीनदेखि भीरपाखायुक्त जमीन रहेको छ । सामान्यतया जिल्लाका सेती नदी , बाहुलीगाड , कालंगा नदी , जडारी गाड , थलारी गाड लगायतका प्रमुख नदी र गाड आसपासका समथर जमीन र जिउलाहरु सिचाईयोग्य खेती क्षेत्रका रूपमा उपभोग भइरहेका छन् । जिल्लाको अधिकाँश भाग हिमाल तथा भिरालो पाखा रहेको छ । जिल्लाको विद्यमान कृषियोग्य जमीनको वर्गीकरण तथा क्षेत्रफल निम्न अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. ६ : जमिनको किसिम वर्ग मी.

क्र.सं.	विवरण	जग्गाधनी संख्या (२०५९ अनुसार)	अवल	दोयम	सिम	चाहार
			क्षेत्रफल	क्षेत्रफल	क्षेत्रफल	क्षेत्रफल
१	धनहर खेत	२५३०५	२,२१,६५५	९२,१३,०९५	२,१५,९२,०२५	२,११,६५,९३५
२	पाखो बारी	(२०५९)	४५०	२२,८९,३९५	४,२८,६१,७७०	१८,२३,९७,९३५

१.१३ भू-क्षय संभावित क्षेत्र

अधिकांश हिमाली र पहाडी भूभाग रहेको बझाङ्ग जिल्ला भू-क्षयका हिसावले उच्च जोखिमयुक्त रहेको छ । वर्षेनी बाढी पहिरोजस्ता समस्याबाट जनजीवन निकै प्रभावित रहने गरेको छ । जिल्लाका निम्न क्षेत्रहरु भू-क्षय निरन्तर भईरहेको र सम्भावित भू-क्षययुक्त क्षेत्रका रूपमा रहेका छन् ।

क्र. सं.	भू-क्षययुक्त तथा संभावित क्षेत्र	क्षेतिको प्रकार
१	धुली बलौडी, मोरा, सेरुपोइल, भिउढुंगा, भाटबगर, जाल्ती, रुइनावगर, कालाखाली, भोपुर, (चैनपुर) डुंग्री जिउलो, (हेमन्तवाडा), देवल जिउलो (रिठापाटा), गोलाइ जिउलो, सुवेडा जिउलो, लुयाटा सेती किनार, जालेवगर, वगर गाँउ, भण्डारी गाँउ लिस्ताडा, (मालुमेला, मटेला) वीरगाल, सुंगाला, भाडेवगर, खानी वगर, मौरीवगर पिखेत, भनाना, (कोटभैरव, चौधारी), भोता, तमैल (रायल), देउरा, रेगमजिउला, कुच, पाल्तीछाडा, वासगाडा र मोरायलजिउला	सेती नदी कटान क्षेत्र
२	वाभ्र, सुनकुडा, पिपलकोट, खिरातडी, कफलसेरी, गित, वौडी, दहवगर	कालंगा नदी कटान क्षेत्र
३	चौधारी, सैनपसेला, लेकगाँउ, मटेला, व्याँसी	चैधारी, तारुगाड कटान क्षेत्र
४	दौलीचौर, चैनपुर, रिठापाटा	वाहुलीगाड नदी कटान क्षेत्र
५	पसलवगर, तल्लावगर, (माभिगाँउ, लामातोला, पौवागढी, मालुमेला, गडराय, पाटादेवल, कालुखेती	जडार, कुचेखोला नदी कटान क्षेत्र
६	वयस, डुडेमाडु, सेरालाखेत जिउलो, सडिल जिउलो) क्षेत्र, कोइरालाकोट, कोटभैरव	थलारीगाड नदी कटान
७	व्यासी, सैनपसेला	पहिरो
८	कोइरालाकोट, घोरादाउना, आठविस	पहिरो
९	बाँभ्र गाविस	पहिरो
१०	सुनिकोट	पहिरो
११	देवल पहिरो, रिठापाटा, धौलावगर	पहिरो
१२	चैनपुर, भोपुर	पहिरो
१३	सुवेडा, भुटाढुंगा	पहिरो
१४	भामचौर	पहिरो
१५	हेमन्तवाडा-गजमाइल, तामाखानी, कुच	पहिरो
१६	डोडुको पहिरो-गडखेत, विउराडी, वस्ती	गोलाई गाड कटान क्षेत्र
१७	डिलकोटेली	डिलगाड कटान क्षेत्र
१८	गोलाइ जिउला कटान	ढाक्रेखोला
१९	डाडापानी, मेलविसौना	तलकोटी गाड
२०	दौतोला, मेलविसौना	पहिरो
२१	रिलु, द्वारी	पहिरो
२२	रायल मैतोली	पहिरो
२३	सुकट्या सुनकुडा	पहिरो

खण्ड २

आधारभूत जनसांख्यिक विवरण

२.१ जनसंख्या तथ्यांकको महत्व र आवश्यकता :

जनसंख्या सम्बन्धी तथ्याङ्कको आवश्यकता कुनै एक क्षेत्र वा वर्ग विशेषमा काम गर्ने मानिसलाई मात्र नभई यससँग सम्बन्धित रहने वा जिज्ञासा राख्ने सबै क्षेत्र वा वर्गका नागरिकहरूलाई उत्तिकै पर्दछ । हरेक मानिसहरू आ-आफ्नो पेशामा वा सेवामा लागि रहेका हुन्छन्, ती सबै पेशामा लागेका मानिसहरूले आ-आफ्नो किसिमको आवश्यकता अनुरूप तथ्याङ्कहरूको प्रयोग र प्रचलनमा ल्याउने गर्दछन् । देशको स्वास्थ्य क्षेत्रको योजना बनाउने योजनाकारहरूको लागि आवश्यक पर्ने जनसंख्या तथ्याङ्क र पर्यटन व्यवसायसँग सम्बन्धितहरूले प्रयोग र प्रचलनमा ल्याउने जनसंख्या सम्बन्धी तथ्याङ्कमा उद्देश्यात्मक विभेद रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी राष्ट्र र समाजका हरेक अंगमा रहेर काम गर्ने जो कोही सचेत नागरिकहरूलाई यसको सहायता विना भविष्यको योजना बनाउन र बितेका समयमा भए गरेको कामहरूको सहि मुल्याङ्कन गर्न अष्टेरो पर्दछ । जनसंख्या सम्बन्धी तथ्याङ्कको उपयोग सरकार, स्थानीय सरकार, सरकारी र गैह्र सरकारी संस्था तथा अध्ययन र अनुसन्धानका क्षेत्रमा लागेका मानिसहरूलाई अत्यधिक पर्ने गर्दछ । यस प्रकार समग्र रूपमा भन्नु पर्दा जनसंख्या तथ्याङ्कको आवश्यकता कुनै एक क्षेत्र विशेषको साँघुरो घेराभित्र मात्र नरही व्यापक क्षेत्रको मानिससँग सम्बन्धित रहेको हुन्छ र मानिसको अस्तित्व रहनुजेलसम्म यसको आवश्यकता निरन्तर कायम नै रहने छ ।

२.२ राष्ट्रिय जनगणना : कुनै पनि राष्ट्रको भौगोलिक सिमाभित्र कुनै निश्चित समय र परिधिभित्र रहेर त्यस क्षेत्रमा बसोवास गर्ने सम्पूर्ण नागरिकहरूको गणना गर्ने प्रकृतिलाई राष्ट्रिय जनगणना भनिन्छ । अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा जनताहरूको सम्पूर्ण विवरण सहितको तथ्याङ्क संकलनलाई जनगणना भनिन्छ । जनगणना गर्नुको मुख्य उद्देश्य त्यस क्षेत्रमा रहने मानिसको निश्चित संख्याको यकिन गर्नु हो । यसको लागि कुनै क्षेत्र विशेषमा रहेको निश्चित घरहरूको संख्यालाई लिइन्छ र उक्त घरमा रहेका परिवार संख्या, महिला/पुरुष, रहन सहनको स्तर, वसाई-सराई, शिक्षाको अवस्था तथा जन्म तथा मृत्युको सम्पूर्ण बनौट आदिलाई समावेश गरी तथ्याङ्क संकलन गरिन्छ ।

जनगणनाबाट संकलन भएको तथ्याङ्क देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासको लागि योजना तर्जुमा, अध्ययन एवं अनुसन्धान गर्न प्रयोग गरिने आधारभूत तथ्याङ्क भएकाले कुनै पनि देशमा राष्ट्रिय

जनगणनालाई एक महत्वपूर्ण राष्ट्रव्यापी कार्यको रूपमा लिईन्छ। यस्तो आयोजना संचालन गर्नको लागि आर्थिक स्रोत जनशक्ति र साधन जुटाउनु पर्ने तथा तयारीको लागि पनि लामो समय लाग्ने भएकोले सबै जसो मुलुकहरूमा जनगणना सामान्यतया १०/१० वर्षमा गर्ने चलन रहेको छ। नेपालमा वि.सं १९६८ (सन् १९९१) देखि जनगणना गर्ने काम शुरु भएको हो। त्यसपछि लगभग प्रत्येक १०/१० वर्षमा जनगणना सञ्चालन हुँदै आएको छ। वि.सं २०६८ (सन् २०११) को गणना नेपालको इतिहासमा ११ औं जनगणना हो। यसका केहि महत्वपूर्ण सूचकहरू यस प्रकार रहेका छन्।

२.३ जिल्लाको जनसङ्ख्या(Population): राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार बझाङ्ग जिल्लाको जनसंख्या १,९५,१५९ जना मध्ये पुरुष ९२,७९४ जना (४७.५५ प्रतिशत) र महिला १,०२,३६५ जना (५२.४५ प्रतिशत) रहेका छन्। २०५८ सालको जनगणना अनुसार यस जिल्लाको जनसंख्या १,६७,०२६ थियो। विगत १० वर्षमा यस जिल्लाको जनसंख्या २८,१३३ (१६.८४ प्रतिशत) ले बढेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार लैंगिक अनुपात अर्थात १०० महिलामा पुरुषको संख्या ९०.६५ रहेको छ। २०५८ सालको जनगणनामा लैंगिक अनुपात ९३.०८ थियो जुन अहिलेको अनुपात भन्दा बढी थियो। त्यस्तै विगत १० वर्षमा घरपरिवार संख्या ५१९८ ले बढेकोछ। जिल्लाको यहि जनसंख्या वृद्धिदर कायम रहिरहयो भने आगामी ४४ वर्षमा यस जिल्लाको जनसंख्या दोब्बर हुनेछ।

२.४ वार्षिक जनसङ्ख्या वृद्धिदर(Annual population growth rate):

यस जनगणनाले २०५८ देखि २०६८ सालसम्मको वार्षिक साला खाला जनसङ्ख्या वृद्धिदर (Average annual exponential population growth rate) १.६१ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखाएको छ, जुन २०५८ सालको जनगणनाअनुसार (२०४८ देखि २०५८ सालसम्म) वार्षिक जनसंख्या वृद्धि दर सालाखाला १.८५ प्रतिशत थियो।

२.५ जनघनत्व(Population Density):

जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफलमा रहेको जनसङ्ख्या) ५७ जना प्रतिवर्ग किलोमिटर रहेको छ, जुन २०५८ सालमा ४९ र वि.सं.२०४८ सालमा ४१ रहेको थियो जनघनत्व कमश वृद्धि हुदै आइरहेको छ।

२.६ वृहद उमेर समूहअनुसार जनसङ्ख्या(Population by Broad Age Group):

यस जिल्लाको कुल जनसङ्ख्याको ४७.८५ प्रतिशत १५ देखि ५९ वर्ष उमेरका रहेको आँकडा २०६८ सालको जनगणनाले देखाएको छ। २०५८ सालमा यो उमेर समूहका जनसङ्ख्या ५०.१३ प्रतिशत थियो। हाल १४ वर्ष वा सो भन्दा कम उमेरका र ६० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका जनसङ्ख्या क्रमशः ४४.४६ प्रतिशत र ७.६९ प्रतिशत गरी आश्रित जनसंख्या ५२.१५ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। २०५८ सालमा १४ वर्ष वा सो भन्दा कम उमेरका र ६० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका जनसङ्ख्या क्रमशः ४३.५९ प्रतिशत र ६.२७ प्रतिशत गरी आश्रित जनसंख्या ४९.८६ प्रतिशत रहेको थियो।

२.७ परिवार सङ्ख्या (Household) :

गत २०५८ सालको जनगणनाअनुसार २८,५८८ परिवार सङ्ख्या देखिएकोमा हाल उक्त सङ्ख्या करिब १८.१८ प्रतिशतले बढेर ३३७८६ (संस्थागतसमेत) पुगेको छ । यसप्रकार दश वर्षको अवधिमा ५१९८ परिवार थप भएका छन् । संस्थागत परिवार बाहेक यस जिल्लामा ३३,७७३ परिवार रहेका छन् ।

२.८ परिवारको आकार(Household size):

यस जिल्लामा हाल प्रति परिवार औषत ५.७८ जना सदस्य सङ्ख्या (Average Household Size) रहेको छ, जुन २०५८ मा ५.८४ जना थियो । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार नेपालमा ४ जना सदस्य संख्या भएका घरपरिवार सबभन्दा बढी छन् भने बर्भाङ जिल्लामा ६ जना सदस्य भएका घरपरिवार सबभन्दा बढी छन् । त्यस्तै यस जिल्लामा १ जना मात्र सदस्य भएको ४.२३ प्रतिशत घरपरिवार छन् भने ९ जना वा सो भन्दा बढी सदस्य भएको १३.२६ प्रतिशत घरपरिवार रहेका छन् ।

तालिका नं. ७ : घरपरिवारमा भएका सदस्य संख्याका आधारमा परिवार संख्या सम्बन्धि विवरण

परिवार सदस्य संख्या	नेपाल		बर्भाङ	
	परिवार संख्या	प्रतिशत	परिवार संख्या	प्रतिशत
कूल जम्मा	५४,२७,३०२	१००	३३७८६	१००
१ जना	२,५५,१२५	४.७०	१४३०	४.२३
२ जना	५,६७,७०६	१०.४६	१९७५	५.८५
३ जना	८,०५,००८	१४.८३	२९२०	८.६४
४ जना	१०,८०,८५८	१९.९२	४४५८	१३.१९
५ जना	९,६६,०५१	१७.८०	५८०६	१७.१८
६ जना	७,३३,१०४	१३.५१	५८६९	१७.३७
७ जना	३,९३,४७७	७.२५	४०८३	१२.०८
८ जना	२,३९,२४२	४.४१	२७६६	८.१९
९ जना वा सो भन्दा बढी	३,८६,७३१	७.१३	४४७९	१३.२६

२.९ सबै भन्दा धेरै र कम जनसङ्ख्या भएका गाउँपालिका/नगरपालिका

यस पटकको जनगणनाअनुसार यस जिल्लामा सबैभन्दा धेरै जनसङ्ख्या बुंगल नगरपालिकामा ३३२२४ जना रहेको छ । यसै गरी सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या सैपाल गाउँपालिकामा २१८२ जना रहेको छ ।

२.१० घरको स्वामित्व अनुसार परिवार संख्या:

राष्ट्रिय जनगणनाका २०६८ अनुसार यस जिल्लामा ९७.४२ परिवार आफ्नै घरमा बसेको र १.६६ प्रतिशत परिवार भाडामा बसेको देखिएको छ। यस जिल्लामा ०.३३ प्रतिशत परिवार संस्थागत भवनमा बसेको पाईएको छ।

२.११ घरको जगको संरचना अनुसार परिवार संख्या :

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस जिल्लामा रहेको जम्मा परिवार संख्या ३३,७७३ (संस्थागत भवनमा बस्ने बाहेक) अधिकांश परिवारहरू अनुमानित परिवार संख्या ३२,९२२ माटोको जोडाइ भएको इटा वा ढुंगाले जग बनेको घरमा बस्छन्। करिब १९७ परिवार सिमेन्टको जोडाइ भएको इटा वा ढुंगावाट जग बनेको घरमा बस्छन् भने ढलान पिलर सहितको घरमा बस्ने परिवार संख्या १६ मात्र रहेको छ। काठको खम्बा गाडेको घरमा २१५ परिवारको बसोबास रहेको पाइन्छ बाकी रहेको परिवार संख्या अन्य प्रकारको जग भएको घरमा बस्दछन्।

२.१२ घरको बाहिरी गाह्रो / पर्खालको बनोट अनुसार परिवार संख्या :

यस जिल्लामा अधिकांश परिवार घरको बाहिरी गारो पर्खाल माटोको जोडाइ भएको इटा/ढुंगावाट बनेको घरमा बस्छन्। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार करिब ९४.९३% परिवारहरू यस्तो प्रकारको बनावट भएको घरमा बसेको पाइएको छ। सिमेन्टको जोडाइ भएको इटा/ढुंगा वाट बनेका घरमा २.६६% परिवारहरू बस्छन्। घरको बाहिरी गारोकाठ प्रयोग गरि बनाएको घरमा करिब ०.७४% परिवारहरू बसेका छन् भने ४५५ (१.३५%)

बाहिरी पर्खालको बनावट	जम्मा परिवार संख्या	प्रतिशतमा
जम्मा	३३७७३	१००.००
माटोको जोडाइ भएको इटा/ढुंगा	३२०६०	९४.९३
सिमेन्टको जाडाइ भएको इटा/ढुंगा	९००	२.६६
काठ/ फल्याक	२५१	०.७४
बास जन्य समाग्री	७	०.०२
काचो इटा	१०	०.०३
अन्य	९०	०.२७
नखुलेको	४५५	१.३५
स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन		

परिवारले आफु बसेको घरको बाहिरी बनावट भन्न नसकेको अवस्था रहेको छ।

२.१३ घरको छाना/छतको संरचना अनुसार परिवार संख्या :

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस जिल्लामा संस्थागत परिवार बाहेक ३३७७३ परिवार मध्ये अधिकांश परिवार टायल, खपडा वा ढुंगा को छाना/छत भएको घरमा ७३.६२% परिवार बसोबास गर्दछन् । खर परालले छोपेको घरमा बस्ने परिवार १८.७४ % र टीन च्याददर जस्तापाता को छत भएको घरमा ४.०९% परिवार बस्ने गरेको पाइन्छ । पक्की घर अर्थात सिमेन्ट ढलान गरि छत बनाएका घरमा बस्ने परिवार संख्या ४६० (१.३६%) मात्र रहेको छ । माटोको मात्र घरको छत बनाएर बसेको परिवार संख्या १३ रहेको छ र ७११ परिवारले आफू बसेको घरको छत अन्य भएको वा नखुलेको बताएका छन् ।

छानाको किसिम	परिवार संख्या	प्रतिशत
खर/पराल	६३२९	१८.७४
जस्ता/ टीन/च्यादर	१३८३	४.०९
टायल/ खपडा/ढुङ्गा	२४८६३	७३.६२
सिमेन्ट ढलान	४६०	१.३६
काठ/फल्याक	१४	०.०४
माटो	१३	०.०४
अन्य	२४४	०.७२
नखुलेको	४६७	१.३८
जम्मा	३३७७३	१००.००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन

२.१४ जिल्लामा खानेपानीको मुख्य स्रोत अनुसार परिवार संख्या :

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार खाना पकाउन वा पिउन प्रयोग गरिने पानीको मुख्य स्रोत अनुसार परिवार संख्या यस प्रकार रहेको छ ।

जम्मा परिवार संख्या	धारा /पाइप	ट्युबवेल/ हाते पम्प	ढाकिएको इनार/कुवा	खुला इनार/कुवा	मूल धारा	नदी/खोला	अन्य	नखुलेको
३३७७३	२२,६५८	१	६२८	२,१४७	५,८४२	१,९९५	१८९	३१३

२.१५ खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको प्रयोग अनुसार परिवार संख्या :

बर्भांग जिल्लामा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ मा ९८.३३ %परिवारले खाना पकाउन इन्धनको रूपमा अक्सर काठ दाउरा प्रयोग गरेको देखिन्छ । त्यस्तै मट्टिलेत तथा एल.पि. जि ग्याँसको प्रयोग ०.१७% ले गरेको देखिन्छ । त्यसै गरि खाना पकाउने प्रमुख इन्धनको रूपमा बायोग्यास प्रयोग गर्ने परिवार संख्या ०.१५% रहेको छ ।

इन्धनको किसिम	परिवार संख्या	प्रतिशतमा
काठ/दाउरा	३३२०९	९८.३३
मट्टिलेत	५७	०.१७
एल.पि.जि. ग्यास	१२१	०.३६
गुइठा	५	०.०१
बायो ग्याँस	५०	०.१५
विद्युत	१	०.००
अन्य	१०	०.०३
नखुलेको	३२०	०.९५
जम्मा	३३७७३	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८

२.१६ चर्पीको प्रकार अनुसार परिवार संख्या :

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार करिब ६९.८९% परिवारसंग अझै पनि कुनै प्रकारको पनि चर्पी नभएको अवस्था छ । राष्ट्रिय जनगणना २०५८ को प्रतिवेदन अनुसार चर्पी प्रयोग नगर्ने परिवार ८७.७८% रहेका थिए । राष्ट्रिय जनगणना २०५८ अनुसार आधुनिक

प्रकार (फ्लस भएको) को चर्पी प्रयोग गर्ने परिवार १.९३% मात्र रहेकोमा हाल राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार १८.१२% पुगेको छ भने साधारण प्रकारको चर्पी प्रयोग गर्ने परिवार विगत दश वर्षमा ८.७४ प्रतिशतबाट बढेर ११.०५ प्रतिशत पुगेको छ ।

चर्पीको प्रकार		परिवार संख्या	प्रतिशतमा
चर्पी नभएको		२३६०४	६९.८९
चर्पी भएको	फ्लस भएको	६१२०	१८.१२
	साधारण	३७३२	११.०५
नखुलेको		३१७	०.९४
जम्मा		३३७७३	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन

२.१७ बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने साधन अनुसार परिवार संख्या :

यस जिल्लामा विगत दश वर्ष राष्ट्रिय जनगणना २०५८ बाट राष्ट्रिय जनगणना २०६८ सम्म आइपुग्दा बत्ती बाल्न उर्जाको रूपमा विजुली प्रयोग गर्ने परिवार संख्या ५.११% बाट बढेर १७.४८ % , मट्टीतेल ७१.९ % बाट घटेर १२.६८% पुगेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार सोलार प्रयोग गर्ने परिवार संख्या ३९.५१% र बत्ति बाल्न उर्जाको श्रोत विजुली , मट्टीतेल बायो ग्यास, सोलार भन्दा अन्य नै प्रयोग गर्ने (जस्तै भुरो , ब्याट्री , दाउरा आदि) परिवार २८.५६ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने श्रोत नखुलेको परिवार संख्या ३१४ रहेको छ ।

बत्तीको प्रकार	परिवार संख्या	प्रतिशत
विजुली	५९०२	१७.४८
मट्टीतेल	४२८१	१२.६८
बायो ग्याँस	२८४	०.८४
सोलार	१३३४५	३९.५१
अन्य	९६४७	२८.५६
नखुलेको	३१४	०.९३
जम्मा	३३७७३	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८

२.१८ वि.सं.२०२८ सालदेखि हालसम्मका जनगणनाबाट प्राप्त केही महत्वपूर्ण सूचकहरूको तुलनात्मक विवरण:

यस जिल्लाको विगत ४० वर्षको जनसंख्या प्रतिवेदन हेर्दा जनसंख्या संख्यात्मक रूपमा वृद्धि हुदै गइ रहेको छ । वि.सं. २०२८ सालमा यस जिल्लाको जनसंख्या १ लाख ८ हजार ६सय २३ बाट बढेर ४० वर्ष पछि १ लाख ९५ हजार १सय ५९ पुगेको छ । प्रति वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफलमा बस्ने जनसंख्या राष्ट्रिय जनगणना २०२८ मा ३२ जना थिए भने हालको राष्ट्रिय जनगणना २०६८ मा आएर ५७ पुगेको छ । त्यसै गरि लैगिक अनुपात पनि घट्दो क्रममा रहेको छ । विगत ४० वर्षको अवधिमा लैगिक अनुपात घट्दै १०१.७४ बाट ९०.६५ पुगेको छ , यसको अर्थ यस जिल्लामा महिलाहरूको संख्या पुरुषको भन्दा बढीले वृद्धि भइरहेको भन्न सकिन्छ । विगत ४० वर्षमा यस जिल्लामा जम्मा १५,५२७ परिवार मात्र वृद्धि भएका छन् । परिवारको आकार हेर्दा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार प्रति परिवार ५.७८ जना परिवार सदस्य बस्ने गरेका छन् । यस जिल्लाबाट अनुपस्थित जनसंख्यामा पनि क्रमिक रूपमा वृद्धि भइरहेको छ । विगत राष्ट्रिय जनगणना २०५८को प्रतिवेदन अनुसार यस जिल्लाबाट अनुपस्थित जनसंख्या

१३,५७२ थियो भने राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदनले यो संख्या ९,२७३ ले वृद्धि भई २२,८४५ पुगेको छ ।

तालिका नं. ८ : वि.सं. २०२८ सालदेखि हालसम्मका जनगणनाबाट प्राप्त केही महत्वपूर्ण सूचकहरूको तुलनात्मक विवरण

विवरण	जनगणना वर्ष (वि.सं.)				
	२०२८	२०३८	२०४८	२०५८	२०६८
कुल जनसंख्या	१०८६२३	१२४०१०	१३९०९२	१६७०२६	१९५१५९
पुरुष	५४७८१	६२२०६	६६६५१	८०६७६	९२७९४
महिला	५३८४२	६१८०४	७२४४१	८६३५०	१०२३६५
औषत वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर	--	--	१.१५	१.८५	१.६१
जनघनत्व (प्रति वर्ग कि.मि.)	३२	३७	४१	४९	५७
घरपरिवार संख्या	१८२५९	२१५१३	२५०९०	२८५८८	३३७८६
परिवारको औषत आकार	५.९५	५.८	५.५४	५.८४	५.७८
पुरुष महिला अनुपात (Sex-ratio)	१०१.७४	१००.६५	९२.०१	९३.४३	९०.६५
देशको कुल जनसंख्यामा जिल्लाको अंश (प्रतिशतमा)	०.९४	०.८३	०.७५	०.७२	०.७४
अनुपस्थित (देश बाहीर रहेको) जनसंख्या	--	५८७९	११२९९	१३५७२	२२८४५
जनसंख्या दोब्बर हुन लाग्ने समय (वर्षमा)	--	--	६१	३७	४४
साक्षरतादर (प्रतिशतमा)	--	--	--	३५.५०	५५.५० पुरुष ७२.९९ महिला ४०.१२
कोरा जन्म दर (प्रति १००० जनसंख्यामा)	--	--	--	--	२९.६७
कोरा मृत्यु दर (प्रति १००० जनसंख्यामा)	--	--	--	--	८.८१

शिशु मृत्युदर (प्रति १००० जीवित जन्ममा)	--	--	--	--	७०.७५ पुरुष ८३.२८ महिला ६१.२९
पाँच वर्षमुनिको बच्चाको मृत्युदर (प्रति १००० जीवित जन्ममा)	--	--	--	--	९२.७९ पुरुष १०१.२ महिला
औषत आयु (वर्षमा)	--	--	--	--	६०.४ पुरुष ५९.२ महिला ६१.७

स्रोत :रा.ज.ग प्रतिवेदन, के.त.वि

२.१९ लिंग र ५ वर्ष उमेर समुह अनुसार जनसंख्या वितरण :

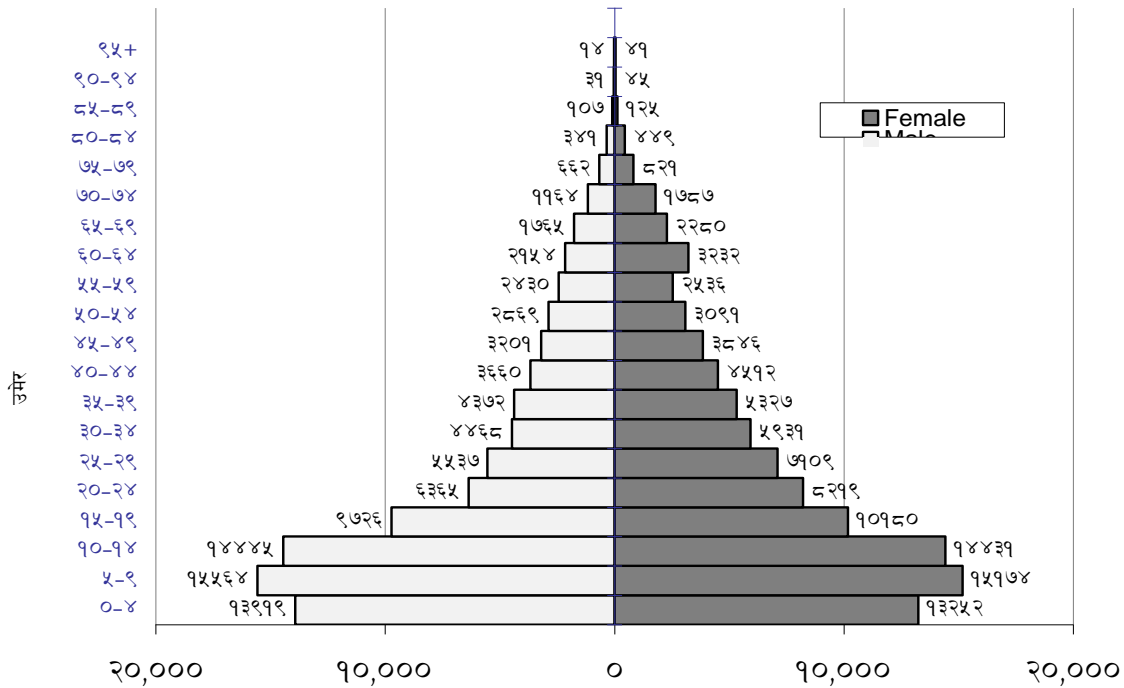
यस जिल्लाको जनसंख्या राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार ५ वर्ष उमेर समुह र लिङ्ग अनुसार निम्न तालिका अनुसार रहेको पाइन्छ । हाल ५ वर्ष मुनिको जनसंख्या १३.९२ प्रतिशत रहेको छ जुन राष्ट्रिय जनगणना २०५८ अनुसार १५.२१ प्रतिशत रहेको थियो । उमेर समुह ५-९ वर्ष भएका जनसंख्या (१५.७५ प्रतिशत) सबै उमेर समुह भन्दा उच्च रहेको पाइन्छ । यस जिल्लामा १५ वर्ष मुनिको जनसंख्या ४४.४६ प्रतिशत रहेको छ जुन राष्ट्रिय जनगणना २०५८ अनुसार कुल जनसंख्याको ४३.५९ प्रतिशत रहेको थियो। त्यस्तै उमेर १५-५९ वर्ष सम्मको जनसंख्या ४७.८५ प्रतिशत रहेको छ , जुन राष्ट्रिय जनगणना २०५८ अनुसार कुल जनसंख्याको ५०.१५ प्रतिशत रहेको थियो । त्यसै गरी उमेर ६० वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्या कुल जनसंख्याको ७.६९ प्रतिशत रहेको छ , राष्ट्रिय जनगणना २०५८ अनुसार यो जनसंख्या कुल जनसंख्याको ६.२७ प्रतिशत मात्र रहेको थियो ।

तालिका नं. ९ लिंग र ५ वर्ष उमेर समुह अनुसार जनसंख्या वितरण

उमेर समुह वर्ष	जनसंख्या			प्रतिशतमा
	पुरुष	महिला	जम्मा	
०० -०४	१३९१९	१३२४२	२७१६१	१३.९२
०५ - ०९	१५५६४	१५१७४	३०७३८	१५.७५
१० - १४	१४४४५	१४४३१	२८८७६	१४.८०
१५ - १९	९७२६	१०१८०	१९९०६	१०.२०
२० - २४	६३६५	८२१९	१४५८४	७.४७
२५ - २९	५५३७	७१०९	१२६४६	६.४८
३० - ३४	४४६८	५९३१	१०३९९	५.३३
३५ -३९	४३७२	५३२७	९६९९	४.९७
४० - ४४	३६६०	४५१२	८१७२	४.१९
४५ -४९	३२०१	३८४६	७०४७	३.६१
५० - ५४	२८६९	३०९१	५९६०	३.०५
५५ - ५९	२४३०	२५३६	४९६६	२.५४

६० - ६४	२१५४	३२२३	५३७७	२.७६
६५ - ६९	१७६५	२२८०	४०४५	२.०७
७० - ७४	११६४	१७८७	२९५१	१.५१
७५ - ७९	६६२	८२१	१४८३	०.७६
८० - ८४	३४१	४४९	७९०	०.४०
८४ - ८९	१०७	१२५	२३२	०.१२
९० - ९४	३१	४५	७६	०.०४
९५ +	१४	४१	५४	०.०३
जम्मा	९२७९४	१०२३६५	१९५१५९	१००.०

२.२० बर्भाग जिल्लाको जनसंख्या पिरामिड २०६८:

२.२१ धर्म अनुसार जनसंख्या:

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार बर्भाग जिल्लामा हिन्दु धर्म मान्ने जनसंख्याको बाहुल्यता पाइएको छ जुन कुल जनसंख्याको ९९.७४ प्रतिशत छ। त्यस्तै ०.१८४ प्रतिशत बुद्ध धर्म र ०.०२६ प्रतिशत कृषिचयन धर्म मान्नेको जनसंख्याको पाइन्छ।

तालिका नं. १० : बर्भांग जल्लाको धर्म अनुसार जनसंख्या वलतरण :

सल.न.	धर्म	जनसंख्या	प्रतलशत
१	हलनुदु	१,९४,६५६	९९.७४२
२	बुदुदु	३५९	०.१८४
३	कृशलचयन	५१	०.०२६
४	प्रकृतल	७	०.००४
५	इस्लाम	८	०.००४
६	बहाइ	६	०.००३
७	अन्य	७२	०.०३७
जम्मा		१,९५,१५९	१००

स्रोत : रा.ज.ग.२०६८,के.त.वल

२.२२ मातृभाषा अनुसार जनसंख्या:

राष्ट्रल जनगणना २०६८ अनुसार बर्भाङ जल्लामा अधलकांस मानलसहरुले नेपाली भाषा ७५.५ प्रतिशत मातृभाषाको रुपमा प्रयोग गरेको पाइन्छ । यसैगरी बर्भाङी भाषा २३.५ प्रतिशत मातृभाषाको रुपमा प्रयोग गरेको पाइन्छ ।

तालिका नं. ११ : मातृभाषा अनुसार बर्भाङको जनसंख्या

सल.न.	मातृभाषा	जनसंख्या	प्रतलशत	सल.न.	मातृभाषा	जनसंख्या	प्रतलशत
१	नेपाली	१,४७,३५३	७५.५०	१०	मैथली	२२	०.०१
२	बर्भाङी	४५,८७२	२३.५०	११	नेवारी	२०	०.०१
३	डोटेली	९६८	०.५०	१२	राइ	२०	०.०१
४	धुलेली	३४६	०.१८	१३	मगर	१८	०.०१
५	तामाङ	१६२	०.०८	१४	भोजपुरी	१२	०.०१
६	गुरुङ	११६	०.०६	१५	थारु	११	०.०१
७	हलनुदी	३६	०.०२	१६	अन्य	४०	०.०२
८	बैतडेली	३२	०.०२	१७	NotReported	१०४	०.०५
९	शेर्पा	२७	०.०१		जम्मा	१९५१५९	१००

स्रोत : रा.ज.ग.२०६८,के.त.वल

२.२३ जात/जाति(Caste/Ethnicity):

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार नेपालमा जम्मा जम्मी १२५ वटा जात जातीहरु तथा १२३ भाषाभाषी रहेको देखिएकोमा बर्भाङ्ग जिल्लामा जम्मा २७ जातीहरुको बसोबास गरेको देखिएको छ , ती जातजातीको जनसंख्या मध्ये सबै भन्दा बढी ६६.५४ प्रतिशत क्षेत्री रहेका छन् भने दोश्रोमा पहाडी ब्रामण १०.२० प्रतिशत , तेश्रोमा कामी ७.३३ प्रतिशत , चौथोमा ठकुरी ४.८६ प्रतिशत र पाचौंमा सार्की २.२२ प्रतिशत रहेका छन् । जनगणना २०६८ अनुसार बर्भाङ्ग जिल्लाको जातजाती सम्बन्धी विवरण यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं. १२ : जातजाती अनुसारको बर्भाङ्ग जिल्लाको जनसंख्या

सि.न.	जातजाती	पुरुष	महिला	जम्मा जनसंख्या	प्रतिशत
१	क्षेत्री	६२२९२	६७५७३	१२९८६५	६६.५४
२	ब्राह्मण पहाडी	९२०४	१०६९३	१९८९७	१०.२०
३	कामी	६७३९	७५६४	१४३०३	७.३३
४	ठकुरी	४४१८	५०६२	९४८०	४.८६
५	सार्की	२०२६	२३०५	४३३१	२.२२
६	दमाई/होली	१३३१	१६६४	२९९५	१.५३
७	सन्ध्यासी/दशनामी	११०८	१३२८	२४३६	१.२५
८	वादी	१९१	२५३	४४४	०.३३
९	तामाङ	१३६	११४	२५०	०.१३
१०	मगर	१२१	८९	२१०	०.११
११	नेवार	९९	७९	१७८	०.०९
१२	गुरुङ	७६	६८	१४४	०.०७
१३	थारु	७२	६१	१३३	०.०७
१४	राजपुत	४१	३६	७७	०.०४
१५	लोहार	३२	२२	५४	०.०३
१६	बंगाली	२३	२८	५१	०.०३
१७	राइ	२१	१४	३५	०.०२
१८	भोटे	९	१३	२२	०.०१
१९	धोवी	१०	१०	२०	०.०१
२०	कायस्थ	१०	१०	२०	०.०१
२१	घर्ती /भुजेल	८	४	१२	०.०१
२२	अन्य दलित	४६९६	५२३८	९९३४	५.०९
२३	अन्य तराईवासी	६०	६९	१२९	०.०७
२४	अन्य नखुलेको	६५	५९	१२४	०.०६
२५	विदेशी	६	९	१५	०.०१
	जम्मा	९२७९४	१०२३६५	१९५१५९	१००

स्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग ,राष्ट्रिय जनगणना २०६८

२.२४ वैवाहिक अवस्था (उमेर १० बर्ष वा सो भन्दा माथिका मात्र):

यस जिल्लामा दश वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरको कुल जनसंख्याको ५६.४५ % जनसंख्याले कम्तीमा एक पटक विवाह गरेको पाइन्छ। विभिन्न प्रकारको वैवाहिक अवस्था हेर्दा एकल विवाह गरेको संख्या सबै भन्दा उच्च रहेको छ। यस जिल्लामा बिदुर/विधवा तथा सम्बन्ध विच्छेद (पारपाचुके) गरेको जनसंख्या क्रमश ३.९२ % र ०.०५ % रहेको छ।

तालिका नं. १३: बर्भाग जिल्लामा जनसंख्याको वैवाहिक अवस्था :

लिंग	जनसंख्या	अविवाहित	एकल विवाह	बहुविवाह	पुनर्विवाह	बिदुर/विधवा	पारपाचुके	छुटिएर बसेका
पुरुष	६३३११	२५३८९	३२६७५	१४३७	२५५०	११९०	३४	३६
महिला	७३९४९	२२७०२	४४८१३	२८८	१८३७	४१८८	३९	८२
जम्मा	१३७२६०	४८०९१	७७४८८	१७२५	४३८७	५३७८	७३	११८
प्रतिशत	१००	३५.०४	५६.४५	१.२६	३.२०	३.९२	०.०५	०.०९

२.२५ पहिलो विवाह गर्दाको उमेर (Age at First Marriage):

दश वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका विवाहित व्यक्तिहरूको सबै भन्दा ठूलो हिस्साको पहिलो विवाह १५ देखि १९ वर्षको उमेरमा भएको देखिन्छ। यो उमेरभित्र ५९.९५ प्रतिशत विवाहित व्यक्तिहरूको पहिलो विवाह भएको पाइएको छ। यस जिल्लामा सबै भन्दा बढी करिब ५३.५९ प्रतिशत पुरुषहरूको १५-१९ वर्षको उमेरमा पहिलो विवाह भएको देखिन्छ र ६४.६५ प्रतिशत महिलाहरूको पहिलो विवाह १५-१९ वर्ष उमेरमा नै भएको पाइन्छ। करिब ८२.९३ प्रतिशत महिलाहरूको र ६०.१ प्रतिशत पुरुषहरूको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १९ वर्ष मुनि नै रहेको देखिन्छ। यसैगरी १० वर्ष मुनी नै पहिलो विवाह हुने जनसंख्या ०.६८ प्रतिशत अर्थात् ७४ पुरुष र ५२८ महिला तथा पचास वर्षको उमेर पार गरीसकेपछि पहिलो विवाह हुनेहरू ६ जना पुरुष र ४ जना महिलाहरू रहेको छन्।

तालिका नं. १४: बर्भाग जिल्लामा पहिलो विवाह गर्दाको उमेर अनुसार :

लिंग	भन्दा माथि विवाहित जनसंख्या	पहिलो विवाह गर्दाको उमेर वर्ष									
		१० बर्ष मुनि	१०-१४	१५-१९	२०-२४	२५-२९	३०-३४	३५-३९	४०-४४	४५-४९	५०+
पुरुष	३७९२२	७४	२३९३	२०३२४	१२१४९	२३३७	४५६	१३०	३९	१४	६
महिला	५१२४७	५२८	८८४२	३३१३१	७७६३	७४८	१६५	४७	१५	४	४
जम्मा	८९१६९	६०२	११२३५	५३४५५	१९९१२	३०८५	६२१	१७७	५४	१८	१०
प्रतिशत	१००	०.६८	१२.६०	५९.९५	२२.३३	३.४६	०.७०	०.२०	०.०६	०.०२	०.०१

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन

२.२६ बभ्र्ग जल्लाको व्यक्तलगत घटना दर्ता वलवरण :

वलश्वका कतलपय देशले आफ्नो देशको जन्म, मृत्यु, बसाईसराइसम्बन्ध वलच्छेद जस्ता जनसांख्यलक घटना कानुनीरुपले दर्ता गरल स्थानीय स्तरमा जनसंख्याको प्रवाहलाई सजललै आंकलन गर्ने गरेका छन् । नेपालले पनि यसलाई व्यवस्थलत गर्न जन्म, मृत्यु तथा अन्य व्यक्तलगत घटना (दर्ता गर्ने) ऐन २०३३ (सन १९७६) र जन्म, मृत्यु तथा अन्य व्यक्तलगत घटना (दर्ता गर्ने) नलयमावली, २०३४ (सन १९७७) अनुसार जन्म, मृत्यु, वलवाह,, बसाई सराई र सम्बन्ध वलच्छेद गरल ५ वटा घटनाहरु कानुनी रूपमा दर्ता गरल प्रमाणपत्र दलने व्यवस्था भएको छ तर व्यवहारलकरुपमा यो खासै व्यवस्थलत हुनसकेको छैन । यस बारे राम्रो ज्ञान नभएर वा आवश्यकता परेको बखत मात्र दर्ता गर्ने परलपाटीको वलकास भएको कारणले यो पद्धती पूर्णरुपमा सफल भएको पाइदैन । यस परलपाटीको त्याग गरल सबैले घटना दर्ता प्रणालीलाई व्यवस्थलत गर्न आफ्ना यस्ता घटनाहरु समयमानै दर्ता गर्नेहो भने नागरलकता, बसाई सराई, सामाजलक सुरक्षा तथा अंशवण्डा आदल वलषयहरुमा उत्पन्न हुने समस्या समाधानमागर्न सजललोका साथै जनसंख्याको प्रवाहलाई समेत सजललै संग अध्ययन गर्न सकलन्छ ।

यस जल्लाको जल.स.स.को कार्यालय बभ्र्ग अनुसार आ.व. २०७२।७३ र २०७३र७४ को व्यक्तलगत घटनाहरुको दर्ताको वलवरण तपसलल बमोजलम छ ।

ताललका नं. १५ : बभ्र्ग जल्लाको व्यक्तलगत घटना दर्ता वलवरण

जल्लामा व्यक्तलगत घटना दर्ता सम्बन्ध वलवरण

आ.व.	जन्म	मृत्यु	बसाइसराइ	सम्बन्ध वलच्छेद	वलवाह दर्ता
२०७२।७३	७९६५	८०३	१८०	०	८४१
२०७३।७४	३६३९५	६९६	३९५	०	१७२३

२.२७ बसाईसराई :

राष्ट्रल जनगणना २०६८ प्रतिवेदन अनुसार यस जल्लामा बसोवास गर्ने मध्येमा स्वदेशमा जन्मेका ९८.९% र वलदेशमा जन्मेका ०.३४% रहेका छन् । स्वदेशमा जन्मेका मध्ये यस जल्लामा जन्मेका ९८.३३% र अन्य जल्लामा जन्म भई यस जल्लामा बसोबास गरेका १.६७% प्रतिशत रहेको छ । लैङ्गलकरुपमा हेर्दा अर्को जल्लावाट जन्म भई यस जल्लामा बसाई सरल आउने मध्ये महिला ७८.७२% र पुरुष २१.२७% छ । यसरी अन्य जल्लावाट बसाई सरल आउनुको प्रमुख कारणहरुमा वलवाह, व्यापार, नोकरी क्रमशः ६३.१९%, ७.६४%, ६.११% प्रतिशत रहेको छ । महिला मुख्यतया वलवाह र पुरुषहरु नोकरीको कारणले यस जल्लामा बसाईसरल आएको देखलन्छ ।

तालिका नं. १६ : जन्मस्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

जन्मस्थान	पुरुष	महिला	दुवै	प्रतिशत
स्वदेश :	९१३८५	१०११९२	१९२५७७	९८.९
यही जिल्ला :	९०७०३	९८६६७	१८९३७०	९८.३३
अर्को जिल्ला :	६८२	२५२४	३२०६	१.६७
विदेश :	३२३	३७०	६९३	०.३४
नखुलेको :	६३७	७९४	१४३२	०.७४
जम्मा	९२३४५	१०२३५६	१९४७०१	१००.००

तालिका नं. १७ : स्वदेशमा जन्मेको व्यक्ति हाल बसेको जिल्लामा बसाइ सरी आउनुको मुख्य कारण अनुसार जनसंख्या

	कृषि	व्यापार	नोकरी	अध्ययन	विवाह	आश्रित	द्वन्द	अन्य	कारण नखुलेको	जम्मा
पुरुष	७३	१६४	१७२	५७	१६	४०	१६	४८	९७	६८२
महिला	३१	८२	२४	५८	२०१०	२५	०	३३	२६१	२५२४
जम्मा	१०४	२४५	१९६	११४	२०२६	६६	१६	८१	३५८	३२०६
प्रतिशत	३.२४	७.६४	६.११	३.५६	६३.१९	२.०६	०.५०	२.५३	११.१७	१००

२.२८ अपांगता भएको जनसंख्या:

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार यस जिल्लामा कुल जनसंख्याको २.५५ प्रतिशत अपांग जनसंख्या रहेको छ। अपांग जनसंख्या ४,९७६ मध्ये सबै २,५३४ पुरुष र २,४४२ महिला रहेका छन्। सबैभन्दा बढी शारीरिक रुपले अपांगता भएको जनसंख्या १८४२ रहेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ मा ८ किसिमको अपांगता सम्बन्धि विवरण सोधिएका थिए। जुन यस प्रकार छन्।

तालिका नं. १८ : बर्भाग जिल्लामा अपांगता भएको जनसंख्या :

लिंग	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत जम्मा
शारीरिक अपांगता	९८३	८५९	१८४२	०.९४
दृष्टीविहीन	५३७	६२८	११६५	०.६०
श्रवण शक्ति नभएका	४५४	४७९	९३३	०.४८
श्रवण शक्ति तथा दृष्टी नभएका	४५	६२	१०७	०.०५
बोलाइ सम्बन्धी अपांगता	२३६	१४८	३८४	०.२०
मानसिक अपांगता	१०७	९०	१९७	०.१०
बौद्धिक अपांगता	५२	४१	९३	०.०५
बहुअपांगता	१२०	१३५	२५५	०.१३
अपांगता भएको जनसंख्या	२५३४	२४४२	४९७६	२.५५
अपांगता नभएकाहरुको जनसंख्या	९०२६०	९९९२३	१९०१८३	९७.४५
जम्मा जनसंख्या	९२७९४	१०२३६५	१९५१५९	१००

२.२९ अनुपस्थित जनसंख्या :

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार यस जिल्लाबाट ११.७% जनसंख्या अनुपस्थित भएको देखिन्छ। अनुपस्थित जनसंख्या मध्ये ३४.८५% जनसंख्या १५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या सबै भन्दा बढी अनुपस्थित रहेको छ। यस जिल्लाबाट करिब ३.३५% (६,५५३ जना) महिला जनसंख्याको अनुपस्थिति रहेको छ। यस जिल्लाबाट अनुपस्थित मध्ये अधिकांश करिब ९५.५९% भारतमा रहेको छ भने बाँकी ४.४१% अन्य मुलुकमा रहेको छ। यस जिल्लाबाट विभिन्न उमेर समूह अनुसार अनुपस्थित रहेको जनसंख्या यस प्रकार छ।

तालिका नं. १९ : जिल्लामा उमेर समूह अनुसार अनुपस्थित जनसंख्या विवरण :

उमेर समूह वर्ष	जम्मा	प्रतिशत
०० - १४	४,०८६	१७.८९
१५ - २४	७,९६१	३४.८५
२५ - ३४	५,३८८	२३.५९
३५ - ४४	२,५४८	११.१५
४५ - ५४	१,३४२	५.८७
५५ - ६४	५७४	२.५१
६५ +	१८९	०.८३
नखुलेको	७५७	३.३१
जम्मा	२२,८४५	

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन

२.३० स्थान अनुसार विदेश रहेको जनसंख्या :

यस जिल्लाको विदेश रहेको जनसंख्या हेर्दा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार विदेशिएको जनसंख्याको ठूलो हिस्सा छिमेकी मुलुक भारत गएको देखिन्छ। भारत गएको जनसंख्या ९५.५९% रहेको छ।

तालिका नं. २० : स्थान अनुसार विदेश रहेको जनसंख्या

राष्ट्र	उमेर समुह/ जम्मा	प्रतिशत
भारत	२१८३८	९५.५९
मध्ये पूर्वी राष्ट्र	१५८	०.६९
एशियन राष्ट्र	१४४	०.६३
अन्य एशियनराष्ट्र	४५	०.२०
युरोपिन यूनियन राष्ट्र	१४	०.०६
क्यानाडा अमेरिका	२६	०.११
अफ्रिकनराष्ट्र	९	०.०४
एशियन प्यासिफिक राष्ट्र	५	०.०२
दक्षिण अमेरिका	७	०.०३
साक (भारत बहेक)	१७	०.०७
अन्य युरोप	१६	०.०७
अन्य	१३	०.०६
नखुलेको	५५३	२.४२
जम्मा अनुपस्थित	२२८४५	१००

२.३१ जनसंख्या अनुपस्थित रहनुको मुख्य कारणहरु :

उमेर १० वर्ष र सो भन्दा माथिको जनसंख्या मध्ये २२,८४५ जना यस जिल्लाबाट अनुपस्थित रहेका छन् । अनुपस्थित जनसंख्यामा ६३.४९ % जनसंख्या निजि क्षेत्रको नोकरीका लागि र २४.३७ % जनसंख्या आश्रित भएकै कारणले , २.११% जनसंख्या संस्थागत नोकरीको लागि र २.१% जनसंख्या अध्ययनका लागि यस जिल्लाबाट अनुपस्थित रहेको छ । त्यसै गरि द्वन्द्वको कारण , व्यापारका लागि पनि जनसंख्या अनुपस्थित रहेको पाइन्छ ।

तालिका नं. २१ : अनुपस्थित रहनुको मुख्य कारण अनुसार जनसंख्या

उमेर समुह वर्ष	अनुपस्थितको कारण								
	जम्मा अनुपस्थित	व्यापार	निजि नोकरी	संस्थागत नोकरी	अध्ययन	द्वन्द्व	आश्रित भएर	अन्य	नखुलेको
जम्मा	२२८४५	९३	१४५०४	४८३	४७९	३१	५५६७	३७५	१३१३
प्रतिशत	१००	०.४१	६३.४९	२.११	२.१०	०.१४	२४.३७	१.६४	५.७५

२.३२ नागरिकता अनुसार बसोबास जनसंख्या विवरण:(Population by Citizenship)

नेपालमा अक्सर बसोबासको सिद्धान्तको आधारमा जनगणना गरिने भएकोले राष्ट्रिय जनगणनाको २०६८ अनुसार यस जिल्लामा बसोबास गर्ने ९९.९७ प्रतिशत नागरिक नेपाली र ०.०३ प्रतिशत मात्र अन्य देशका नागरिक रहेका पाइन्छ ।

तालिका नं. २२ :देशको नागरिक अनुसारको जनसंख्या (Population by Citizenship)

	जम्मा	Population by Nationality			
		नेपाली	भारतीय	चाइनिज	अरु देशका
जम्मा	१९५१५९	१९५०९२	६४	१	४२
पुरुष	९२७९४	९२७४६	४०	०	८
महिला	१०२३६५	१०२३०६	२४	१	३४

२.३३ बभांग जिल्लाको जनसंख्या प्रक्षेपण (२०६८-२०८८ सालसम्म) :

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार यस जिल्लाको वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर १.६१% रहेको छ । यही जनसंख्या वृद्धिदर कायम रहेमा र अन्य जनसांख्यिक असर पार्ने चलहरु पनि यथावत रहेमा यस जिल्लाको आउदो २० वर्षको जनसंख्या तालिका अनुरूप हुनेछ, जस अनुसार यस जिल्लाको कुल जनसंख्या वि.सं. २०७३ सालमा २,१०,१२२ , वि.सं. २०७८ मा २,२५,३०४, वि.सं. २०८३ मा २,३९,३१४ र वि.सं. २०८८ मा २,५१,१६६ हुनेछ ।

साल	प्रक्षेपित जनसंख्या		
	जम्मा	पुरुष	महिला
२०६८	१९५१५९	९२७९४	१०२३६५
२०७३	२१०१२२	१००७११	१०९४११
२०७८	२२५३०४	१०८९७०	११६३३४
२०८३	२३९३१४	११६९४९	१२२३६५
२०८८	२५११६६	१२४०५५	१२७१११

खण्ड ३

शिक्षा

३.१ जिल्लाको शैक्षिक अवस्था

सामाजिक एवं मानव विकासको एक महत्वपूर्ण आयामको रूपमा रहेको क्षेत्र शिक्षा क्षेत्र हो । पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना,२०६८ अनुसार यस जिल्लाको साक्षरता दर ५५.५५ प्रतिशत (नेपालको ६५.९४ प्रतिशत र प्रदेश नं. ७ को ६३.४८ प्रतिशत) रहेको छ । लैंगिक हिसाबले यो जिल्लामा पनि अन्यत्र भन्ने केही विभेद रहेको पाईन्छ । जस्तै: यस जिल्लाको पुरुषको साक्षरता दर ७२.९९ प्रतिशतको तुलनामा महिलाको साक्षरता दर ४०.१२ प्रतिशत मात्र रहेको छ । यस जिल्लाका अन्य शैक्षिक तथ्यांकहरु निम्न बमोजिम रहेका छन् ।

तालिका नं २३ : जिल्लाको शैक्षिक अवस्था :

लिंग	५ बर्ष माथिको जनसंख्या	जनसंख्या				साक्षरता दर प्रतिशतमा
		पढ्न र लेख्न सक्ने	पढ्न मात्र सक्ने	पढ्न र लेख्न नसक्ने	नखुलेको	
पुरुष	७८,८७५	५७,५७०	२,४९५	१८,७७४	३६	७२.९९
महिला	८९,१२३	३५,७५३	२,८९८	५०,४७२	६४	४०.१२
जम्मा	१,६७,९९८	९३,३२३	५,३९३	६९,१८२	१००	५५.५५

स्रोत : रा.ज.ग.२०६८, के.त.वि

३.२ जिल्लाका स्थानीय तहहरुको साक्षरतादर

जिल्लाका १२ वटा स्थानीय तहहरु मध्ये सबैभन्दा बढी साक्षर हुने स्थानीय तह जयपृथ्वी न.पा. (६२.९९ %) र सबैभन्दा कम साक्षर हुने स्थानीय तह सैपाल गा.पा. (४१.१५ %) रहेको छ । सबैभन्दा बढी पुरुष साक्षर हुने स्थानीय तह खप्तडछान्ना गा.पा. (८०.१९ %) र सबैभन्दा कम पुरुष साक्षर हुने स्थानीय तह सैपाल गा.पा. (५८.८९ %) रहेका छन् । सबैभन्दा बढी महिला साक्षर हुने स्थानीय तह जयपृथ्वी न.पा. (४८.०८ %) र सबैभन्दा कम महिला साक्षर हुने स्थानीय तह सुर्मा गा.पा. (२१.४५ %) रहेका छन् ।

तालिका नं २४: जिल्लाका स्थानीय तहहरूको साक्षरतादर:

स्थानीय तह	लिंग	५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्या	जनसंख्या			नखुलेको	साक्षरता दर
			पढ्न र लेख्न सक्ने	पढ्न सक्ने मात्र	पढ्न र लेख्न दुवै नसक्ने		
जम्मा	पुरुष	७८,८७५	५७,५७०	२,४९५	१८,७७४	३६	७२.९९
	महिला	८९,१२३	३५,७५३	२,८९८	५०,४७२	६४	४०.१२
	जम्मा	१,६७,९९८	९३,३२३	५,३९३	६९,१८२	१००	५५.५५
जयपृथ्वी न.पा.	पुरुष	९,३२०	७,३९८	२६८	१,६५४	०	७९.३८
	महिला	१०,२४६	४,९२६	२९१	५,०२९	५	४८.०८
	जम्मा	१९,५६६	१२,३२४	५५९	६,६८३	५	६२.९९
बुँगल न.पा.	पुरुष	१३,७४६	९,३५५	४५२	३,९३९	५	६८.०६
	महिला	१४,६२६	५,२९५	४००	८,९२०	११	३६.२०
	जम्मा	२८,३७२	१४,६५०	८५२	१२,८५९	१६	५१.६४
तल्कोट गा.पा.	पुरुष	४,६८४	३,६३२	९२	९५९	६	७७.५४
	महिला	५,१६३	२,३७३	१७५	२,६१५	१	४५.९६
	जम्मा	९,८४७	६,००५	२६७	३,५७४	७	६०.९८
मष्टा गा.पा.	पुरुष	६,०६२	४,३०९	११५	१,६३७	१	७१.०८
	महिला	६,७९७	२,७०३	११०	३,९८४	६	३९.७७
	जम्मा	१२,८५९	७,०१२	२२५	५,६२१	७	५४.५३
खप्तडछान्ना गा.पा.	पुरुष	६,११८	४,९०६	१३७	१,०७५	३	८०.१९
	महिला	७,७७४	३,३३९	२१०	४,२२५	४	४२.९५
	जम्मा	१३,८९२	८,२४५	३४७	५,२९९	७	५९.३५
थलारा गा.पा.	पुरुष	६,९५०	५,३१६	२५५	१,३७९	६	७६.४९
	महिला	८,४८८	३,८२७	३९४	४,२६७	१७	४५.०९
	जम्मा	१५,४३८	९,१४३	६४९	५,६४६	२३	५९.२२

बित्थडचिर गा.पा.	पुरुष	६,७५०	४,८४७	२९४	१,६०१	८	७१.८१
	महिला	७,७३२	३,०४६	३१४	४,३६७	५	३९.३९
	जम्मा	१४,४८२	७,८९३	६०८	५,९६८	१३	५४.५०
सुर्मा गा.पा.	पुरुष	३,८०१	२,३९३	१०१	१,३०७	०	६२.९६
	महिला	३,७४८	८०४	१०२	२,८४१	१	२१.४५
	जम्मा	७,५४९	३,१९७	२०३	४,१४८	१	४२.३५
छबिसपाथिभेरे	पुरुष	६,६०३	४,८१०	२६८	१,५२४	१	७२.८५
	महिला	७,६२४	३,०७७	३५५	४,१८५	७	४०.३६
	जम्मा	१४,२२७	७,८८७	६२३	५,७०९	८	५५.४४
दुर्गाथली गा.पा.	पुरुष	५,००८	३,६९५	१६३	१,१४७	३	७३.७८
	महिला	६,२३३	२,५२६	१६०	३,५४०	७	४०.५३
	जम्मा	११,२४१	६,२२१	३२३	४,६८७	१०	५५.३४
केदारस्यूँ गा.पा.	पुरुष	८,४२८	५,८९८	३३४	२,१९३	३	६९.९८
	महिला	९,७६३	३,६१९	३७३	५,७७१	०	३७.०७
	जम्मा	१८,१९१	९,५१७	७०७	७,९६४	३	५२.३२
सैपाल गा.पा.	पुरुष	९५६	५६३	१६	३७७	०	५८.८९
	महिला	९२०	२०९	१४	६९७	०	२२.७२
	जम्मा	१,८७६	७७२	३०	१,०७४	०	४१.१५
संस्थागत	पुरुष	४४९	४४८	०	१	०	९९.७८
	महिला	९	९	०	०	०	१००.००
	जम्मा	४५८	४५७	०	१	०	९९.७८

३.३ बभ्रांग जल्लाको शैक्षिक तह उत्तीर्ण अनुसार जनसंख्या विवरण

यस जिल्लामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेरको जनसंख्याले हाल उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार जनसंख्या विवरण यस प्रकार रहेको छ ।

लिंग	जम्मा जनसंख्या	पूर्व प्राथमिक	प्रा.वि. (ब-छ)	नि.मा.वि. (ट-ड)	मा.वि.(ह-ब्रा)	एस.एल.सा वा सो सरह	प्रमाणपत्र वा सो सरह	सो सोरह	सो सरह	अन्य	अनौपचारिक शिक्षा	तह उल्लेख नभएको
पुरुष	६०२५७	३७६१	२८३६३	११८१६	५८५९	४१९९	३२६२	११४१	२४१	४४	१३८८	१८३
महिला	३८४६३	३५०७	२२०३२	५५२६	२३७८	१४२७	१२९३	२०७	८	२६	१९१०	१४९
जम्मा	९८७२०	७२६८	५०३९५	१७३४२	८२३७	५६२६	४५५५	१३४८	२४९	७०	३२९८	३३२

स्रोत:राष्ट्रिय जनगणना २०६८ प्रतिवेदन

३.४ जिल्लाको तहगत रुपमा विद्यालयहरुको संख्या

शैक्षिक संस्था	आधारभूत तह	माध्यमिक तह
सामुदायिक	३७९	१९
संस्थागत	६२	
जम्मा	४४१	१९

- बाल विकास केन्द्र

विद्यालयमा आधारित	समुदायमा आधारित	जम्मा
१०	२८३	२९३

- जिल्लामा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात

तह	अनुपात
आधारभूत तह १,८	३२
मा. वि. ९,१२	३०

३.५ स्थानीय तह अनुसार विद्यालयहरुको संख्या, संस्थागत र सामुदायिक विद्यार्थी संख्या , शिक्षक संख्या

स्थानीय तहको नाम	विद्यार्थी संख्या	विद्यालयको संख्या	शिक्षक संख्या	कैफियत
जयपृथ्वी नगरपालिका	७६५७	५४	२३७	
बुंगल नगरपालिका	१२०४४	८४	२९४	
तल्कोट गाउँपालिका	३९८२	३४	१०६	
सैपाल गाउँपालिका	६६२	५	२१	
सुर्मा गाउँपालिका	२३७८	१५	६०	
मष्टा गाउँपालिका	४८५३	४०	१४०	
छबिस पाथीभेरे गाउँपालिका	६३०५	३६	१८९	
दुर्गाथली गाउँपालिका	३४४०	२७	१०८	
खप्तडछान्ना गाउँपालिका	५८५०	३७	१४६	
थलारा गाउँपालिका	६३११	४६	१९२	
केदार स्यु गाउँपालिका	८५०४	४६	१९४	
वित्थडचिर गाउँपालिका	६१४८	३५	१३४	
जम्मा		४५९	१८२१	

३.६ बभ्राङ्ग जिल्लामा अवस्थित क्याम्पसहरु

बभ्राङ्ग जिल्लामा जम्मा ८ वटा क्याम्पसहरु संचालनमा रहेका छन् । अन्य क्याम्पसहरु बाहेक जिल्ला सदरमुकाम चैनपुरमा रहेको श्री जयपृथ्वी बहुमुखी क्याम्पस भोपुरमा मानविकी संकायमा ग्रामिण विकास विषयमा स्नातकोत्तर तहसम्मको अध्यापन भैराखेको छ ।

सि.नं.	नाम र ठेगाना	संचालित संकाय र तह	
		स्नातक	स्नातकोत्तर
१	श्री जयपृथ्वी बहुमुखी क्याम्पस भोपुर, बभ्राङ्ग	व्यवस्थापन	मानविकी (ग्रामिण विकास)
		शिक्षा	
		मानविकी	
२	श्री सेती क्याम्पस वगरगाउँ	शिक्षा	×
३	श्री थलारा बहुमुखी क्याम्पस थलारा	शिक्षा	×
४	श्री शान्ति आदर्श क्याम्पस चौघानपाटा	शिक्षा	×
५	श्री सुनकुडा क्याम्पस सुनकुडा	शिक्षा	×
६	श्री त्रिवेणी आदर्श क्याम्पस बुँगल	शिक्षा	×
		व्यवस्थापन	
७	श्री बभ्राङ्ग दीप क्याम्पस भोता	शिक्षा	×
		व्यवस्थापन	
८	श्री खप्तड क्याम्पस कालुखेती	मानविकी	×

खण्ड ४

स्वास्थ्य

४.१ स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धि विवरण

यस जिल्लामा अस्पताल (सरकारी , प्राइभेट) २ ,आयुर्वेदिक स्वास्थ्य केन्द्र १ ,आयुर्वेदिक औषधालय ४, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र २ , स्वास्थ्य चौकी ४५ गरी जम्मा स्वास्थ्य संस्थाहरुको संख्या ५४ रहेको छ । जिल्लामा नगर स्वास्थ्य क्लिनिक,सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ, गाउँघर क्लिनिक , खोप क्लिनिक र महिला स्वास्थ्य स्वयम् सेवकको संख्या क्रमशः ३, ४ , १३१ , १४२ र ४२९ रहेको छ ।

सि.नं.	स्वास्थ्य संस्थाको किसिम	संख्या
१	जिल्ला अस्पताल	१
२	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	२
३	स्वास्थ्य चौकी	४५
४	नगर स्वास्थ्य क्लिनिक	३
५	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ	४
६	आयुर्वेदिक स्वास्थ्य केन्द्र	१
७	आयुर्वेदिक औषधालय	४
८	प्राइभेट अस्पताल	१
९	गाउँघर क्लिनिक	१३१
१०	खोप क्लिनिक	१४२
११	महिला स्वास्थ्य स्वयं सेवक	४२९

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय बभांग, २०७४

४.२ जिल्लामा विगत तीन आ.व.मा खोपको अवस्था :

क्र.सं.	खोपको विवरण	खोपको कभरेज प्रतिशतमा		
		२०७१/०७२	२०७२/०७३	२०७३/०७४
१	वि.सि.जि.	९८	९९	९९
२	डि.पि.टि., हेप.वि., हिव तेस्रो	९५	९५	९६
३	पोलियो तेस्रो	९५	९५	९६
४	दादूरा	९१	९४	९५
५	टि.टि. दोस्रो, टि.टि २ प्लस	६३	७०	८२

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय , बभांग

४.३ पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाहरुको पोषणस्थिति :

क्र.सं.	विवरण	इकाइ	२०७१/०७२	२०७२/०७३	२०७३/०७४
					४
१	भिटामिन“ए” खुवाइएका ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरु	कार्तिक	९६	१०२	१००
		वैशाख	९६	१०१	१००
२	जुकाको औषधि खुवाइएका ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरु	कार्तिक	९६	१०२	१००
		वैशाख	९६	१०१	१००
३	आइरन चक्की पाउने गर्भवती महिलाहरु	प्रतिशत	९२	११०	११३

४	180 चक्की आइरन खाने गर्भवती महिलाहरु	प्रतिशत	५१	५४	६०
५	जुकाको औषधी पाउने गर्भवती महिलाहरु	प्रतिशत	९२	९९	१००
६	भिटामिन ए पाउने सुत्केरी महिलाहरु	प्रतिशत	६६	७८	८१
७	वृद्धि अनुगमन गरिएका ५ वर्ष मूनिका बच्चाहरु	प्रतिशत	८९	९८	९८
८	वृद्धि अनुगमन गरिएका ५ वर्ष मूनिका बच्चाहरुमध्ये कूपोषित बच्चाहरु	प्रतिशत	२.५	३.६	५

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय ,

बभांग

४.४ जिल्लामा रहेका CEOC, BEOC र Birthing centre को विवरण :

सि.नं.	विवरण	संख्या
१	CEOC site	१ (जिल्ला अस्पताल बभांग)
२	BEOC site	२ (२ प्रा.स्वा.के.)
३	Birthing centres	४७

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय , बभांग

४.५ सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धि सूचकहरु :

क्र.सं.	विवरण	इकाइ	२०७१/०७२	२०७२/०७३	२०७३/०७४
१	पहिलो पटक गर्भ जाच गराउने गर्भवती महिलाहरु	प्रतिशत	१०६	११०	११३
२	चौथो पटक गर्भ जाच गराउने गर्भवती महिलाहरु	प्रतिशत	४९	५२	६१
३	दक्ष स्वास्थ्यकर्मी बाट सुत्केरी गराइएका महिलाहरु	प्रतिशत	५०	७०	७३
४	पहिलो पटक सुत्केरी जाच गराउने सुत्केरी महिलाहरु	प्रतिशत	६२	६७	७४

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय , बभांग

४.६ परिवार नियोजनको साधन प्रयोगदर सम्बन्धी विवरण :

क्र.सं.	आ.व.	परिवार नियोजन साधनको प्रयोग दर (% CPR)
१	२०७१/७२	३२
२	२०७२/७३	३५
३	२०७३/७४	४२

४.७ जिल्लामा क्षयरोगको अवस्था :

Indicators	2071/ 072	2072/ 073	2073/074
1. Case Finding Rate	112	117	101
2. Sputum Conversion Rate	88	92	91
2. Treatment Success Rate	91	92	90

स्रोत : जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय , बझाङ

४.८ जिल्लामा HIV संक्रमितहरूको संख्या:

HIV and AIDS service indicator status in 3 FYs in Bajhang district

Indicators	2071/ 072	2072/ 073	2073/074
1. Number of people counselling	2251	3225	3465
2. Number of HIV +ve cases	91	104	124
3. Number of persons receiving ART	35	46	65

४.९ आयुर्वेद स्वास्थ्य सम्बन्धि विवरण

सि.नं.	कार्यालयको नाम	कार्यालय रहेको स्थान	कर्मचारी दरबन्दी संख्या	कैफियत
१	जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र बझाङ	चैनपुर बझाङ	७	
२	रायल आयुर्वेद औषधालय	रायल गा.वि.स. रायल बझाङ	४	
३	थलारा आयुर्वेद औषधालय	कोट भैरब १ खोली बझाङ	४	
४	ब्यासी आयुर्वेद औषधालय	ब्यासी गा.वि.स. बझाङ	४	
५	बुंगल आयुर्वेद औषधालय	बुंगल सट्टाय बझाङ	४	

आयुर्वेद स्वास्थ्य कार्यालयका मुख्य कार्यक्रमहरू

- १) चुर्ण औषधिहरू उत्पादन तथा जडिबुटी प्रशोधन कार्यक्रमहरू
- २) स्तनपायी आमाको लागी औषधि वितरण कार्यक्रम
- ३) जेष्ठ नागरिकहरूको लागी विशेष औषधि वितरण कार्यक्रमहरू
- ४) गाँउघर क्लिनिक कार्यक्रमहरू
- ५) पञ्चकर्म सेवा कार्यक्रम

खण्ड ५

कृषि

५.१ जिल्लाको कृषि सम्बन्धी आधारभुत सूचकहरु

राष्ट्रिय कृषि गणना, २०६८ अनुसार नेपालमा जम्मा कृषक परिवारको संख्या ३८ लाख ३१ हजार ९३ रहेकोमा बर्भांग जिल्लामा ३२,४४६ कृषक परिवार छन् । बर्भांग जिल्लामा कृषक परिवारको चलनमा रहेको जग्गाको क्षेत्रफल ११८१२.२ हेक्टर भएको अनुमान छ । कृषि गणना, २०६८ मा प्रति परिवारले चलन गरेको सबै जग्गाको औषत क्षेत्रफल ०.३६ हेक्टर छ । प्रति परिवारले चलन गरको कित्ताको संख्या ५ रहेको छ । कृषि गणना, २०६८ अनुसार कुल खेतीयोग्य जग्गाको २९ प्रतिशत जग्गामा मात्र सिंचाई सुविधा उपलब्ध रहेको छ ।

तालिका नं. २५ : जिल्लाको कृषि सम्बन्धी आधारभुत सूचकहरु

विवरण	एकाई	कृषि गणना २०६८
जिल्लाका सम्पूर्ण कृषक परिवारहरु	संख्या	३२,४४६
नेपालमा हाल जम्मा कृषक परिवारहरु	संख्या	३८३१०९३
देशका जम्मा कृषक परिवारहरुमध्ये जिल्लाको प्रतिशत	प्रतिशत	०.८४
कृषक परिवारहरुसंग रहेको जम्मा जमिन	हेक्टर	११८१२.२
प्रति कृषक परिवार औषत जमिन	हेक्टर	०.३६
कृषक परिवारहरुसंग रहेको जम्मा कित्ता संख्या	संख्या	१६२०४०
प्रति कृषक परिवार औषत कित्ता संख्या	संख्या	५
प्रति कित्ता औषत क्षेत्रफल	हेक्टर	०.०७
पाल्नु चौपाया संख्या	संख्या	२६२५७०
पाल्नु चराचुरुंगी संख्या	संख्या	४१२२३
कृषियोग्य जमिनमध्ये सिंचित जमिनको क्षेत्रफल	प्रतिशत	३४.७५
कृषिजन्य उत्पादनले परिवारलाई वर्ष भरी खान पुग्ने कृषक परिवार संख्या	संख्या	४९१९
कृषिजन्य उत्पादनले परिवारलाई वर्ष भरी खान नपुग्ने कृषक परिवार संख्या	संख्या	२७५२७

स्रोत:-राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८

५.२ कृषिचलनको संख्या र क्षेत्रफल

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार यस जिल्लामा जम्मा कृषिचलन संख्या ३२,४४६ देखिएको छ । जसमा जग्गा भएका ३२,०९३ र पशुपंक्षीमात्र पालेका ३६३ छन् जुन २०५८ सालमा जम्मा कृषिचलन संख्या २७,६०७ मा जग्गा भएका २७,५०८ र पशुपंक्षीमात्र पालेका ९९ रहेका थिए । यसैगरी यस जिल्लामा कुल कृषिचलनको क्षेत्रफल मध्ये खेत ४३१९.९ (३६.५७ प्रतिशत) हेक्टर र पाखो ७४९२.३ (६३.४२ प्रतिशत) हेक्टर गरी जम्मा ११८१२.२ हेक्टर रहेको छ जुन गत २०५८ को कृषिगणनामा खेत

४६७५.४ (३४.९३ प्रतिशत) हेक्टर र पाखो ९०२०.३ (६५.८६ प्रतिशत) हेक्टर गरी जम्मा ९३६९५.७ हेक्टर रहेको थियो । कृषि गणना २०५८ र २०६८ बिचको अवधिमा यस जिल्लामा खेत र पाखो दुबै जग्गाको क्षेत्रफलमा कमि आएको देखिएको छ ।

कृषिचलन संख्या	२०५८	२०६८	दश वर्षको अवधिमा आएको परिवर्तन प्रतिशतमा
कृषिचलन (जग्गा भएका)	२७५०८	३२०९३	१६.६७
कृषिचलन (पशुपंक्षी मात्र भएका)	९९	३६३	२६६.६७
जम्मा	२७६०७	३२४४६	१७.५२
कृषिचलनको क्षेत्रफल (हे.)			
खेत	४६७५.४	४३९९.९	-७.६०
पाखो	९०२०.३	७४९२.३	-१६.९३
जम्मा	९३६९५.७	९९८९२.२	-१३.७५

५.३ कृषिचलन अन्तर्गत क्षेत्रफल तथा कित्ता

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार बझाङ्ग जिल्ला को जम्मा कृषिचलन परिवारको सरदर क्षेत्रफल ०.३६ हेक्टर छ जुन २०५८ को कृषि गणनामा ०.५ हेक्टर थियो । त्यस्तै २०६८ मा जम्मा कित्ता संख्या ९६२०४० र कृषिचलन परिवारको सरदर कित्ता संख्या ५ छ जुन २०५८ सालमा जम्मा कित्ता संख्या १०९८३३ र कृषिचलन परिवारको सरदर कित्ता संख्या ३.७ थियो । विगत १०वर्षको अवधिमा कित्ता संख्या ५९८५४ (५८.७७ प्रतिशत) ले वृद्धि भएको देखिन्छ । यसबाट जग्गाको टुक्रिने क्रम बढेको देखिन्छ ।

तालिका नं. २६ : कृषिचलन अन्तर्गत क्षेत्रफल तथा कित्ता विवरण

विवरण	गणना वर्ष	
	२०५८	२०६८
कृषिचलन (जग्गा भएका)		
कृषिचलनको क्षेत्रफल (हे.)	९३६९५.२	९९८९२.२
कृषिचलनको सरदर क्षेत्रफल (हे.)	०.५	०.३६
कित्ता संख्या	१०९८३३	९६२०४०
कृषिचलनमा सरदर कित्ता संख्या	३.७	५
कित्ताको सरदर क्षेत्रफल (हे.)	०.९३	०.०७

५.४ कृषक परिवारले गरेको भू- उपयोगको तरिका :

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार यस जिल्लामा कृषक परिवारसंग रहेको जम्मा जग्गाको क्षेत्रफल ११८१२.२ हेक्टर मध्ये कृषि जग्गा ९३.६५% प्रतिशत र गैर कृषि जग्गा ६.३५% रहेको छ । कृषि जग्गा अन्तर्गत खेतियोग्य जग्गा (अस्थायी बाली लगाएको र अन्य खेतियोग्य) ८५.९५% , स्थायी बाली लगाएको ६.७१% , स्थायी चौरचरण रहेको १.०२% जग्गा पाइएको छ भने गैर कृषि जग्गा अन्तर्गत निजी वनवनेलो लगाएको १.३८ प्रतिशत र अन्य ४.९७ प्रतिशत जग्गा रहेको छ ।

तालिका नं. २७ : भू-उपयोग विवरण

भू-उपयोग		२०५८		२०६८	
		क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत	क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत
कृषि जग्गा		१२५४८.५	९१.९५	११०६२.७	९३.६५
खेतियोग्य जग्गा	अस्थायी बाली लागेको जग्गा	१११३९.६	८१.६३	१००१२.६	८४.८०
	अन्य खेतियोग्य जग्गा	६१२.९	४.४९	१३६.२	१.१५
स्थायी बाली लागेको जग्गा		६९३.६	५.०८	७९३.२	६.७१
स्थायी चौरचरण भएको जग्गा		१०२.४	०.७५	१२०.७	१.०२
पोखरी		१.०	०.०१	०	०
गैर कृषि जग्गा		१०९७.३	८.०४	७४९.५	६.३५
निजी वनवनेलो		४३०.३	३.१५	१६३	१.३८
अन्य जग्गा		६६७	४.८९	५८६.५	४.९७
जम्मा		१३६४६.८	१००	११८१२.२	१००

स्रोत:-राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८

५.५ जग्गाको भू-उपभोग अनुसारको स्वामित्व

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार एक प्रकारको स्वामित्व भएका कृषक परिवार संख्या २८०७१ (८६.५ प्रतिशत) र एक भन्दा बढी प्रकारको स्वामित्व भएका कृषक परिवार संख्या ४०४२ (१३.५ प्रतिशत) भएको देखिन्छ । २०५८ को कृषि गणनामा एक प्रकारको स्वामित्व भएका कृषक परिवार संख्या २६४५८ (९६.२ प्रतिशत) र एक भन्दा बढी प्रकारको स्वामित्व भएका कृषक परिवार संख्या १०३० (३.७४ प्रतिशत) थियो ।

तालिका नं. २८ : जग्गाको भू-उपभोग अनुसारको स्वामित्व

स्वामित्वको प्रकार	कृषक परिवार संख्या	
	२०५८	२०६८
एक प्रकारको स्वामित्व		
परिवारको हकको जग्गामात्र कमाउने	२६४५८	२८०७१
अरुको हकको जग्गामात्र कमाउने	२०	०
अन्य प्रकारको उपभोग अन्तर्गत	०	०
एकभन्दा बढी प्रकारको स्वामित्व	१०३०	४०४२
जम्मा	२७५०८	३२०९३

स्रोत:-राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८

५.६ कृषिचलनमा सिंचाइको स्थिति र सिञ्चित क्षेत्रफल

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार बर्भाङ्ग जिल्लामा रहेका ६८.०८ प्रतिशत कृषिचलन परिवारले मात्र जग्गा सिंचाइ गरिरहेको पाईन्छ । यस जिल्लाको कुल ११८१२.२ हेक्टर कृषिचलन जग्गा मध्ये ४१०३.४ हेक्टर (३४.७४ प्रतिशत) जग्गा मात्र सिञ्चित भएको देखिन्छ ।

तालिका नं. २९ : कृषिचलनमा सिंचाइको स्थिति र सिञ्चित क्षेत्रफल

विवरण	२०५८	२०६८
कृषिचलन		
कृषिचलन संख्या	२७५०८	३२०९३
जग्गा सिंचाई गरेका कृषक परिवार संख्या	२२३७९	२१८४८
क्षेत्रफल		
कृषिचलनको जम्मा क्षेत्रफल(हे.)	१३६९५.७	११८१२.२
सिंचित क्षेत्रफल (हे.)	४६९९.९	४१०३.४
सिंचित प्रतिशत	३५.०८	३४.७४

५.७ अस्थायी बाली लगाएका कृषकपरिवार संख्या तथा बाली लागेको क्षेत्रफल

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार बर्भाङ्ग जिल्लामा लगाइने अस्थायी बाली मध्ये कन्दमुल र मसला बाली बाहेक अन्य बालीको क्षेत्रफल २०५८ सालको तुलनामा घटेको देखिन्छ तर गहुँ , कन्दमुल बाली , नगदे बाली र मसला बाली लगाउने कृषक परिवार संख्या बढेको देखिन्छ ।

अस्थायी बाली	कृषकपरिवार संख्या		क्षेत्रफल (हे.)		फरक प्रतिशत
	२०५८	२०६८	२०५८	२०६८	
खाद्यान्न बाली					
धान		३१५५०	...	५८८९.८	
गहुँ	२६५७७	३१३५९	८१२२.७	७३६६.९	-९.३०
मकै	२०९५३	१८६९५	१८९०.६	१७७८.४	-५.९
कोदो	१८१८०	१२९०८	१७७६.३	८९१.१	-४९.८
कोसे बाली	१२५५६	११०८७	६५३.७	४५६.७	-३०.१
कन्दमुल बाली	९६२५	१५३२६	८००.८	९६०.५	१९.९४
तेल बाली	३५४५	४६२	२१९.३	१२	-९४.५
मसला बाली	३५४५	११६८५	९९.२	२३७.८	१३९.५
नगदे बाली	११९	२४५	११.६	४.२	-६३.७९
तरकारी बाली	१२६९४	९८३७	५९०.५	१९२.४	-६७.४

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८

५.८ स्थायी बाली लगाएका कृषकपरिवारको संख्या तथा बाली लागेको क्षेत्रफल

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार बर्भाङ्ग जिल्लामा सुन्तला, कागती, आँप र केरालागेको क्षेत्रफल कृषि गणना २०५८ को तुलनामा बढेको पाईन्छ। त्यस्तै सुन्तला, मौसम, आँप र केरा खेती गर्ने कृषक परिवार संख्या राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ को तुलनामा बढेको पाईन्छ।

बाली	कृषकपरिवार संख्या		क्षेत्रफल (हे.)	
	२०५८	२०६८	२०५८	२०६८
सुन्तला	२९३१	३६९६	०.३	७.५
मौसम	६७३	६७९	१	०.५
कागती	२५१५	२१७४	१.८	३.७
आँप	१०६९	२८८०	०.४	२.५
केरा	२२९७	४०७६	०	२३.१
स्याउ	२१५९	१७६६	३.३	३.१

स्रोत:-राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८

५.९ पशुपंछी पालन गर्ने कृषक परिवार तथा पशुपंछीको संख्या

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार बर्भाङ्ग जिल्लामा पालिएका पाल्तु चौपायाहरु मध्ये गाईगोरुको संख्या १३५९०४, चौरी ३८०, खसीबाखा ७९९९९, भेडा १५४८८ र बंगुर १७०० पाइएको छ जुन वि.सं २०५८को तुलनामा वृद्धि भएको छ भने राँगाभैसीको संख्यामा ३.६५ प्रतिशतले कमी आएको पाइन्छ। यस जिल्लामा खसीबाखा र बंगुर पालन प्रति कृषक परिवारको आर्कषण बढेको पाइन्छ। त्यस्तै हाँस र परेवा पालनमा पनि वृद्धि भएको पाइन्छ।

तालिका नं. ३० : पशुपंछी पालन गर्ने कृषक परिवार तथा पशुपंछीको संख्या				
पशुपंछीको प्रकार	कृषक परिवार संख्या		पशुपंछीको संख्या	
	२०५८	२०६८	२०५८	२०६८
पाल्तु चौपाया ★				
गाईगोरु	२६४५८	३०७७२	१२१९५४	१३५९०४
चौरी	७९	१००	१३९	३८०
रागाभैसी	१०६७५	१५१७४	३०२०१	२९०९९
खसीबाखा	८४३७	१४६४६	३७४६९	७९९९९
भेडा	४०	७२४	९९०	१५४८८
बंगुर	४०	३५४	५९	१७००

पाल्तु चराचुरंगी					
कुखुरा (स्थानिय)	६२२३	४१२५२	३७०९३	
कुखुरा (उन्नत)	२७२	१२४९६	२०६५	
हाँस	३३७	४०८	६३४	१११४	
परेवा	२०	१९०	७९	९५१	

स्रोत:-राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८

५.१० वीउविजन र विषादीको प्रयोग अनुसार प्रमुख बाली लगाएको कृषकपरिवारको प्रतिशत

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार यस जिल्लामा विभिन्न बालीहरुको उन्नत विउ प्रयोग गरेको देखिन्छ । कृषक परिवारहरु मध्येधान ०.२ , गहुँ २.१६ , मकै २.६१ आलु ०.९ ,तरकारी १.६५ प्रतिशत कृषक परिवारले उन्नत विउ प्रयोग गरेको पाइएको छ । त्यस्तै यस जिल्लामा कृषि बालीमा विषादीको प्रयोग राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ को तुलनामा बृद्धि भएको देखिएको छ ।

तालिका नं. ३१ : वीउविजन र विषादीको प्रयोग अनुसार प्रमुख बाली लगाएको कृषकपरिवारको प्रतिशत

बालीको नाम	उन्नत वीउ प्रयोग गरेका परिवार (प्रतिशतमा)			विषादि प्रयोग गरेका परिवार (प्रतिशतमा)	
	२०५८	२०६८		२०५८	२०६८
		उन्नत	बर्णशंकर		
धान	०.४७	०.२	०.१	०.५	४.३५
गहुँ	४.५३	२.१६	०	१.२६	५.३७
मकै	१.२८	२.६१	०	०.५५	३.०५
आलु	०	०.९०	०	१.४६	३.२४
तरकारी	१.४८	१.६५	०.५४	२.०८	५.५१

स्रोत:-राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८

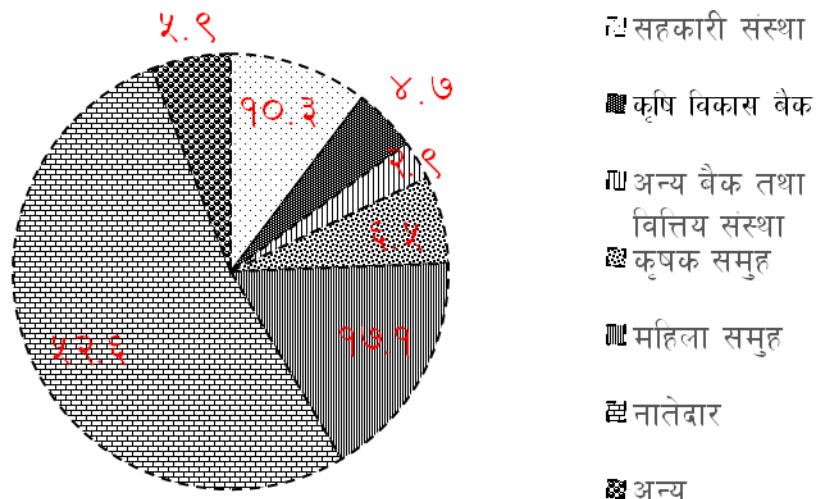
५.११ कृषि ऋण सम्बन्धी

५.११.१ कृषि ऋण लिने कृषक परिवार र कृषि ऋणको स्रोत अनुसार कृषक परिवारको संख्या

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार जम्मा कृषक परिवार ३२४४६ मध्ये कृषि कार्यका लागी ९२३९ (२८.४७ प्रतिशत) कृषक परिवारले कृषि ऋण लिएको र २३२०७ (७१.५३ प्रतिशत) कृषक परिवारले कृषिऋण नलिएको देखिएको छ

कृषि कार्यका लागी कृषि ऋण लिएका कृषक परिवारहरु मध्ये कृषक समुहबाट ऋण लिएका (६.५ प्रतिशत) , नातेदार बाट ऋण लिएका (५२.६ प्रतिशत) , सहकारी संस्था बाट ऋण लिएका (१०.३प्रतिशत) , महिला समुह बाट ऋण लिएका (१७.१ प्रतिशत) , अन्य बैंक तथा वित्तिय संस्था बाट

ऋण लिएका (२.९ प्रतिशत) , कृषि विकास बैंक बाट ऋण लिएका (४.७ प्रतिशत) र अन्य स्रोत बाट ऋण लिएका (५.९ प्रतिशत) कृषक परिवारहरु देखिएका छन् ।

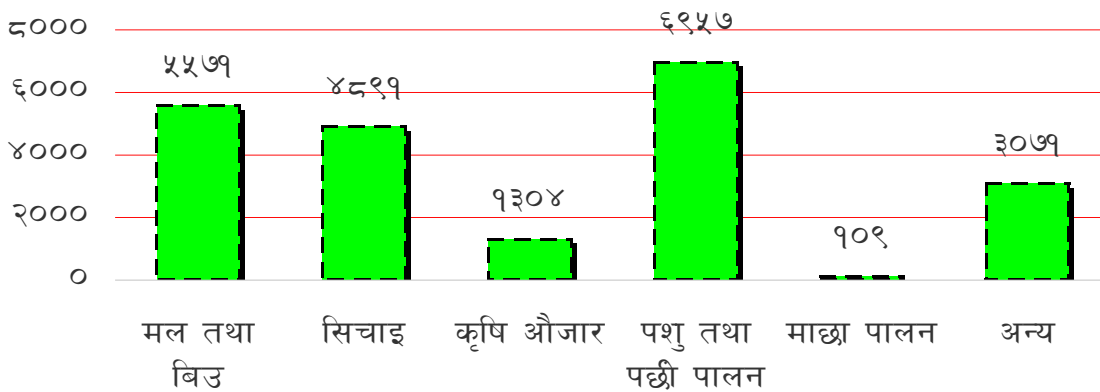

स्रोत:-राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८

५.११.२ उद्देश्य अनुसार थप कृषि ऋण लिने कृषकपरिवार संख्या

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार कृषिकार्यलाई व्यवसायीमुखि गर्नको लागी थप कृषि ऋण चाहने कृषक परिवार २१९०३ (६७.५ प्रतिशत) र कुनै किसिमको कृषि ऋण नचाहिने कृषक परिवार संख्या १०५४३ (३२.५ प्रतिशत) देखिएका छन् ।

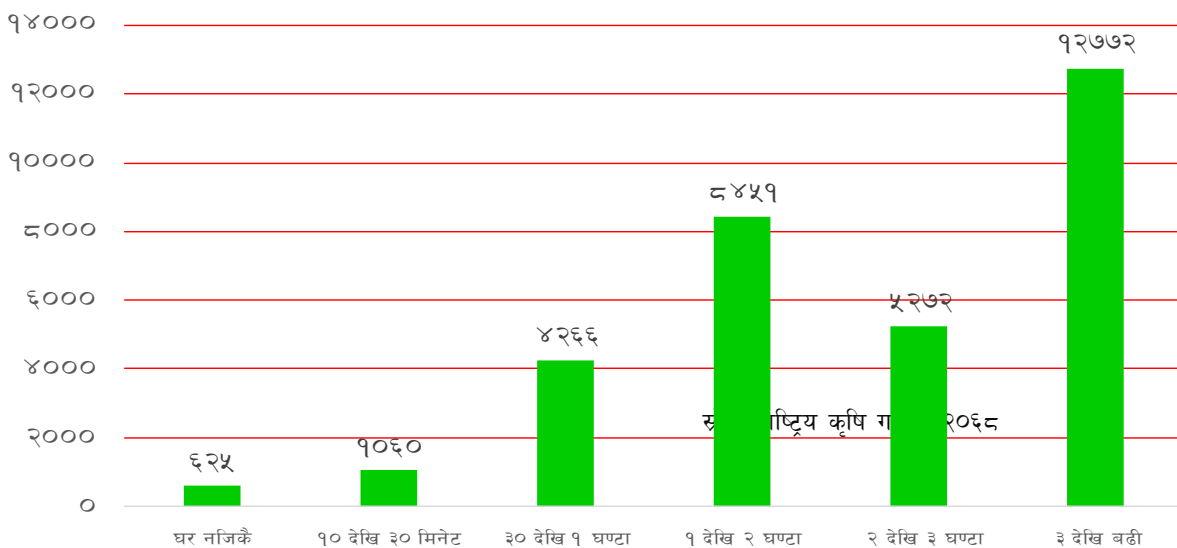
थप कृषि ऋण चाहने २१९०३ कृषक परिवार मध्ये सबभन्दा बढी ६९५७ (३१.७६ प्रतिशत) कृषक परिवार पशु तथा पंक्षी पालन उद्देश्यको लागि थप कृषि ऋण चाहेको देखिएको छ । त्यस्तै सिचाईमा ४८९१ (२२.३३ प्रतिशत) ,मल तथा विऊ मा ५५७१ (२५.४३ प्रतिशत) ,कृषि औजार मा १३०४(५.९५ प्रतिशत) , माछा पालन मा १०९ (०.४९ प्रतिशत) र अन्य मा ३०७१ (१४.०२ प्रतिशत) उद्देश्यका लागि थप कृषि ऋण कृषक परिवार चाहेको देखिएको छ ।

स्रोत:-राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८

५.१२ कृषिबजार सम्मको पहुँच

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार कृषकले उत्पादन गरेको कृषिजन्य उत्पादन बिक्रि गर्न नजिकको कृषि बजार सम्म पुग्न १६.२५ प्रतिशत कृषिक परिवारलाई २ देखि ३ घन्टा , २६.०५ प्रतिशत कृषिक परिवारलाई १ देखि २ घन्टा , १३.१५ प्रतिशत कृषिक परिवारलाई ३० मिनेट देखि १ घन्टा , ३.२६ प्रतिशत कृषिक परिवारलाई १० मिनेटदेखि ३० मिनेट, ३९.३६ प्रतिशत कृषिक परिवारलाई ३ घन्टा भन्दा बढी लाग्ने देखिएको छ भने मात्र १.९३ प्रतिशत कृषक परिवारको घर नजिकै कृषिबजार रहेको पाइएको छ । कृषकहरूको कृषि बजार सम्मको पहुँचलाई तल चित्रमा प्रष्ट देखाइएको छ ।

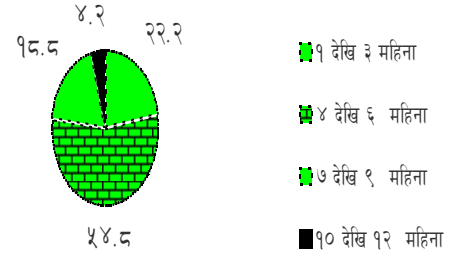

५.१३ खाद्य अपर्याप्तता

५.१३.१ कृषक परिवारलाई खाद्य अपर्याप्तता

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार बन्धाङ्ग जिल्लाका जम्मा कृषक परिवार मध्ये ४९१९ (१५.१७ प्रतिशत) परिवारलाई आफूले उत्पादन गरेको खाद्यले वर्ष भरी खान पुग्ने देखिएको र बाँकी २७५२७ (८४.८३ प्रतिशत) कृषक परिवारलाई आफूले उत्पादन गरेको खाद्यले वर्ष भरी खान नपुग्ने देखिएको छ ।

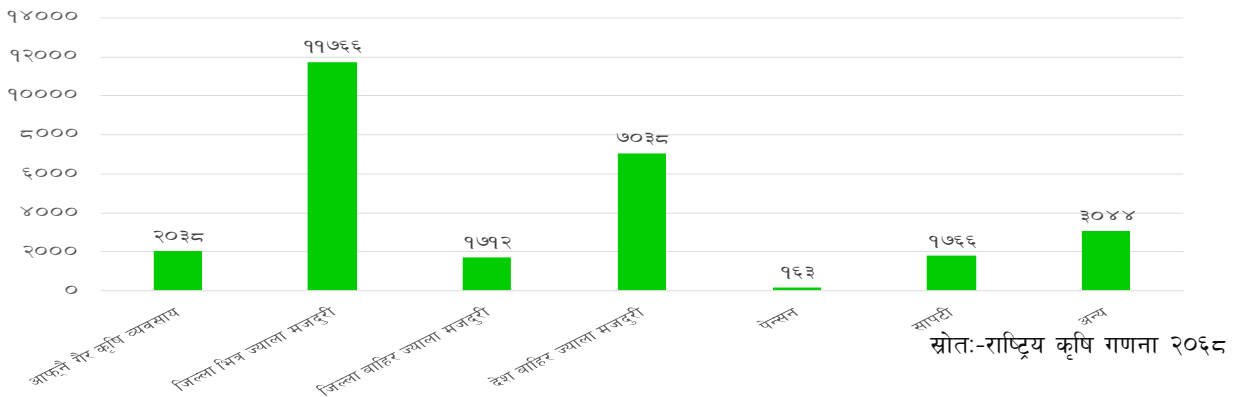
आफूले उत्पादन गरेको खाद्यले वर्ष भरी खान नपुग्ने कृषक परिवार मध्ये ५४.८ प्रतिशत कृषक परिवारहरूलाई आफूले उत्पादन गरेको अन्नले आफैलाई ४ देखि ६ महिना खाना नपुग्ने गरेको बताएका छन् भने त्यस्तै १८.८ लाई ७ देखि ९ महिना नपुग्ने, २२.२ प्रतिशत लाई १ देखि ३ महिना नपुग्ने र ४.२ लाई १० देखि १२ महिना आफ्नो उत्पादनले खान नपुग्नेको बताएको छन् ।

स्रोत:-राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८

५.१३.२ कृषक परिवार (चलन) खाद्य अपर्याप्तताको परिपुर्तिको माध्यम

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार बन्धाङ्ग जिल्लाका आफ्नो उत्पादन गरेको खाद्यले आफूलाई खान नपुग्ने कृषक परिवारहरू २७५२७ मध्ये ४२.७४ प्रतिशत कृषक परिवारले जिल्ला भित्र नै ज्याला मजदुरी गरी आफूलाई आवश्यक खाद्य को परिपुर्ति गरि रहेका छन् । त्यस्तै विदेशमा काम गरेर २५.५७ प्रतिशत, जिल्ला बाहिर ज्याला मजदुरी गरेर ६.२२ प्रतिशत आफ्नै गैरकृषि कार्यबाट ७.४ प्रतिशत, ऋण काडेर ६.४ प्रतिशत, पेन्सनले ०.६ र यी बाहेक अन्य तरिकाले ११.०५ प्रतिशतले आफूलाई वर्ष भरी नपुग्नेको खाद्यको परिपुर्ति गरि रहेका छन् ।

५.१४ जिल्लाको खाद्य सुरक्षा स्थिति:

यस जिल्लाको आ.ब. २०७२/०७३ को खाद्य सुरक्षा स्थिती (खाद्य बासलात) विश्लेषण गर्दा खाद्यान्न अपुग रहेको देखिन्छ । यस जिल्लामा यस आर्थिक वर्षमा मुख्य बालीहरु धान, गहु, मकै, जौ, कोदोको खुद उपलब्धता क्रमशः १३९०१ मे.ट. , ८२८१ मे.ट., ३६८८ मे.ट., २२५ मे.ट. र ९०२ मे.ट. भए पनि कुल खान योग्य खाद्यान्न जम्मा २६९९७ मे.ट. मात्र रहेकोले १२२३० मे.ट. खाद्यान्न अपुग रहेको देखिन्छ । यस जिल्लामा प्रति वर्ष प्रति व्यक्ति आवश्यक खाद्यान्न २०१ के.जी.का दरले यस जिल्लाको कुल जनसंख्या १,९५,१५९ लाई जम्मा ३९,२२७ मे.ट. खाद्यान्न आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ३२ : बझाङ्ग जिल्लाको खाद्य बासलात (Food Balance Sheet) २०७२/७३

बाली	क्षेत्रफल (हेक्टर)	जम्मा उत्पादन (मेट्रिक टन)	भण्डारण क्षति		आवश्यक विउ		पशुपंछी आहार		कूल उपलब्ध खाद्यान्न	प्रशोधन मात्रा		अन्य हास छ		खुद उपलब्ध खाद्यान्न	
			प्रतिशत	परिमाण (मेट्रिक टन)	बीउदर के.जी./हेक्टर	परिमाण (मेट्रिक टन)	प्रतिशत	परिमाण (मेट्रिक टन)		परिमाण (मेट्रिक टन)	प्रतिशत	परिमाण (मेट्रिक टन)	प्रतिशत		परिमाण (मेट्रिक टन)
धान	७००६	२१७९०	१०	२१७९	६०	४२०	५	१०९०	१८१०१	३८	३८३५	२	३६२	१३९०१	
मकै	३६५२	४६०५	१०	४६१	२०	७३	५	२३०	३८४१	३	११५	१	३८	३६८८	
गहु	१०९८२	१४२०५	१०	१४२१	१२०	१३१८	२०	२८४१	८६२६	३	२५९	१	८६	८२८१	
कोदो	२२८६	११४३	१०	११४	१०	२३	५	५७	९४९	४	३८	१	९	९०२	
जौ	४७२६	१७०१	१०	१७०	४०	१८९	६०	१०२१	३२१	३०	९६	०	०	२२५	
जम्मा		४३४४४		४३४४		२०२३		५२३९	३१८३८		४३४६		४९५	२६९९७	
कूल खान योग्य खाद्यान्न (मेट्रिक टन)														२६९९७	
जम्मा जनसंख्या														१,९५,१५९	
प्रति वर्ष प्रति व्यक्ति आवश्यक खाद्यान्न (के.जी.)														२०१	
जनसंख्या अनुसार कूल आवश्यक खाद्यान्न (के.जी.)														३९,२२६,९५९	
जनसंख्या अनुसार कूल आवश्यक खाद्यान्न (मेट्रिक टन)														३९,२२७	
खाद्यान्न बचत/नपुग (मेट्रिक टन)														-१२२३०	

५.१५ पशुजन्य पदार्थ उत्पादन विवरण :

क्र. सं.	विवरण	ईकाइ	उत्पादन		
			२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/ ७४
१	खसी/बोकाको मासु	मे.ट.	९६२	९५७.५०	१०२६.४०
	भेडा च्यांग्राको मासु	मे.ट.	१७१.५०	१९७.५०	२३४.७०
२	रांगो/भैसीको मासु	मे.ट.	७८८.५०	८७९	८३१.७०
३	वंगुरको मासु	मे.ट.	५२.१०	६२.८०	८२.३०
४	कुखुराको मासु	मे.ट.	११०.२०	१६६	१९७.१०
५	कुखुराको फुल	हजारमा	१४८.४०	२०५.३०	१८४.८०
६	दुध	मे.ट.	१६७२.५०	२०१२.४०	२०८९.४०

श्रोत : जिल्ला पशु सेवा कार्यालय , बभ्राङ्ग

५.१६ जिल्लास्थित पशु सेवा केन्द्रहरु :

क्र. सं.	कृषि सेवा केन्द्र/उपकेन्द्र	सदरमुकाम देखिको दूरी कोषमा	अन्तर्गतका सेवा पुर्याउने साविकका गा.वि.स./न.पा.
१	पशु सेवा केन्द्र "क"छान्ना	६	लामातोला , कालुखेती , पौवागढी, गडराय ,माभीगाउँ ,पाटादेवल
२	पशु सेवा केन्द्र तल्कोट	६.५	मेलबिसौना ,रिलु ,धमेना , सुन्निकोट ,दाँतोला
३	पशु सेवा केन्द्र ब्याँसी	८	ब्याँसी ,लेकगाउँ ,कँडेल ,सुवेडा
४	पशु सेवा केन्द्र चौधारी	८	चौधारी ,सैनपसेला ,मौलाली ,भैरवनाथ
५	पशु सेवा केन्द्र थलारा	९	कोटभैरव ,पाराकाटने ,कोइरालकोट ,दंगाजी
६	पशु सेवा केन्द्र बुंगल	२१	खिरातडी ,पिपलकोट , कफलसेरी ,दहबगर
७	पशु सेवा केन्द्र सैन्सु	१६	बाँभ्र , रायल ,भामचौर ,सुनकुडा
८	पशु सेवा केन्द्र देउलेक	२०	देउलेक , स्याडी ,देउलीकोट
९	पशु सेवा केन्द्र मालुमेला	६.५	मटेला ,मालुमेला ,लुयाँटा
१०	पशु सेवा केन्द्र दौलीचौर	६	दौलीचौर , सुर्मा, रिठापाटा , चैनपुर
११	पशु सेवा केन्द्र भातेखोला	२.५	भातेखोला,हेमन्तवाडा, मष्टा ,कोटदेवल , कैलास
१२	पशु सेवा केन्द्र काँडा	३०	काँडा

श्रोत : जिल्ला पशुसेवा कार्यालय बभ्राङ्ग

५.१७ विभिन्न बालीहरुको क्षेत्रफल,उत्पादन र उत्पादन दर (आ.व. २०७२।७३) :-

क्र.सं.	बाली	क्षेत्रफल (हेक्टर)	उत्पादन (मे. टन)	उत्पादन दर (मे.टन/हे.)		बाली	क्षेत्रफल (हेक्टर)	उत्पादन (मेट्रीक टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
१	खाद्यान्न बाली				४	दलहन			
१.१	धान	७००६	२१७९०.९	३.११	४.१	भटमास	८७०	८७०	१
१.२	गहूँ	१०९८२	१४२०५	१.२९	४.२	मास	३६३	१०८.५४	०.३
१.३	मकै	४०१७	४६०५.१	१.१४	४.३	गहत	१४१	२८.२	०.२
१.४	जौ	४७२६	१७०१	०.३५	४.४	गुरास	७२.५	२९	०.५
१.५	कोदो	२२८६	११४३	०.५	५	फलफूल	४५६०	४२६०	०.९३
१.६	फापर	२	१	०.५	६	अदुवा	१२	८४	७
१.७	कागुनो	३	२.१	०.७	७	बेसार	१५	१०५	७
२	तरकारी बर्षे	५२५	४२००	८	८	खुर्सानी	१०	१०	१
३	बर्षे आलु उत्पादन	१२००	९६००	८					

स्रोत:-जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, बझाङ

५.१८ जिल्लास्थित कृषि सेवा केन्द्रहरु

क्र. सं	कृषि सेवा केन्द्र	सेवा पुऱ्याउने साविकका गा.वि.स. संख्या	अन्तर्गतका सेवा पुऱ्याउने साविकका गा.वि.स.
१	कृषि सेवा केन्द्र तल्कोट	१६	काँडा ,मेलबिसौना , दाँतोला , रिलु , मष्टा , धमेना , भातेखोला ,कोटदेवल , कैलाश , हेमन्तबाडा , लुयाँटा ,चैनपुर , रिठापाटा , सुनिकोट , सुर्मा , दौलीचौर
२	कृषि सेवा केन्द्र मालुमेला	१२	मालुमेला ,मटेला,सुवेडा ,ब्यासी , कँडेल ,पौवागढी ,माफिगाउँ ,लामातोला ,कालुखेती ,गडराय ,पाटादेवल
३	कृषि सेवा केन्द्र भोता	१०	भैरवनाथ , चौधारी , मौलाली ,सैनपसेला , कोटभैरव ,कोइरालकोट , दंगाजी ,पाराकाटने ,रायल , लेकगाउँ
४	कृषि सेवा केन्द्र सैन्सु	१०	सैन्सु(बाँफ), खिरातडी ,कफलसेरी , देउलीकोट ,दहवगर, पिपलकोट , भामचौर ,स्याडी , सुनकुडा , देउलेक

५.१९ पकेटका रुपमा विकसित गर्न संभावित क्षेत्रहरु

क्र.स.	वालीको जात	पकेटका रुपमा विकसित गर्न संभावित क्षेत्रहरु
१	ताजा तरकारी उत्पादन	लुयाँटा ,चैनपुर , रिठापाटा , मालुमेला ,मटेला, सुवेडा , भैरवनाथ , रायल , बाँझ
२	तरकारी बिउ उत्पादन	मेलबिसौना , रिलु , चैनपुर, सुर्मा , दौलीचौर, कँडेल , कोटदेवल , लेकगाउँ
३	हिउँदे फलफूल उत्पादन	काँडा , दाँतोला ,माभिगाउँ,गडराय ,पाटादेवल, ,कोइरालकोट , ,पाराकाट्ने , कफलसेरी , दहबगर, भामचौर ,स्याडी
४	खाद्यान्न बिउ उत्पादन (धान ,गहुँ ,मकै)	हेमन्तवाडा , लुयाँटा , रिठापाटा , चौधारी , कोटभैरव ,रायल , देउलेक , कोइरालकोट
५	मौरीपालन (मह उत्पादन)	मटेला, दंगाजी ,लामातोला ,रायल , बाँझ, देउलेक
६	अदुवा , बेसार उत्पादन	व्यासी , कँडेल ,हेमन्तवाडा, सुनिकोट, धमेना, दंगाजी, बाँझ, कफलसेरी , देउलीकोट

स्रोत:-जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, बभांग

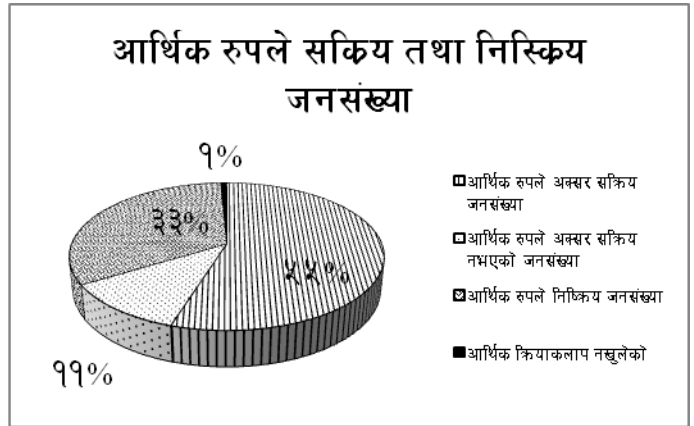
खण्ड ६

रोजगारी तथा आर्थिक क्रियाकलाप

६.१ आर्थिक रूपले अक्सर सक्रिय र निष्कृय जनसंख्या सम्बन्धि विवरण:

आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या(Economically Active Population) : दश वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका कुल जनसङ्ख्यामध्ये विगत १२ महिना (गणनाको दिनको) मा कम्तिमा एक महिना आर्थिक काम (कृषि/आफ्नै खेतिपाती, तलव/ज्याला, आफ्नै गैरकृषि व्यावसाय, विस्तारित आर्थिक काम र कामको खोजी) मा संलग्न जनसङ्ख्या नै आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या हो ।

अक्सर आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या (Usually Economically Active Population) : दश वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका आर्थिक रूपमा सक्रिय कुल जनसङ्ख्या मध्ये विगत १२ महिना (गणनाको दिनको) मा कम्तिमा ६ महिना वा सो भन्दा बढि अवधि आर्थिक काम (कृषि/आफ्नै खेतिपाती, तलव/ज्याला, आफ्नै गैरकृषि व्यावसाय, विस्तारित आर्थिक काम र कामको खोजी) मा संलग्न जनसङ्ख्या नै अक्सर आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या हो ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस जिल्लाको १० वर्ष र सो भन्दा माथिको जम्मा जनसंख्या १,३६,८०२ जना मध्ये आर्थिक रूपले अक्सर सक्रिय जनसंख्या ५४.८७% (७५०६७ जना) र आर्थिक रूपले अक्सर सक्रिय नभएको जनसंख्या ११.३८ % (१५५६८ जना) आर्थिक रूपले निष्क्रिय जनसंख्या ३३.०३ % (४५१८४ जना) रहेका छन् भने आर्थिक क्रियाकलाप उल्लेख नभएको ०.७१% (९८४ जना) रहेका छन् । आर्थिक रूपले अक्सर सक्रिय जनसंख्या मध्ये आर्थिक रूपले अक्सर सक्रिय महिला ५४.८१% (४११४७ जना) रहेको छ ।

६.२ उमेर समुह र लिंग अनुसार १० वर्ष र सो भन्दा माथिका आर्थिकरूपले अक्सर सक्रिय र निष्कृत्य जनसंख्या:

उमेर समुह वर्षमा	जम्मा	आर्थिक रूपले अक्सर सक्रिय जनसंख्या				आर्थिक रूपले अक्सर सक्रिय नभएको जनसंख्या		आर्थिक रूपले निष्क्रिय जनसंख्या		आर्थिक क्रियाकलाप नखुलेको	
		रोजगार प्राप्त		बेरोजगार		पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला
		पुरुष	महिला	पुरुष	महिला						
१० - १४	२८,८७६	२४६	८७५	८	१६	२,०९४	२,१५४	११,८६७	११,१९२	२३०	१९४
१५ - १९	१९,९०५	१,२८८	३,६६१	३३	३२	१,९७०	१,४७७	६,३५२	४,९६०	८२	४९
२० - २४	१४,५११	३,६१३	५,७९५	५०	०	८१४	१,०७२	१,७६९	१,२८१	५०	६७
२५ - २९	१२,४२१	४,६५०	५,९४७	६१	०	१८३	७४५	३९१	३७७	३५	३३
३० - ३४	१०,३२०	४,०८६	५,१६३	६४	२४	११९	४६२	१०४	२५१	१६	३१
३५ - ३९	९,६५७	४,०९१	४,५९८	२३	२४	१००	४९७	१००	१९२	१५	१६
४० - ४४	८,१४०	३,४९२	३,८१९	३२	२४	७३	५०५	१६	१६३	१६	०
४५ - ४९	७,०४०	३,०५१	३,१८४	८	०	७५	४३१	५०	१९९	८	३२
५० - ५४	५,९५८	२,७२८	२,४८७	०	०	८५	२९८	४६	२८२	८	२४
५५ - ५९	४,९६६	२,२७०	१,७८८	०	८	८९	४१७	७१	३१५	०	८
६० - ६४	५,३७७	१,७०७	१,९२७	८	०	१५७	५२५	२७३	७७१	८	०
६५ - ६९	४,०४५	१,३५७	१,०८३	८	८	१९१	४४७	२०८	७३५	०	८
७० - ७४	२,९५१	६३८	४४३	०	८	१२६	२१८	३७८	१,०९६	२२	२३
७५+	२,६३५	४०६	२२५	०	९	७८	१६४	६७१	१,०७३	०	९
जम्मा	१,३६,८०२	३३,६२४	४०,९९५	२९६	१५२	६,१५५	९,४१३	२२,२९७	२२,८८७	४९१	४९३

६.३ लिंग र रोजगारीको क्षेत्र अनुसार १० वर्ष र सो भन्दा माथिका आर्थिक रूपले अक्सर सक्रिय रोजगार प्राप्त जनसंख्याको विवरण :

यस जिल्लाको प्रमुख रोजगारी क्षेत्र कृषि नै रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार आर्थिक रूपले अक्सर सक्रिय जनसंख्या मध्ये सबै भन्दा बढी ८१.३४% जनसंख्या कृषि क्षेत्रमा संलग्न रहेका छन् । अन्य क्षेत्रमा पनि केही जनसंख्याको संलग्नता रहेको पाइन्छ जस्तै निर्माण क्षेत्रमा १.७३ %, थोक तथा खुद्रा व्यापार गर्ने २.९% औद्योगिक उत्पादन गर्ने/प्रसोधन गर्ने क्षेत्रमा २.७% रहेका छन् । त्यसै गरि कृषि क्षेत्रमा रोजगारीका लागि संलग्न रहेको जनसंख्या मध्ये ६१.३४ % महिला रहेका छन् । कुल आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्या मध्ये ३.१४% घरायसी कामदारका रूपमा कार्य गर्दछन् भने घरायसी कामदारहरूमा पनि ५६.४४% महिला जनसंख्याको संलग्नता रहेको छ । यस जिल्लामा ३.६५% जनसंख्या शिक्षा क्षेत्रमा आर्थिक रूपले सक्रिय रहेको छ ।

सि.नं.	रोजगारीको निकाय / क्षेत्र	लिंग		जम्मा	प्रतिशत
		पुरुष	महिला		
१	कृषि , वन तथा मत्स्यपालन	२३,५३२	३७,३३५	६०,८६७	८१.३४
२	खानी तथा उत्खनन्	२४	१६	४०	०.०५
३	औद्योगिक उत्पादन /प्रसोधन	१,५०६	५१८	२,०२४	२.७०
४	विद्युत , ग्याँस तथा वातानुकुलित आपूर्ति	१६	०	१६	०.०२
५	पानी वितरण तथा फोहर मैला व्यवस्थापन	८	०	८	०.०१
६	निर्माण	१,१५७	१३८	१,२९५	१.७३
७	थोक तथा खुद्रा व्यापार, गाडी तथा साधन मर्मत	१,७३३	४३९	२,१७२	२.९०
८	यातायात तथा गोदाम	३६५	३२	३९७	०.५३
९	आवास तथा होटल क्रियाकलाप	२०३	५७	२६०	०.३५
१०	सूचना तथा सञ्चार	८	०	८	०.०१
११	वित्तिय तथा बीमा क्रियाकलाप	८	०	८	०.०१
१२	रियल स्टेट क्रियाकलाप तथा रेण्टल सर्विसेज	९	०	९	०.०१
१३	पेशागत , वैज्ञानिक तथा प्राविधिक क्रियाकलाप	३२	०	३२	०.०४

सि.नं.	रोजगारीको निकाय / क्षेत्र	लिंग		जम्मा	प्रतिशत
		पुरुष	महिला		
१४	प्रशासनिक तथा सामाजिक सुरक्षा	५७	१७	७४	०.१०
१५	सार्वजनिक प्रशासन तथा रक्षा	५२०	४९	५६९	०.७६
१६	शिक्षा	२,०८४	६४४	२,७२८	३.६५
१७	स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य	२१३	१०५	३१८	०.४२
१८	कला तथा मनोरञ्जन	३३	०	३३	०.०४
१९	अन्य सेवा क्रियाकलाप	४९५	११४	६०९	०.८१
२०	घरायसी कामदार	१०२४	१,३२७	२,३५१	३.१४
२१	अन्तराष्ट्रिय संघ संस्था र निकायहरु	९१	४१	१३२	०.१८
२२	नखुलेको	६९५	१८६	८८१	१.१८
	जम्मा	३३,८१३	४१,०१८	७४,८३१	१००.०

स्रोत : रा.ज.ग. २०६८,

के.त.वि

६.४ दशवर्ष वा सो भन्दा बढी उमेर भएका जनसंख्याले विगत १२ महिनामा गरेको काम सम्बन्धि विवरण :

उमेर समुह वर्ष	जम्मा जनसंख्या	आफ्नै कृषि व्यवसाय	तलब /ज्याला	आफ्नै गैर कृषि व्यवसाय	विस्तारित आर्थिक कार्य	कामको खोजी	घरघन्दा	अध्ययन	काम नगरेको	उल्लेख नभएको
१० - १४	२८,८७६	४,०४६	३७०	८५०	१,८३०	१७७	८,५३६	२६,३७४	३,८९३	४२४
१५ - १९	१९,९०५	७,१३९	१,२८१	१,८८३	३,४५३	८२५	७,६८४	१३,८५५	१,८६२	१३१
२० - २४	१४,५११	९,७८५	३,११६	३,३३८	४,८६०	१,०२४	७,४१३	३,९२३	१,१४१	११७
२५ - २९	१२,४२१	९,९५५	३,४१२	३,५३२	४,९०७	९३५	७,१७१	७१९	७९०	६८
३० - ३४	१०,३२०	८,५९४	३,०३०	३,३४८	४,४७७	९६७	६,२०५	१८२	६१७	४७
३५ - ३९	९,६५७	८,२८८	२,७४७	३,१०६	४,०३७	८५८	६,१४९	७८	७५०	३१

उमेर समुह बर्ष	जम्मा जनसंख्या	आफ्नै कृषि व्यवसाय	तलब /ज्याला	आफ्नै गैर कृषि व्यवसाय	विस्तारित आर्थिक कार्य	कामको खोजी	घरधन्दा	अध्ययन	काम नगरेको	उल्लेख नभएको
४० - ४४	८,१४०	६,८८४	२,३६४	२,४६६	३,५५६	७०५	५,१२८	४९	६०८	१६
४५ - ४९	७,०४०	६,१३६	१,८५५	२,२४२	२,९५३	६२०	४,३६७	७४	५२४	४०
५० - ५४	५,९५८	४,९३७	१,५६९	१,७९०	२,५३८	४६७	३,७००	१०४	४७२	३२
५५ - ५९	४,९६६	४,१०८	१,११७	१,५४५	२,०७५	२३४	२,९८४	४२	७४०	८
६० - ६४	५,३७७	३,९३७	६८६	१,३२८	१,८४५	२५६	३,५४५	९९	१,२५२	८
६५ - ६९	४,०४५	२,८३४	३५७	९७७	१,३३४	१२९	२,६१४	८७	१,२९०	८
७० - ७४	२,९५१	१,२७५	१६३	४६२	६९३	८९	१,५०३	१४२	१,४४२	४५
७५+	२,६३५	७०८	९६	३१३	३५१	४९	१,०५८	१००	१,६६९	९
जम्मा	१,३६,८०२	७८,६२५	२२,१६३	२७,१७९	३८,९१०	७,३३५	६८,०५६	४५,८२९	१७,०५१	९८४

स्रोत : रा.ज.ग.२०६८, के.त.वि

६.५ दश बर्ष वा सो भन्दा बढी उमेर भएका जनसंख्यामध्ये महिलाले विगत १२ महिनामा गरेको काम सम्बन्धि विवरण

उमेर समुह बर्ष	जम्मा जनसंख्या	आफ्नै कृषि व्यवसाय	तलब /ज्याला	आफ्नै गैर कृषि व्यवसाय	विस्तारित आर्थिक कार्य	कामको खोजी	घरधन्दा	अध्ययन	काम नगरेको	उल्लेख नभएको
१० - १४	१४,४३१	२,३२४	२३५	४३७	१,०६९	१०५	४,६७३	१२,७३८	१,८४६	१९४
१५ - १९	१०,१८०	४,६११	६५८	१,२१०	२,४७६	३५७	५,०५८	५,८३७	८२०	४९
२० - २४	८,२१५	६,२०५	१,१२२	१,९७६	३,२०७	२६८	५,५७७	१,३७३	४३५	६७
२५ - २९	७,१०२	६,२०९	१,०५७	१,७९४	३,०४७	२०५	५,५३७	१८८	४४२	३३
३० - ३४	५,९३१	५,२८९	७९९	१,७५५	२,८६०	२५९	४,८११	७८	२७४	३१
३५ - ३९	५,३२७	४,७७४	७०५	१,४५०	२,४११	२६४	४,४६२	३२	२८०	१६
४० - ४४	४,५११	४,०३१	५७८	१,१९७	२,१०९	२३६	३,७५४	४१	२९३	०
४५ - ४९	३,८४६	३,४७९	४४७	१,०७७	१,६२०	१६८	३,१५२	३२	२४७	३२
५० - ५४	३,०९१	२,६३२	२९८	७६५	१,३२८	११३	२,५६०	९७	२३३	२४

उमेर समुह वर्ष	जम्मा जनसंख्या	आफ्नै कृषि व्यवसाय	तलब /ज्याला	आफ्नै गैर कृषि व्यवसाय	विस्तारित आर्थिक कार्य	कामको खोजी	घरघन्दा	अध्ययन	काम नगरेको	उल्लेख नभएको
५५ - ५९	२,५३६	२,०९५	१४२	६२२	१,०५५	३९	२,०७९	१६	३९४	८
६० - ६४	३,२२३	२,२६३	१८९	६०७	१,०१७	७४	२,५१८	८२	७१३	०
६५ - ६९	२,२८०	१,३९४	९८	३९४	५६८	४५	१,६८२	४५	७६५	८
७० - ७४	१,७८७	५९३	२३	१७३	३१५	२३	१,०१४	९८	९१६	२३
७५+	१,४८०	२९४	२६	८७	१५६	१७	५९७	६९	९४३	९
जम्मा	७३,९४०	४६,१९४	६,३७५	१३,५४३	२३,२३९	२,१७३	४७,४७२	२०,७२७	८,६०४	४९३

स्रोत : रा.ज.ग.२०६८, के.त.वि

६.६ लिंग अनुसार १० वर्ष र सो भन्दा माथिका अक्सर आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याको काम गर्दाको हैसियत ९८तबतगक या ध्यचप०अनुसार रोजगारीको विवरण :

आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याले काम गर्दा ८२.४६ % ले आफ्नो काम आफै गर्ने गरेका छन् भने १२.६३% जनसंख्याले अरुको काम कुनै सर्त (ज्याला , मजदुरी) मा गर्ने गरेका छन् । अरुलाई काम लगाउने अर्थात काम उपलब्ध गराउने हैसियतले काम गर्ने जनसंख्या १.०६ % रहेको छ र अरुको काममा सहयोगीको भूमिकामा काम गर्ने जनसंख्या ०.६५% रहेको छ ।

विवरण	लिंग		जम्मा	प्रतिशतमा
	पुरुष	महिला		
अरुलाई काम लगाउने	३६७	४२७	७९४	१.०६
अरुको काम गर्ने	७४७४	१९७८	९४५२	१२.६३
आफ्नै काम गर्ने	२४६९१	३७०१३	६१७०४	८२.४६
काम सघाउने मात्र	२१३	२७३	४८६	०.६५
नखुलेको	१०६७	१३२८	२३९५	३.२
जम्मा	३३८१२	४१०१९	७४८३१	१००

स्रोत : रा.ज.ग.२०६८, के.त.वि

६.७ दश वर्ष र सो भन्दा बढी उमेरका आर्थिक क्रियाकलापमा सक्रिय / आर्थिक क्रियाकलापमा निष्कृत्य हुनुको प्रमुख कारण सहित विवरण:

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजा अनुसार यस जिल्लामा ४५,४४७ जना आर्थिक रूपले निष्कृत्य रहेका छन् । त्यस मध्ये ठूलो हिस्सा ७४.८१% जनसंख्या अध्ययनका कारण आर्थिक रूपले निष्कृत्य रहेका छन् भने वृद्ध भएका कारणले ६.१६% जनसंख्या आर्थिक क्रियालापमा संलग्न नभएका देखिन्छन्

। त्यसै गरि १४.०८ % जनसंख्या घरायसी कामले गर्दा निष्कृय रहेका छन् । अध्ययनका कारणले ८६.७१% पुरुष र ६४.३२% महिला आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न हुन नसकेका छन् ।

तालिका नं. ३३ : दश बर्ष र सो भन्दा बढी उमेरका आर्थिक क्रियाकलापमा सक्रिय/निष्कृय हुनुको प्रमुख कारण

कारण	लिङ्ग		जम्मा	पुरुष प्रतिशतमा	महिला प्रतिशतमा	जम्मा प्रतिशतमा
	पुरुष	महिला				
अध्ययन	२४६७२	२०७७५	४५४४७	८६.७१	६४.३२	७४.८१
घरायसी कामदार	११८६	७३६९	८५५५	४.१७	२२.८१	१४.०८
बुद्धावस्था	१२४६	२४९५	३७४१	४.३८	७.७२	६.१६
निवृत्तिभरण पाउने हुनाले	१०३	५६	१५९	०.३६	०.१७	०.२६
अपाङ्गता भएकोले	३२३	२५४	५७७	१.१४	०.७९	०.९५
बिरामीका कारण	२२०	१६१	३८१	०.७७	०.५०	०.६३
अन्य कारण	२०७	२१६	४२३	०.७३	०.६७	०.७०
कारण थाहा भएको	४९५	९७४	१४६९	१.७४	३.०२	२.४२
जम्मा	२८४५२	३२३००	६०७५२	१००	१००	१००

६.८ जिल्लाको आश्रित जनसंख्या विवरण :

यस जिल्लामा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार आश्रित जनसंख्या ५२.१५% रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०५८ अनुसार आश्रित जनसंख्या ४९.८७ % रहेको थियो ।

जनसंख्या प्रकार	जनसंख्या	प्रतिशतमा
जम्मा जनसंख्या	१९५१५९	१००
१५ वर्ष भन्दा मुनिको जनसंख्या	८६७७५	४४.४६
६० वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसंख्या	१५००८	७.६९
जम्मा आश्रित जनसंख्या	१०१७८३	५२.१५
१५ देखि ५९ वर्षको जनसंख्या	९३३७६	४७.८५

६.९ उद्योग क्षेत्रको स्थिति

जिल्लामा घरेलु तथा साना उद्योगहरू दर्ता भएर केही मात्रामा सञ्चालनमा रहेको भएता पनि मझौला तथा ठुला उद्योगको विकास हुन सकेको छैन । स्थानियस्तरमा उपलब्ध कच्चा पदार्थहरूमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना हुन सक्थो भने स्थानिय रोजगारी बढ्नुका साथै आर्थिक गतिविधिशरु पनि बढ्ने देखिन्छ । स्थानिय उत्पादन लाई बजारमा ल्याउने प्रचलन ज्यादै न्युन रहेको भएतापनि हालका दिनहरूमा सिमी , टिमुर,अमला, रिठा जडिबुटी आदि स्थानीय बजारमा विक्रि वितरण गरि त्याहाँ बाट धनगढी हुदै भारत तर्फ निकासी गरेको पाइन्छ । बझाङ्ग जिल्लामा उत्पादन भएका कतिपय उत्पादन हरु भन्दा सस्तोमा तराईबाट आयात भएका सामग्रीहरू स्थानीय बजारमा विक्री वितरण भैइरहेको हुनाले स्थानीय उत्पादनको बाह्य उत्पादन संग पतिस्पर्धा गर्ने क्षमता तथा व्यवसायिकताको विकास भईनसकेको स्थिति छ ।

६.९.१ उद्योग स्थापना तथा संचालन

जिल्लाको स्थानीय कच्चा पदार्थको आधारमा सम्भाव्य उद्योगस्थापना हुनेहरूमा भाँग्रो ताथ अल्लो प्रशोधन एवं संकलन, ताराचुक जुस उद्योग, मसला उद्योग, काठ तथा फर्निचर उद्योग, आलु चिप्स उद्योग, जडीबुटी प्रशोधन तथा संकलन रामबास (केतुकी) प्रशोधन जस्ता उद्योगहरू पर्दछन । यस्ता उद्योगहरू संचालन तथा संकलन गर्न सकेमा जिल्लामा ठुलो धनरासी भित्रिने सम्भावना रहेको छ ।

६.९.२ जिल्लामा उपलब्ध कच्चा पदार्थ सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	गाविसको नाम	कच्चा पदार्थको विवरण
१	वाँझ	सुन्तला,कागती, कमेरो, दाडीम, मकै, गहुँ, धान, अमिलो, अमला, जडिवुटी
२	भैरवनाथ	दुध, वाँस, मह, भिमस, आँप, केरा, मेवा
३	भामचौर	घिउ, मह, खसिवाखा, भेडाको उन, भिमल, अल्लो, केतुकी
४	भातेखोला	काफल, मकै, सल्लो, गहुँ, केरा, कागती, अमिलो
५	ब्याँसी	अल्लो आलु, चोतो, सतिवयर, सुन्तला,मौसमी, कागती, तामाखानी
६	चैनपुर	काठ, गहुँ, मसला, फलफुल, आलु काँचो छाला, स्लेट र अमला
७	चौधारी	भिमल, केतुकी, धान, गहुँ
८	दहबगर	अल्लो , भागो, भिमल, स्लेट, लोक्ता, मकै जौ, फलाम खानी
९	दंगाजी	अमला, केरा, मकै, अल्लो,अमिलो,भिमल
१०	दांतोला	अल्लो, भिमल, भागो, कागती, भेडको ऊन, सल्लो , टिमु
११	दौलिचौर	अल्लो, लोक्ता, निगालो,आलु, भटमास, जडिवुटी,
१२	देउलेख	दुध, घिउ, निगालो, जडिवुटी, ओखर, कागती, सुन्तला भाँगो, अल्लो
१३	देउलीकोट	अल्लो, भाँगो, लोक्ता, केतुकी, फलफुल
१४	धमेना	दारिम, कागती, सल्लेरि, काठ, केरा, गहु, जडिवुटी
१५	गडराय	लोक्ता, अल्लो, जडिवुटी
१६	हेमन्तवाडा	धान, गहुँ, भिमल, सल्ला, टिमु
१७	कडेल	भाँगो, अल्लो, सल्ला कमेरो
१८	कैलास	दुध, दहि, मह, लोक्ता, मकै, चुथ्रो, ढटेलो,धुवजडी, जडिपुटी
१९	कालुखेती	सल्लेपिर, अल्लो, लोक्ता
२०	काँडा	भेडको ऊन, अल्लो , भाँगो, डालेचुक, यासागुम्बा, चुथ्रो, जडिवुटी
२१	कफलसेरी	लोक्ता, अल्लो, भाँगो, निगालो ,भिमल, वाँस
२२	खिरातडी	दुध, दहि, अल्लो, भिमल, कमेरो, सल्लो, केरा
२३	कोईरालाकोट	केतुकी, निगालो, लोक्ता, अल्लो, आलु, जडिवुटी, ओखर,मौसम, सुन्तला, कागती, टिमु
२४	कोटभैरव	वाँस, केरा, भिमल, कमेरो, आँप
२५	कोटदेवल	सल्लो, जडिवुटी, भिमल, केरा अमिलो, कागती, काफल, लोक्ता
२६	लामातोला	अल्लो, केतुकी, काफला कागती,अमिलो
२७	लेकगाँउ	धुपजडी, अल्लो, निगालो, केतुकी, जडिवुटी
२८	लुयांटा	धान,गहुँ, फलफुल, तरकारी
२९	माफिगाँउ	भिमल, बडु, लोक्ता, अल्लो
३०	मालुमेला	अमला, सल्ला, छ्वाली, चिउरी, मकै, भिमल, ढटेलो, वावियो
३१	मष्टा	अल्लो, कमेरो, लोक्ता, निगालो, जडिवुटी
३२	मटेला	ढटेलो, चिउरी , अमला, कमेरो , मालुपात, केतुकी, सतिवयर, मकै

३३	मौलाली	भिमल, निगालो, काको, भटमास, गहुँ, केतुकी, चिउरी जडिवुटी
३४	मेलविसौना	दाल, सिमी, भेडाको ऊन, सुन्तला., कागती
३५	पाराकाट्ने	आँप, मकै, अमला, रिठा, भिमल
३६	पाटादेवल	केतुकी, अल्लो, भिमल, कमेरो
३७	पौवागडी	भिमल, केतुकी, सल्लेपिर, अमला
३८	पिपलकोट	दुध, दहि, घिउ, रिठा, ओखर, केरा, काको
३९	रायल	चिउरी, रिठा, आँप, कमेरो, मकै सुन्तला, केरा, भिमल, वनमारा
४०	रिलु	अल्लो, भाँगो, लोक्ता, भेडाको ऊन
४१	रिठापाटा	काठ, गहुँ, वाँस, कमेरो, केतुकी, भिमल, सल्ला, अमला, रिठा, स्लेट
४२	सैनपसेला	अल्लो, आलु, चोतो, मकै, जौ, धान, फर्सि, काँक्रो
४३	सुवेडा	कमेरो, टिमुर, ढटेलो, खुर्सानी, अमिलो, ओखर, खरिदुंगा, अमला, रिठा, भिमल, केतुकी, सल्लेपिर, मालुपात, दाडिम, भटमास, वाँस, गहत
४४	सुनिकोट	सल्लोपिर, ढटेलो, चुथ्रो, रामवास, काठ, स्लेट, केइला खानी
४५	सुनकुडा	कमेरो, रिठा, कागती, सुन्तला, केरा, भिमल, अल्लो, चिउरी
४६	सुर्मा	अल्लो, आलु, चोतो, गहत, भटमास, ओक्ता, निगालो, जडिवुटी
४७	स्याडी	दुध, दहि, भाँगो, अल्लो, निगालो, कमेरो

६.६.३ उद्योगहरूको प्रकार र संख्या

बर्भांग जिल्लामा व्यवस्थित रूपमा उद्योगहरूको विकास हुन सकेको छैन । ठूला उद्योगहरू नगन्य मात्रमा रहेका भए पनि साना तथा घरेलु उद्योगहरू प्रसस्त रहेका छन् । जिल्लामा रहेका साना उद्योगहरूमा उत्पादन उद्योग तर्फ मुख्य रूपमा गलैँचा, वाँस, निगालोको सामान, अल्लो प्रशोधन तथा वुनाई, कपडा, हाते होजियारी तथा स्वीटर वुनाई, फर्निचर, हाते कागज आदि रहेका छन् भने सेवा तर्फ निर्माण, इलेक्ट्रोनिक्स, पेन्टीङ, सिलाई, कम्प्युटर, घडी मर्मतका साथै साना पानी घट्टहरू रहेका छन् ।

घरेलु तथा साना उद्योग चैनपुर बर्भांगको तथ्याङ्क अनुसार चालु आ.व. २०७१/७२ को मंसिर महिना सम्ममा दर्ता भएका उद्योगहरूको संख्या देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका नं. ३४: जिल्लामा दर्ता भई संचालनमा रहेका उद्योगको विवरण

तपसील

सि.नं.	उद्योगको किसिम	संख्या
१.	उत्पादनमुलक	१६१
२.	निर्माणजन्य	७
३.	पर्यटन	१०५
४.	सेवामुलक	३२२
५.	कृषि तथा वन जन्य	३८५
जम्मा		९८०

श्रोत : घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति, चैनपुर, बर्भांग ।

६.१० जिल्लाको अर्थतन्त्रको विशिष्टिकरण

६.१०.१.अन्तर जिल्ला सम्बन्ध तथा समन्वय

यस जिल्लाको कैलाली, महेन्द्रनगर, डडेल्धुरा, बैतडी, डोटी जिल्लासंग सिधा सडक सम्बन्ध जोडिएकोले तराई तथा छिमेकी जिल्लाहरुबाट खाद्यान्न, निर्माण सामग्री आयात तथा स्थानीय उत्पादन निर्यातमा सहज भएको छ । साथै तराईका कैलाली, कञ्चनपुर जिल्लामा खेतीपाती तथा दोहोरो बसोबास बढ्दो रहेको छ , जसले गर्दा निर्यात योग्य स्थानीय वस्तुको उत्पादन तथा निर्यात वृद्धिका लागि निजी सार्वजनिक साभेदारीका क्षेत्र पहिचान तथा परिचालन गर्न आवश्यक देखिन्छ भने सडक यातायात आसपास होटल,उद्योगधन्दा , व्यापार व्यवसाय , जिल्ला उत्पादन संकलन केन्द्र स्थापना तथा प्रबर्द्धन, बजारमा सहज पहुच, अन्तर जिल्ला सम्बाद तथा संयुक्त योजना तयारी गर्नु वाञ्छनीय देखिन्छ ।

यसका साथै डडेल्धुरा, बैतडी, डोटी, बाजुरा, अछाम, दार्चुला छिमेकी जिल्लासंग साभ्ना रीतिथिति र सांस्कृतिक परम्परागत सामाजिक सम्बन्ध रहेकोले साभ्ना संस्कृति, परम्परा, चाडवाड, जातजात्रा प्रबर्द्धनका लागि अन्तरजिल्ला संयुक्त योजना तथा लगानीको अवसर ताथ आवश्यकता रहेको छ ।

६.१०.२.अन्तर्राष्ट्रिय सीमा सम्बन्ध र व्यापार

चीनसंगको सीमा सम्बन्धका कारण पश्चिम नेपाल क्षेत्रलाई चीनसंग जोड्ने मुख्य नाका मध्ये एकका रुपमा बभ्नाङ्ग-सुर्मासरोवर, ताक्लाकोट सडक खण्ड राष्ट्रिय रणनीतिक मार्गको रुपमा रहेको छ । यातायात सम्भावनाको सापेक्षतामा सडक छेउछाउका बस्तीहरुमा पर्यटन प्रबर्द्धन तथा व्यापार व्यवसायका लागि महत्वपूर्ण अवसर रहेको छ । स्थानिय उत्पादनलाई चीनसम्म लैजान तथा चीन र भारतसंगको व्यापार व्यवशायलाई जोड्ने उत्तम नाकाका रुपमा समेत रहेको हुदा प्राथमिकताका आधारमा दिपायल, चैनपुर, सुर्मासरोवर सडक निर्माण एक राष्ट्रिय परियोजना निर्माण तथा संचालन गर्न सके निजी सार्वजनिक साभेदारीका क्षेत्रमा विकास हुने , वाणिज्य, व्यापार, पुर्वाधार विकास तथा स्थानिय विकासको लगानीमा बढोत्तरी हुने निश्चित छ ।

६.१०.३.पश्चिम सेती जलविद्युत परियोजना

यस जिल्लाको दक्षिण पश्चिमी सीमानामा पर्ने तथा छिमेकी डोटी र बैतडी जिल्ला समेतको सीमानामा पर्ने प्रस्तावित पश्चिम सेती जलविद्युत परियोजना (७५० मेगावाट) को शीघ्र निर्माण हुन सकेमा स्थानिय रोजगारीका नयाँ अवसरहरु तथा स्थानीय वस्तुस्थितिमा उन्नती र स्तरीकरण गर्ने प्रचुर सम्भावना रहेको देखिन्छ । यस परियोजनाले जिल्लावासीको आय आर्जन तथा जीवनस्तरमा सुधारका लागि पर्याप्त योगदान पुग्ने देखिन्छ ।

६.१०.४. खप्तड पर्यटकिय क्षेत्र

खप्तड क्षेत्र पर्यटकिय हिसावले सुदुरपश्चिमाञ्चल क्षेत्रकै गौरवकै रुपमा लिने गरिएको छ । डोटी, अछाम, बाजुरा तथा बझाङ्ग जिल्लाको साभा सिमाना पर्ने यस क्षेत्रको दिर्घकालीन विकास योजना आवश्यक छ जसमा अन्तरजिल्ला समन्वयको आवश्यकता छ । बझाङ्ग जिल्लाका खप्तड आसपासका क्षेत्रका वासिन्दाको उल्लेख्य उपभोगका कारणले आफ्नो जीवन सभ्यताको पर्यायको रुपमा समेत खप्तडलाई लिने गरेकाले यस क्षेत्रको समग्र विकासको लाभ जिल्लावासीले लिन सक्ने देखिन्छ ।

६.११ आर्थिक विकासका अन्य सम्भावनाहरु

६.११.१. सामाजिक पुँजी परिचालन

जिल्लामा छरिएर रहेका पुँजी तथा त्यसै खेर गइरहेको स्थानीय कच्चा पदार्थ एवं जडीवुटी संकलन प्रशोधन तथा बजारीकरण गरि सामुदायिक परिचालन गरेको खण्डमा मानव विकास , भौतिक पूर्वाधार तथा आय आर्जनमा टेवा पुग्न सक्ने प्रचुर सम्भावना रहेको छ ।

६.११.२. प्राकृतिक स्रोत परिचालन

यहाँ रहेको अपार जलश्रोत, हिम श्रृंखला , जडीवुटी, वन जंगल, खप्तड जस्ता प्राकृतिक स्रोतहरुको दिगो तथा व्यवस्थित रुपमा प्रयोग तथा व्यवस्थापन गर्दा उत्पादन हुने जल बिद्युत, प्रर्वद्धन हुने पर्यटन, औद्योगिक विकास, सिर्जना हुने रोजगारी एवं आय आर्जनका जिल्लावासीको जिवन स्तरमा व्यापक सुधार आउन सक्ने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।

६.११.३. कृषि क्षेत्रको व्यवसायीकरण

यहाँका नदी निर्मित उर्वर फाँटहरुमा बाह्रै महिना कृषि तथा पहाडी भागहरुमा पशुपालन र फलफूल खेतीको व्यवसायीकरण गर्ने प्रचुर सम्भावना रहेको छ । छिटफुट रुपमा यसतर्फको आकर्षण पनि प्रारम्भ भैसकेको हुनाले यसको अझ व्यापक विस्तार र बजारीकरणबाट प्रर्याप्त मात्रामा आर्थिक गतिविधि तथा रोजगारी सिर्जना हुन सक्ने देखिन्छ ।

६.११.४. चीनसंग जोड्ने रणनीतिक मार्गका रुपमा विकास

यहाँबाट केवल २०१ कि.मि. सेती नदीको किनारै किनार उरै भञ्ज्याङ्ग हुदै तिब्बतको ताक्लाकोट पुग्न सकिने भएको हुँदा सो मार्ग निर्माण गर्दा चीन र भारतसंगको व्यापारिक मार्गका रुपमा तथा मानसरोवर जाने पर्यटकका निम्ति अति छोटो तथा उपयुक्त मार्ग हुन सक्ने भएकाले पनि यहाँको आर्थिक विकासको सम्भावना रहेको छ ।

यी लगायत विभिन्न आर्थिक विकासका सम्भावनाहरु यस जिल्लामा रहेका छन् । यसलाई उपयुक्त रुपमा पहिचान र परिचालनको आवश्यकता छ । विकासमा जिल्लाका राजनितिक दलहरुको साभा सहमति र ऐक्यबद्धताले अपेक्षित विकास गति लाई मुर्त रुप दिन सकिने देखिन्छ । यी विकासका गतिविधि तथा सम्भावनालाई कुन गतिमा कार्यान्वयन गर्ने हो , सोहि गतिमा प्रतिफल प्राप्त हुने भन्ने स्वयंसिद्ध छ ।

खण्ड ७

भौतिक पूर्वाधारहरु

७.१ यातायात सम्बन्धी विवरण

यस जिल्लामा सदरमुकाम जोड्ने खोड्पे –चैनपुर सडक निर्माण पछि नै सडक संजालमा जोडिएको छ । हाल विभिन्न गा.वि.स.हरु जोड्ने ग्रामिण कृषि सडक तथा दिपायल– चैनपुर –ताक्लाकोट सडक जस्तो रणनीतिक सडकहरु निर्माणाधीन रहेका छन् ।हाल जिल्लाको सडक गुरुयोजना २०७० तयार भइ स्वीकृत भैसकेको अवस्था रहेको छ जसको प्रभावकारी कार्यान्वयन आवश्यक रहेको छ । यस जिल्लामा रहेका सडक सञ्जालको वर्तमान अवस्था यस प्रकार रहेको छ ।

सि. नं.	सडकको नाम	किसिम	लम्वाई (कि.मि.)	बाह्रै महिना संचालन हुने	हिउँदमा मात्र संचालन हुने	कैफियत
१.	विथ्थड सडक : विथ्थड– देउलीकोट – पिपलकोट	माटे	१३	०	१३	गाडी गुड्ने
२.	वान्नी मष्टा सडक: रिठापाटा – सुवेडा– कंडेल– व्यासी –लेकगाउँ –सैनपसेला– भामचौर– खिरातडी –पिपलकोट –कफलसेरी हुँदै दार्चुला सिमाना	माटे	५.१	०	५.१	
३.	बुंगल सडक : वाग्थला– विजगडा–खिरातडी–पिपलकोट– कफलसेरी हुँदै दार्चुला सिमाना	माटे	१५.२५	०	१५.२५	गाडी गुड्ने
४	चैनपुर दिपायल सडक चैनपुर– लुयाटा– पौवागढी –कोइरालकोट –कोटभैरव– पाराकाटने – दंगाजी –डोटी सिमाना हुँदै दिपायल	माटे	५९.६६	०	५९.६६	
५.	पाथीभेरे सडक : मौरीवगर – चौधारी –मालुमेला –सैनपसेला – लेकगाउँ –पाथीभेरे देखि सुर्मा सम्म	माटे	८.७२	०	८.७२	
६.	सेती सडक : जडार –कुच देखि दंगाजी	माटे	१	०	१	
७.	जयपृथ्वीनगर सडक: भाडेवगर(मटेला) –भुटेडा व्यासी देखि जयपृथ्वीनगर	माटे	९	०	९	गाडी गुड्ने
८	सुर्मा सडक : रिठापाटा (सेलाखेत) –दौलीचौर –सुर्मा देखि	माटे	०.३६६	०	०.३६६	

पाथिभेरे						
९.	ढंडार मष्टा सडक: लुयाटा - हेमन्तवाडा -कैलाश - कोटदेवल -मष्टा- रिलु - दाँतोला देखि मेलविसौना सम्म	माटे	०.४५८	००	०.४५८	
१०.	साइपाल सडक : चैनपुर- साइपाल देखि ताक्लाकोट	माटे	१८.९७	०	१८.९७	
११.	पैयुतोलादेखि टिमुराठी	माटे	२.१	०	२.१	
१२.	चैनपुर बभाङ्ग रिङ्गरोड	ग्राभेल	१.१९२	१.१९२		
१३.	खोडपेदेखि चैनपुर	कालोपत्रे	१०८	१०८		फिडर रोड FO49
	जम्मा		२३४.८१६	१०९.१९२	१२५.६२४	

श्रोत :- जिल्ला प्राविधिक कार्यालय, बभाङ्ग

७.२ उर्जा सम्बन्धि विवरण :

उर्जा विकास र प्रयोगको स्थिति

ऊर्जा मानिसका लागि अनिवार्य आवश्यकता हो । खाना पकाउन, घरलाई न्यानो राख्न, उज्यालोका लागि तथा अन्य आवश्यकता परिपूर्तिका लागि यसको प्रयोग हरेक मानिसले गर्दछन् । विकासको गति सँगै विभिन्न प्रकारका उर्जाहरुको विकास त्यसको त्यसको प्रयोग हुदै आइरहेका छन् ।

७.२.१ खाना पकाउने इन्धन प्रयोगको अवस्था

क्र.सं.	खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धन	घरधुरी संख्या
१	दाउरा	३३२०९
२	विजुली	१
३	मट्टितेल	५७
४	एल पि ग्यास	१२१
५	वायो ग्यास	५०
६	गोबर, गुइठा	५
७	अन्य	१०
८	अल्लेख नभएको	३२०

७.२.२ उज्यालोको स्रोतको अवस्था

क्र.सं.	उज्यालेको स्रोत	घरधुरी संख्या
१	विजुली	११४४८ (१०७८.५कि.वा.)
२	मट्टितेल	४२८१
३	वायोग्यास	१७९
४	सोलार	१३३४५
५	अन्य	९६४७
६	उल्लेख नभएको	३१४

विद्युत

सि.नं.	विवरण	संख्या
१	विद्युत सेवा पुगेको गा.पा.	१
२	विद्युत सेवा पुगेको न.पा.	१
३	जम्मा ग्राहक संख्या	१८५०

वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धि विवरण

सि.न.	विवरण	मान
१	लघु जलविद्युत आयोजना संख्या	५९
२	साना घरेलु सौर्य उर्जा प्रणाली(१० वाट पिक) प्रयोग गर्नेको संख्या	८६८०
३	सौर्य उर्जा प्रणाली प्रयोग गर्नेको संख्या	५७८७
४	गोबर ग्यास संख्या	१७९
५	सुधारिएको चुलो संख्या	४२४०

श्रोत : जि.स.स.को कार्यालय वरिष्ठ

७.३ जिल्लाको सञ्चार सम्बन्धी विवरण:

७.३.१ जिल्लामा वितरित टेलिफोन तथा इन्टरनेटको अवस्था :

S/ N	Description	Number	Remarks
1	PSTN Lines	566	
2	Sky Ruim Prepaid	27000	
3	Sky Ruim Postpaid	394	
4	GSM Prepaid	29000	

5	GSM Postpaid	54	
6	Internet Adsl	186	
7	CDMA C-Phone	662	
8	Wimax	1	

श्रोत : नेपाल टेलिकम , बभांग

७.३.२ हुलाक कार्यालयको संख्यात्मक विवरण :

सि.नं.	कार्यालयको नाम	संख्या	कैफियत
१	जिल्ला हुलाक कार्यालय	१	
२	इलाका हुलाक कार्यालय	९	
३	अतिरिक्त हुलाक कार्यालय	३७	
	जम्मा	४७	

टेलिसेन्टर तर्फ

सि.नं.	कार्यालयको नाम	टेलिसेन्टर संख्या	कैफियत
१	जिल्ला हुलाक कार्यालय	१	
२	जयपृथ्वीनगर इलाका हुलाक कार्यालय	१	
३	छान्ना इलाका हुलाक कार्यालय	१	
४	थलारा इलाका हुलाक कार्यालय	१	
	जम्मा	४	

(श्रोत :- जिल्ला हुलाक कार्यालय बभांग)

७.३.३ रेडियो, एफ.एम., केवल तथा पत्रपत्रिका सम्बन्धि संख्यात्मक विवरण :

बभाङ्गमा जिल्लामा दर्ता भएका छापा तथा रेडियोहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	दर्ता	स्थिती
१४	सुर्मा खबर साप्ताहिक	२०६२।०६३	बन्द
१५	साथी पाक्षिक	२०६२।०६३	बन्द
१६	पश्चिम खबर	२०६१।१०	संचालन
१७	पश्चिम सेती	२०६७।७।४	बन्द
१८	साईपाल एफ.एम	२०६६।२।३	संचालन
१९	सेती एफ.एम	२०६७।४।१८	संचालन
२०	बभाङ्ग एफ. एम	२०६८।०६९	सञ्चालन

७.४ खानेपानी तथा सरसफाई:

खानेपानी सम्बन्धी विवरण

सि.न.	विवरण	मान
१	जिल्लामा खानेपानीको सुविधा भएको घरधुरी संख्या	२५०४८
२	जिल्लामा खानेपानीबाट लाभान्वित जनसंख्या	१८०३६५
३	जिल्लामा खानेपानीको कभरेज प्रतिशत	७६।३१

श्रोत : खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय बभांग

७.६ शहरीकरण

जिल्लालाई सडक यातायातले जोडेपछि तिव्र गतिमा शहरीकरण भइरहेको छ । सडक किनारका भागहरुमा बजारको विकास तथा विस्तार भइरहेका छन् । स्थानीय बजार केन्द्रहरुको विकासले नजिकका गाँउवस्तिहरुमा दैनिक आवश्यकताका वस्तुहरुको आपूर्तिको साथै स्थानीय रुपमा उत्पादन हुने साग सब्जी , फलफूल, माछा मासु जस्ता सामग्रीको बेचबिखन बढ्दै गएको छ । यसरी जिल्लाका विकास हुदै गएका बजार केन्द्रहरुलाई इलाकागत रुपमा निम्नानुसार हेर्न सकिन्छ ।

इलाका	प्रमुख बजार तथा व्यापारिक केन्द्र
१	काँडा, तल्कोट खउला, दाँतोला, सुनिकोट, धमेना
२	मष्टा, भातेखोला, रिलु, खात्तड बजार, डुंग्री बजार, घचाया
३	चैनपुर, दौलीचौर, सिमखेत, तमैल, वकिल बजार, सुवेडा, लालटिन बजार
४	मालुमेला, भाँडे, वगरगाँउ, गोलाई, हेमन्तवाडा
५	चौघानपाटा, मटेला, मोरीवगर, जयपृथ्वीनगर
६	खातिगाँउ, पसलवगर, माफिगाँउ, कालुखेती, गडराय, पौवागढी, सैनडाँडा बजार
७	भनाना, चौधारी, लेकगाँउ
८	भोता, भैरवनाथ, देउरा रायल
९	थलारा खाली, कोटभैरव, माडुकाटने, रेगम बजार
१०	दहबगर, खिरातडी, भापा पिपलकोट, कफलसेरी
११	देउलेख, सुनकुडा, वागथला, विथड, लिम, सुइलेक

७.७ बस्ति विकासको स्वरुप

जिल्लामा बसोवासको स्थिति हेर्दा अधिकांश बस्तिहरु गुजमुज्ज अवस्थामा रहेको पाइन्छ । यहाँका अधिकांश वस्तीहरु वडाकै रुपमा रहेको देखिन्छ । तथापि एकै वडामा पनि फरक जनजातिगत

आधारमा फरक बस्तिहरु रहेको अवस्थामा छ । कतिपय गाविसहरुमा बस्तिबाट नजिकका महत्वपूर्ण चरन क्षेत्र र वन क्षेत्र गई केहि समयका लागि गोठका रुपमा दोहोरो बसोबास गर्ने प्रचलन रहेको छ । जिल्लामा हालसम्म पनि कुनै जग्गा एकिकरण आयोजना तथा आवास आयोजनाहरु व्यवस्थित रुपमा लागु भएको छैन । साथै बस्ति विकासलाई निर्देशित गर्ने किसिमका अन्य कार्यक्रमहरु पनि कार्यान्वयनमा रहेका छैनन् । हाल विकास भैरहेका शहरी बस्तिहरुमा पनि पुरानै नाप नक्शा भएको हुनाले बाटोघाटो तथा सार्वजनिक स्थलहरुको नक्शांकन हुन सकेको छैन ।

७.८ शहरी तथा ग्रामिण क्षेत्रमा आवास स्थिति

यहाँका शहरी क्षेत्रका अधिकांश घरहरु स्थानिय निर्माण सामग्रीद्वारा निर्मित एवं परम्परागत रुपमा बनेका छन् । हालका दिनहरुमा सडक तथा बजारका कतिपय घरहरु आधुनिक किसिमबाट समेत तयार गर्ने क्रम बढ्दो छ । यद्यपि भुकम्प प्रतिरोधी एवं भवन संहिता बमोजिमका आवासहरु निकै कम मात्र निर्माण हुने गरेका छन् । सदरमुकाम चैनपुरमा समेत भवन निर्माण गर्दा भवन संहिता बमोजिम गाविसबाट नक्शा पास गर्ने अनिवार्य व्यवस्था लागु हुन सकेको छैन । यसैगरी ग्रामिण क्षेत्रका घरहरु स्थानिय सामग्री तथा परम्परा देखी चल्दै आएको स्वरुपमा निर्माण भएका छन् । हालका दिनहरुमा केहि घरहरुमा जस्ताको प्रयोग गर्न थालेको पाइन्छ ।

७.९ रंगशाला र खेलमैदान :

एशियाली खेलकुद मापदण्ड अनुसार यस जिल्लामा सार्वजनिक खेल मैदान नभएको कारणले नगण्य मात्रामा भएका खेलप्रेमीहरुको समेत मनोबल घटेको देखिन्छ । यस जिल्लामा कभर्ड हल ,रंगशाला जस्ता भौतिक संरचनाहरु छैनन् । हिमाली जिल्ला र सार्वजनिक खेलमैदान नभएकाले पुरुष र महिला खेलाडीहरुको संख्या ज्यादै न्यून देखिनुको साथै पेशेवर खेलाडी समेत नभएको देखिन्छ ।

बर्भांग जिल्ला हिमाली जिल्ला भएकाले प्राय जसो जमिनको आकार भिरालो र कान्लोको कारणले धेरै जसो स्थानीय तहका विद्यालयहरुमा उचित तथा प्रयाप्त खेल मैदानको अभाव देखिएकोले विद्यालयहरुका विद्यार्थीहरुले विद्यालयको चौरलाई नै खेल मैदानको रुपमा प्रयोग गरेको देखिन्छ ।

खण्ड ८ : प्राकृतिक श्रोत तथा वातावरण

८.१ : वनजंगल

८.१.१ वनजंगलको ऐतिहासिक पुष्टभूमि :-

वन जंगलको ऐतिहासिक पृष्ठभूमिलाई केलाउने क्रममा बन्नास जिल्लालाई डोटी वन डिभिजन कार्यालयले हेर्दै आएको थियो । २०४० सालमा नया संगठन लागु भएपछि जिल्ला वन कार्यालय बन्नासको स्थापना भयो । वन हस्तान्तरणको कार्यक्रम भने २०४८/४९ साल तिर मात्र हुन पुग्यो । हुन त २०४२/०४३ तिर पनि वृक्षारोपण भएको थियो तर जनचेतनाको अभावले सो कार्य वढी फलदायी हुन सकेन । एक रम्य सौन्दर्यले भरिएको जैविक विविधतामा रमेको बन्नास जिल्ला कालान्तरमा घना जंगल, विविध बन्जन्तु एवं चरा चुरुङ्गीको बास थियो भन्ने भनाइ बुढापाकाहरुको मुखबाट सुन्न पाइन्छ । तर जनसंख्याको वृद्धि हुने क्रममा ठूल ठूला रुखविरुवाहरु काट्ने तर वृक्षारोपण नगर्ने प्रवृत्तिले तथा गाई गोरुको छाडा चरिचरनबाट र वन जंगल फडानी गरेर खेती पाती लगाउनाले वन जंगल क्रमशः नाश हुदै गएको पाइन्छ ।

यसरी नाजुक स्थितिमा भएको वनको अवस्था बचाउन तथा यसको हैसियतमा सुधार ल्याउन सामुहिक चेतनामा अभिवृद्धि गरी सामुदायिक र कबुलियति वन हस्तान्तरण कार्य भइरहेको भएतापनि यसले खासै स्थानिय उपभोक्ताहरुमा प्रभाव कम परेकोले वनको दिगो व्यवस्थापन गर्न, जडिवुटी खेति विस्तार गर्न र जडिवुटी प्रशोधन उद्योग स्थापना गर्नको लागि नेपाल सरकारले विशेष ध्यान दिएमा वनको हैसियतमा सुधार र यहाँका वासिन्दाहरुको आय आर्जनमा समेत वृद्धि भई गरिवि न्युनिकरण हुने देखिन्छ ।

८.१.२ जिल्ला वन कार्यालय अन्तर्गतका इलाका वन कार्यालय र अन्तर्गत पर्ने साविकका गा.वि.स. हरू

चैनपुर इ.व.का	: चैनपुर, रिठापाटा, दौलीचौर, सुर्मा, सुनिकोट, सुबेडा
तलकोट इ.व.का	: रिलू, कांडा, धमेना, मेलबिसौना, दातोला
कोटदेवल इ.व.का	: लुयाटा, हेमन्तवाडा, कोटदेवल, भातेखोला, मष्टा, कैलाश
बूंगल इ.व.का	: दहबगर, स्याडी, खिरातडी, पिपलकोट, देउलीकोट, कफलसेरी
सैन्सू इ.व.का	: बाभ्र, देउलेक, सुनकुडा, भामचौर, रायल गा.वि.स.
भैरवनाथ इ.व.का	: भैरवनाथ, सैनपसेला, चौधारी, मौलाली, पाराकाटने, दंगाजी
मालुमेला इ.व.का	: मालुमेला, कडेल, मटेला, व्यासी, कोईरालकोट, कोटभैरव, लेकगाउ
छान्ना इ.व.का	: पौवागढी, लामातोला, माभिगाउ, कालुखेती, पाटादेवल, गडराया

८.१.३ वनको वर्गिकरण :-

यस जिल्लाको वनलाई निम्न प्रकारले वर्गिकरण गर्न सकिन्छ ।

क) प्रजातिको आधारमा

वनको किसिम	उच्च हिमालि भाग(हे.)	उच्च पहाडी भाग(हे.)	मध्य पहाडी भाग -हे)	कुल क्षेत्रफल(हे.)	प्रतिशत
कोणधारी	१८६८१०	२५४४४१९०	७५४९१५	३४८६२१५०	३४।०३
चौडापाते	६९०१९०	१७३८२१००	९२७११६	२७३४४१५०	२६।६९
मिश्रित	१६२९१७०	३२१४२१२०	६४६४१२०	४०२३६१९०	३९।२८
जम्मा	४१८८१७०	७४९६३२०	२३२८५१३०	१०२४४३१९०	१००
प्रतिशतमा	४।०९	७३।१८	२२।७३	१००	

ख) हावापानी र उचाईको आधारमा

हावापानीको किसिम	उचाई मि.	मुख्य प्रजातिहरु
Sub tropical	१०००-२०००	खोटे/गोब्रे सल्ला,उतिस,खरी आदी
Lower temperate	२०००-२७००	खोटे/गोब्रे सल्लो,ओक,ठिंग्रे सल्लो,पाङ्गर आदी
upper temperate	२७००-३०००	लौठ सल्ला,गुरांस ठींग्रे सल्ला आदी
Sub alpine	३०००-४०००	लौठसल्ला,गुरांस,धुपि,भोजपत्र आदी
Alpine	४०००-५०००	भोजपत्र,धुपी, आदी

८.१.४ काष्ठ तथा गैर काष्ठ पैदावार

बझाङ जिल्लामा पाइने वन पैदावारहरु काठ, दाउरा, स्याउला, घांस, माटो, स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा आदी हुन । यस जिल्लामा कोणधारी वन ३४ प्रतिशत चौडापाते वन २७ प्रतिशत र मिश्रित वन ३९ प्रतिशत रहेको छ । मुख्यतया कोणधारी वनको बाहुल्यता रहेको हुनाले काठ दाउरामा सोही बमोजिम कोणधारीको बाहुल्यता देखिन्छ ।

लगभग मध्यपश्चिम तथा सुदूरपश्चिमको समेत प्रतिनिधित्व गर्ने यस जिल्लामा विभिन्न करिब २०० प्रकारका लघु वनपैदावारहरु पाईन्छन । ती मध्ये ८ प्रकारका प्रजातिहरुको वार्षिक २००० के.जी. भन्दा बढी परिमाणमा सकलन भइरहेको छ । हालसम्मको रेकर्ड अनुसार सबै भन्दा प्रचुर मात्रामा अमला, रिठा, पाषाणबेद, सतुवा, पावनवोक्रा, कटुकि र भ्याउ पाईन्छन ।

तालिका नं. ३५ : बभांग जिल्लामा पाइने काष्ठ तथा गैर काष्ठ पैदावार

क्र. सं	नेपाली नाम	बभाङ्गी नाम	अंग्रजी नाम	वनस्पति नाम
१	अतिस	अतिस जरा	Atis root	Aconitum heterophyllum wall.
२	अफिम	अफीम, आफु	Opium poppy	Papaver sommiferum linn
३	आल्लो चाल्ने सिन्नु	अल्लो	Himalayan nettle	Girardrania diversifolia
४	ओखर	ओखड	Walnut	Juglans regia
५	आरु	आरु	Gaintmilk Weed	Caltropis Giganted
६	आंप	आंप	Mango	Mangifera indica
७	अमला	अमला	Emblic myrobalan	Embllica officinalis
८	असुरो	वासिङ्ग	Malabarnute	Adhatoda vasica
९	अण्डेर	अरिण्डो	Castoroil plant	Ricinus communis
१०	अपामार्गी	बिप्युकुरो	Pricklychaff	Achyranthes aspera
११	अविजालो	अतिजालो	Lighting Weed	Drymaria diandre
१२	आकाश वेली	आकाशवेली	Dodder	Cuscuta reflexa
१३	अगेरी	अयार अंगाउरे		Pieris ovalifolia
१४	असेरु	ऐसोडो		Dichroa febrifuga
१५	इन्द्रयणी	इन्द्रएडी		Trichosanthes wallichiana
१६	इसम गोल	इसमगोल	Ispighula	Plantogo erosa
१७	उत्तिस	उत्तीस	Alder	Alnus nepalensis
१८	उन्यु	उन्यु	Fern	Dryopteris spp d.don
१९	ऐसेलु	ऐसेलु	Wolderever raspberry	Rupus ellipticus
२०	एक्ले विर	एक्लेविर	Labelia aronitic	Lobelia pyramidalisn
२१	ऐजेरु	लिसो	Loranthus	Loranthus falcatus
२२	एरेलु, एरेलु काको	पित्तकाकी	Bitter Cucumber	Cucumis sativus
२३	कपास	कपास	Cottonn	Gossopium herbase
२४	कचुर	कचुर सटि	Zedoary	Curcuna zedoaria
२५	काफल	काफल	Bay berry	Myrica esculanta
२६	कालो कचुर	कालो हलेदो		Curcuma laonga
२७	काभ्रो	काभ्रो काप्रो		Ficus lacor
२८	केतुकी	राम्भास	American aloe	Agave Americana
२९	कोइरालो	कोइराल	Mountain ebony	Bauhinia varicegata
३०	कुकुरडाइनो	कुकुर, डाइनो बागलहरो	Resichopchinee	Smilazmacro phyla
३१	कुटमिरो		Ratmanti	Litsea monopetala
३२	कण्ठकारी	कण्ठकारी	Indian salamin	Solanum xantehocarpum
३३	कपिकच्छु	काउसो, सिमी	Cowhige	Mucuna prutita

	भोतेकाउसो	काउसो		
३४	कटुकी	कटुकी	Geantien	Picrorhiza scrophulariflora
३५	कुरीलो सताउरी	भिभिरकाडा	Asparjgus	Asparagus racemosus
३६	काकडसिङ्गी	काकडी	Indian mastiche	Pistcia chinensis
३७	करविरे फुल	करविरे	Olander	Nerium lleader
३८	कुमकुम	कुमकुम		Didymocarpus albiccalaxy
३९	कालोसिरिस	कालो, बैरो टाटे	Black siris	Albizia lebbek
४०	कांस	कांस	Thatch grass	Saccharum spontaeum
४१	कुस	कुस	Sacrificial grass	Demostachya bipainalinn
४२	काली निउरो	लिउडो कुभुडा	Black fern	Deparia boryana
४३	काकाली, कल्छे लहरो		Fritillary	Fritillaria cirrhosa
४४	कुर्कुरे	पुरपुरे		Equisetum debile
४५	खिरो	खिरो	Catchu tree	Acacia Catechu
४६	खैर	खैर	Tallew tree	Sapium Insigne
४७	खरी	खरिक, खडी	Eutropean nettle Wood	Celtis australis
४८	खिरौला	खिरौला	Tiger lily	Lilium nepalense
४९	खन्यु	खनैयो		Ficus semicordata
५०	खोटे सल्लो	खोटे सल्लो	Chirpine	Pinus roxburghii
५१	गुर्जो लहरे	गुर्जो		Tisnosphora cadifolia
५२	गुच्छी च्याउ	गुच्छी च्याउ	Cinacl morel	Morchella conica
५३	गाजा	गाजा	True hemp	Canabis sativa
५४	गोब्रे सल्लो	गोब्रे सल्लो	Fir	Pinus Wallichiana
५५	गुरांश	गुरांश	Rhododendron	Rhododendron spp
५६	गिठा लहरो	गिठा	Air potato	Dioscorea bulbifera
५७	गलि काको	गलि काको	Lvy gourd	Coccinia cordifolia
५८	घट्टे घांस			Viola serpens
५९	घण्टी फुल	घण्टी फुल	Chinese hibiscus	Hibiscus rosa sinensis
६०	घोडे ताप्रे ब्राहमणी	खोचर ब्राहमणी	Water pennywort	Centella aciatica
६१	घिउ कुमारी	पितमारो पतकुमारी	Indian aleo	Aloe barbadensis
६२	चरिम्लो	चरिमरी	Indian creepingsorrel	Oxalis coruiculate
६३	चप्रा			Myrsine African
६४	चांप चम्पाबती	सिमो सिपो	Champa	Michaelia champaca
६५	चिराइतो	तिते, लेकहिते, चिइरातो	Chirrata	Swertia chirayita
६६	चितो चितु	चितो चितु	White flower lead wort	Lumbago zeylanica
६७	चुत्रो	किरमुडा चुत्रो	Berber	Berberisaristata
६८	चिउरी	चिउरा चिउरो		Bassia butyracea
६९	चिनीया फल भैरङ्ग		Bushcinquenfoil	Potnetialla fructicosa

	पाते			
७०	चमेली फुल	चमेली फुल	Jasmine tree	Jusminum arborescens
७१	चुम्लानी			Skimmialaureole
७२	छतिवन	छतिवन	Dita bark	Alastonia Scholaris
७३	जटामसि	भुत्ले धलैचन	Spikae nard	Nardostachys Jatamansi
७४	जामुन	जामुन	Black pump	Syzygium cumini
७५	जाई	जायो		Jasmimu haumila
७६	जम्मुभार	वन लसुन	Wild garlic	Allium Wallichii
७७	जमाने मान्द्रो दारुहलदी	चत्थारे किर्मुडा		Berberis nepalensis
७८	जोगी बाथशाह कुथ	जोगी बाथशाह कुथ		saussurealappa
७९	भ्याउ	भुलो	Lichen	Lichen spp
८०	टाकी			Bsauhinia purpuria
८१	टाप्रे छ्यामछ्यामे	बुढी मास	Sopherasonna	Cassia Tora
८२	ढटेलो	फल्टाटे टटाल्या	Indian trumpet flower	Oroxylum Indicum
८३	टिमु रये	टिमु	Timur	Zanthoxylum armatum
८४	टिमीलो निभारो	टिमीलो	Eyes sporn	Ficus spp
८५	टुकीफुल	टुकिफुल	Dandelion	Taraxacum officinlae
८६	टुनी	टुनी	Red cedar	Cedra la toona
८७	डुम्री	गुल्लर औरो	Cluterfig	Ficusracemosa
८८	तितेपाती	तितेपाती	Mug wort	Artemissia vulgaris
८९	तुलसी मञ्जरा	तुलसी	Basil	Ocimumsanctum
९०	तालिस पत्र	चुना	Fir	Abies spectabis
९१	तारा चुक अमिलो	तारा चुक शंखधारा	Seabuckthorn	Hippophae salicifolia
९२	तुषारे सारेफुल	तुषारे	Ice Plant	Mecembryauthemm crystallinum
९३	तेजपात सिन्कौली दालचिनी	तेजपाल काउलो	Cinnamomum	Cinnamomumtamala
९४	देवदार	देवदार देयार	Himaliyan Cedar	Cedrus Deodara
९५	देधेभार दुधिया मसी	दूधे भार	Snake weed	Euphorbia hirta
९६	दुबो	दुबो	Bermuda grass	Cynodon Dactylon
९७	द्रोणपुष्पी गेष्टभार	जानेगाढ	Spider wort	Leucsh cephalonts
९८	दुधे लहरो अनन्तभुल	दुधे वेली बाघ वेली	Indian sarsaparilla	Hemidermus idifus
९९	दहिकम्लो प्रियंग	बिर्मो		Callicarpa macrophylla
१००	दारिम अनार	दाडिम	Pomegranate	Punica granatum
१०१	दन्सिन्को, काने सिन्को	डुमे खन्टा रानी खन्टा मयुर पंखी	Maiden hairferm	Adiantum venustum

१०२	धतेलो ढटेलो	ढटेलो		Prinesepia utilis
१०३	धाइरो	धंगे धाइयो	Fire flame bush	Woodfordia fruticosa
१०४	धुर्सुल धर्सेलो	बिर्मलो धुर्सेलो		Colebrokea oppositifolia
१०५	धतुरो कालो	धतुरो	Thorn apple	Dhatura metel
१०६	धुपी	धुप, धुपजडी		Junipures spp
१०७	निर्मली सिमली	सिमलो	Indian privet	Vitex negundo
१०८	नुन ढिकी	नुन ढिकी		Osiris Wightian
१०९	निर्विसि निलो विष	निर्विसि	Larkspor	Delphinium denudatum
११०	नागेश्वरी रुककेशर	नैनकेशर	Iron wood and assam	Mesea ferrea
१११	नागवेली लहरे भाउ	नागवेली	Club moss	Lycopodium clavatum
११६	पिपल	पिपल	Budh tree	ficus religioosa
११८	पाषण वेद	भिडाइती	Rock foil	Bergenia ciliate
११९	प्याउली	प्याउली		Medicaco lupullina
१२०	पाँच औले	हत्ताजडी हस्ताजडी	Orchid	Dectylorrhiza hatajeria
१२१	पदम चार चुले अमिलो	पदमचारो चुले अमिलो	Himalayan rubarb	Rheum webbinum
१२२	पैयु	पैयु	Himalayan cherry	Prunus ceraspides
१२३	पांग्रो नारु	पांगर	Mackay bean	Aesculum india
१२४	वर	वर	Banyan bean	Ficus bengilensis
१२७	बिहि	कालीक्या		Solanum anguivi
१२८	बेल	बेल	Wood apple	Aegle marmelos
१२९	बरो	बरडो	Bellerric myobalam	Trminalia belerica
१३०	बाँस	बाँस	Spiny bamboo	Bambusa arundinacea
१३१	बकाइनो	बकाइनो	China berry	Melia azederach
१३२	बोभो	बोभो बभ्र	Sweet fljg	Acorus clamus
१३५	विष, विषमा	विष	Aconita	Aconitum ferox
१३६	वायोजडी परिद्रम	बायोजडी		Tanacetum solichaphyllum
१३७	वन गुलाफ	क्यली	Wild rose	Rosa spp
१३८	वन लसुन	घाणे विष		
१३९	बेथे	बेथुवा	Lambs quarter	Chenopodium album
१४०	वनमारा	ढाडे	Croften weed	Eupatorium adenophorum
१४१	बज्रदन्ती		Silver leaf	Potentilla rigida
१४२	बिलौनी	नुन्यौलो		Maesa chisia
१४३	वनकरेला	करेला	Bitter cucumber	Memordica spp
१४४	बाको ढकाओ	बाँको ढकायो		Ariseama torruosum
१४५	बाखाकाने	बाखाखाने		Senecio cappa
१४६	वैस	वैस	Nepoleon willow	Salix badylonica
१४७	भाकामिलो दुधभलायो	भाकामिलो		Rhus javanica

१४८	भलायो	भलायो	Marking nut tree	Scmicarpus anacardium
१४९	भिमल फस्तो	भिमल, स्याल फसे		Grewia optiva
१५०	भिकौलो	जाबे		Coix lachryma
१५१	भोर्ला	भोर्ला	Camels foot climber	Bauhinia cehlii
१५२	भृगराज भंगेरी झार	भृगराज	Prostrate yarba	Eclipta alba
१५३	भोजपत्र भुजीपात	भोजपत्र	Himalayan silver, birch	Betula utilis
१५४	भोटे पिपल	डुमीकाको	Himalayan poplar	Populas ciliate
१५५	भुतकेश	भुतकेश	Rogwort	Selinum tenuifolium
१५६	भुतकेशी			Corydalis gevaniana
१५७	भ्याकुर कुकुर तरुल	दुबेली तेगुना	Deltoid yam	Dioscorea deltoidea
१५८	मुसली	काली अन्नालि	Black musale	Curculigo orchioides
१५९	मोथे	मोथो	Nut grass	Cyprus rotundus
१६०	मैनफल	मनमैला		Randia domentorum
१६१	मेल	मेल, मयल	Wild pera	Pirus pashia
१६२	मौवा	मौवा		hardtia spicata
१६३	मजेठो	मजेठो, मनेतो	Dndian madder	Rubia mangith
१६४	मेन्ब्या, पतिनु	पुदिना	Mentha	Mentha spicata
१६५	मसला	मसला	Eucaloyptus	Eucalyptus spp
१६६	मछाइनो	मछाइनो	Mussyria berry	coriaria nepalensis
१६७	यार्सा गुम्बा	किटजडी जिवन बुटी	Yarsa gumba	Cordiceps sinensis
१६८	रिठा	रिठा	Soap nut	Sapindus mukorosi
१६९	राहीणी सिन्दुरे	रुइनो	Kamala	Mallaotus philippinesis
१७०	रुदीलो	रुदडो	Cural gusmine	Nyctanthes arbortristis
१७१	लोघ	लोद		Symplocos paniculata
१७२	लुडे वनलुडे	मासे	Spiny pig weed	Amaranthus spinosus
१७३	लाटे बाँभ	लाटेबाँभ बाभखोटी	Oak	Quarcus spp
१७४	लाहा लाक्षा	लाहा		Laccifer lacca
१७५	लौठ सल्लो, तालिस पत्र	लेक लौठ	Himalayan yew	Taxus baccata
१७६	लाल चन्दन	लाल चन्दन	Red sandals wood	Pterocarpus santalinus
१७७	लाटे टिमुर	लाटे टिमुर		Zanthozylum spp
१७८	लोक्ता बरुवा	बहु बह	Daphne	Daphne volua
१७९	सिमल	सिमल	Silk coton tree	Bombax ceiba
१८०	सिसौ	सिसौ, सिसम	Sisoo	Dalbegia sissoo
१८१	सयपत्री भुगो फुल	सयपत्री ,हजारी फुल	Tjgetes	Tagetes spp
१८२	श्रीखण्ड	श्रीखण्ड	Sandle wood	Santalum album
१८३	सिस्नो	सिस्नु	Stinging netetle	Urtica dioca

१८४	सतुवा	सतुवा		Paris polyphylla
१८५	सिलाजित	सिलाजित	Asphalt organic	Organic exudates
१८६	सिउडी	सिउडी	Cactus	Euphorbia royleana
१८७	सुगन्धवाल	सिमजडी, समय, मां खजरा	Indian valerian	Valerina wallichii
१८८	सादन	सानन		Ougeinia oojenensis
१८९	साल	साल	Saltree	Shorea robusta
१९०	साकीनो	साकिनो		Tephrosia purpurea
१९१	सुनपाती	सुनपाती धुप		Phodendron anthopogon
१९२	सिलटिमुर	सिलटिमुर		Litsea cubeba
१९३	सौर	सौर		Butula alnoide
१९४	सिरु	सिरु	Cogon grass	Imperata cylindrical
१९५	सोमलता	सुइरे		Ephedra gerardiana
१९६	साधारण च्याउ	च्याउ	Common morel	Morthcalla wsesculenta
१९७	सरो	मरोडो		Hedychium ellipticum
१९८	हरो	हरडो	Chebulic mirobaliom	Termimalia chebula
१९९	हलहले	गोमुखी		Elephantapus scaber
२००	हाछ्याकाभार	छीम्कीभार	Sneeze weed	Dichrocephala latifolia
२०१	हात्ती कान, मधेशेकाडा	नाउफिनी		Opuntia spp.

८.१.५ निजी, सामुदायिक वन सम्बन्धी विवरण :

जिल्लामा रहेका विभिन्न प्रकारका वन र ओगटेको क्षेत्रफलको विस्तृत जानकारी परीचय खण्डमा उल्लेख गरि सकिएकोले यस खण्डमा यस जिल्लामा ररहेका निजी तथा सामुदायिक वनको संख्या , ओगटेको क्षेत्रफल र त्यसबाट लाभान्वित घरधुरीको संख्या प्रस्तुत गरिएको छ ।

सि.नं.	वनको नाम	संख्या	क्षेत्रफल हे.	कैफियत
१.	सामुदायिक वन	३२६	२१२९६।८२	
२.	कबुलियती वा धार्मिक वन	१२१	२५५८।६९	
३.	सरकारी वन		७८५८७।५९	
४.	निजी वन			
जम्मा			१०२४४३।१	

(श्रोत : जिल्ला वन कार्यालय, बर्भाग २०७१)

८.२-जैविक विविधता :-

भौगोलिक दृष्टिले अत्यधिक विविधता भएको यो जिल्ला उचाइको दृष्टिले ९१५ मीटर (३००० फिट) को रायल गा.वि.स.को देउरादेखि ७०३५ मीटर (२३००० फिट) को काँडा गा.वि.स.को साइपाल हिमालसम्म फैलिएको छ । त्यसैले यस जिल्लामा विभिन्न प्रजातीका वन्यजन्तु , पंछीहरु ,वनस्पतिहरु र जडीबुटीहरु पाइन्छन् ।

वन्यजन्तु :

चितुवा, स्याल, वनविरालो ,हिउचितुवा, भालु, चमेरो,वदेल, रतुवा, घोरल, भारल, नाउर, वंगुर, वाँदर, रातोवाँदर, कस्तुरी, मृग,याउरो, दुम्सी, मोलसाप्रो, न्याउरी, मुसा, लोखर्क, बाघ जस्ता वन्यजन्तुहरु यस जिल्लामा पाईन्छ ।

पंछीहरु:

डाँफे, मुनाल, फर्कास, कालिज ,प्युरा, भ्याकुर, ढुकुर, तित्रा ,चाखुरा, कोईली ,न्याउली, काग, सन्टालो, भगेरा, गौथली, चिल ,सारस, गडुल, कौवा, पातकिटटो परेवा, बकुल्ला, जलेवा, कोकल, सारो, सुगा, धोविचरो पाईन्छ ।

सरिसृपहरु:

मूख्यतया:छेपारो, माउसुली, सर्प, चुढ्यौली आदि पाईन्छ ।

८.३ खानी तथा उत्खनन :

यस जिल्लामा हाल सम्म व्यावसायिक रूपले खानीको संचालन नभएपनि विभिन्न स्थानहरुमा घर छाउने प्रयोजनको लागि स्लेट ढुङ्गाको उत्खनन एवं प्रयोग भएको पाइन्छ । तर विस्तृत अध्ययनको अभावमा उक्त खनिजहरुको परिणाम एवं गुणस्तरको सम्बन्धमा एकिन हुन सकेको छैन । केन्द्रीय तथ्यांक विभागले प्रकाशित गरेको नेपालको वातावरण तथ्यांक २०१३ (Environmental Statistics of Nepal 2013) अनुसार पनि यस जिल्लामा अभ्रक , फलाम, सुन, सिसा, टिन ,युरेनियम, जस्ता, कोबाल्ट, ग्रेनाइट, क्वार्ट्जाइट, सिलेट , तामा जस्ता थुपै खनिज रहेको पाइन्छ ।

तालिका नं. ३६ : प्रमुख खानी, खनिजहरु तथा स्थान

क्र.सं.	विवरण	प्रमुख स्थानहरु
१	सिलेट	स्याडी, देउलेख, बुँगल, धवलकोडा, देउलीकोट, कोइरालाकोट, पाराकाट्ने, माभिगाउँ, रिठापाटा, कोटभैरव, रिलु, भातेखोला, हेमन्तवाडा, कैलाश, मष्टा,दहखण्ड, भामचौर, खिरातडी, गडराय
२	अभ्रख	खप्तड, वित्थड क्षेत्र, कडेल, सुर्मा, काँडा,गडराय
३	तामा	तामाखानी, व्यासी, मालुमेला, कैलाश
४	फलाम	घांटखोला, माभीगाउँ, रायल, दहवगर, भामचौर, रिलु, बुँगल
५	बालुवा	धमेना, सुनिकोट, चैनपुर, रिठापाटा, सुवेडा, लुयटा, मालुमेला, मटेला, चौधारी, रायल, भैरवनाथ, पौवागढी, लामातोला, माभिगाउँ, कालुखेती, कोइरालकोट, ,

		कोटभैरव
६	रोडा	धमेना, सुनिकोट, चैनपुर, रिठापाटा, सुवेडा, लुयटा, मालुमेला, मटेला, चौधारी, रायल, भैरवनाथ, पौवागढी, लामातोला, माभिगाउँ, कालुखेती, कोइरालकोट, , कोटभैरव, सुनिकोट, देउलेख, स्याडी, बाँभा, खिरातडी, खफलसेरी, पिपलकोट, सुनकुडा, भामचौर
७	पारदर्शी ढुंगा	सुर्मा, काँडा
८	खरीढुंगा	सुवेडा, काँडा, खिरातडी, सुनकुडा
९	कोइलाखानी	सुनीकोट (तपोवन सम्भावित)
१०	चुनढुंगा	चैनपुर, लुयाँटा, भैरवनाथ, रायल

नोट : सेतीनदी सुनिगाडको किनारमा सुनखानी समेत हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ ।

खण्ड ९

गरिबी तथा मानव विकास सुचकांक

९.१ गरिबी अवस्था :

नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण २०६६/६७ मा आधारित तयार गरिएको नेपालमा गरिबीको लघुक्षेत्र अनुमान २०६८ अनुसार बर्भांग देशका न्युन समृद्धिदर भएका जिल्ला मध्ये एक हो । यस जिल्लाको गरिबीको दर (समृद्धिदर) ५६.७९% रहेको छ । देशका ७५ जिल्लाको गरिबीकोदर/समृद्धिदरको तुलनामा यो जिल्ला ७३ औं स्थानमा पर्दछ । यस जिल्लाको गरिबी विषमता र गरिबी गहनता क्रमशः १४.१६ % र ६.२७% रहेको छ । यस जिल्ला भित्रका इलाकाहरुमा इलाका नं. ११(स्याडी , सुनकुडा , देउलीकोट , देउलेख गा.वि.स.हरु) सबै भन्दा बढी गरिबीदर ६१.१५% र सबै भन्दा कम गरिबीदर इलाका नं. ३ (सुवेडा, दौलीचौर, सुर्मा, चैनपुर, रिठापाटा गा.वि.स.हरु)को ५१.५२ % रहेको छ ।

९.२ लक्षित क्षेत्र अनुसार गरिबीदर :

भौगोलिकरूपले सीमाना जोडिएका, एउटै इलाका भित्र पर्ने, समान खालका पारिवारिक विशेषता भएका २ वार भन्दा बढी गा.वि.स.हरुका समूहलाई “लक्षितक्षेत्र” का रूपमा एकीकृत गरी गरिबीका अनुमानहरु तयार भएकाछन् । नेपालमा सब भन्दा बढी गरिबीदर भएका लक्षित क्षेत्रमा गोरखाकाल्हो, सामागाउ गा.वि.स.पर्दछन्, त्यहाँका बासिन्दाहरु मध्य ७७ प्रतिशत भन्दा धेरै मानिसहरु गरिबीका रेखामुनी रहेका छन् । यस जिल्लामा सबै गा.वि.स.हरुको गरिबीदर नेपालको गरिबीदर २५.१% भन्दा बढी रहेको छ ।

तालिका नं. ३० : लक्षित क्षेत्र अनुसार गरिबीदर :

इलाका.नं.	लक्षित क्षेत्र नं	साविकका गा.वि.स.को नाम	गरिबीको दर (प्रतिशत)	गरिबीको विषमता (प्रतिशत)	गरिबीको गहनता (प्रतिशत)	गरीबहरुको संख्या
१	०१	सुन्नीकोट, कांडा, दातोला, मेलविसौना, धमेना	५८.१४(११.१९)	१६.६४(५.०९)	६.४६(२.४९)	८१७५
२	०१	मष्टा, रिलु, कोटदेवल, भातेखोला	५४.८४(१२.२)	१५.०४(५.१७)	५.६६(२.४५)	८२८०
३	०१	सुवेडा, दौलीचौर, सुर्मा, चैनपुर, रिठापाटा	५१.१२(१०.५१)	१४.१६(४.४२)	५.४(२.१)	११७३०

इलाका.नं.	लक्षित क्षेत्र नं	साविकका गा.वि.स.को नाम	गरिबीको दर (प्रतिशत)	गरिबीको विषमता (प्रतिशत)	गरिबीको गहनता (प्रतिशत)	गरीबहरुको संख्या
४	०१	हेमन्तवाडा, मालुमेला, कैलाश, लुयाँटा	५५.८१(१०.४१)	१५.९४(४.६२)	६.२१(२.२५)	५७९५
५	०१	कँडेल, मटेला, ब्यासी, लेकगाँउ	५२.५२(११.४१)	१४.६३(४.९१)	५.६(२.३६)	८४८९
६	०१	कालुखेती, पाटादेवल, गडराय, लामातोला, माभीगाँउ, पौवागढी	५४.४३(१०.९६)	१५.३६(४.८)	५.९४(२.३३)	८५४८
७	०१	चौधारी, सैनपसेला, मौलाली	५३.९४(११.५२)	१५.०८(५.०१)	५.७७(२.४१)	६८७९
८	०१	भैरवनाथ, रायल, भामचौर, बाभ्र	५७.६२(११.५७)	१६.१८(५.१६)	६.१८(२.४९)	१२२०७
९	०१	पाराकाटने, कोटभैरव, कोइरालाकोट, दंगाजी	६१.०३(१०.८९)	१७.९८(५.१७)	७.१२(२.५९)	९३०८
१०	०१	कफलसेरी, खिरातडी, दहवगर, पिपलकोट	५७.६१(११.५३)	१६.३८(५.१५)	६.३३(२.५)	१४६९५
११	०१	स्याडी, सुनकुडा, देउलीकोट, देउलेख	६१.१५(११.२२)	१७.९८(५.३७)	७.१२(२.७)	१५०५८
बभांग जिल्ला कुल जम्मा			५६.७९ (११.२)	१४.१६(४.४२)	६.२७(२.४३)	११०४६५

(स्रोत : नेपालमा गरिबीको लघुक्षेत्र अनुमान २०६८, केन्द्रीय तथ्यांक विभाग)

नोट :- कोष्ठक भित्र दिइएको मानले नमुना भ्रमांश (Sampling Error) लाई जनाउँछ ।

८.३ मानव विकास सूचकांक (Human development index):

हरेक देश/ठाउँका जनताको स्वास्थ्य स्थिति, शैक्षिक अवस्था, तथा जीवन स्तरको अवस्था मापन गरी स्तर निर्धारण गर्ने प्रयोजनको लागि संयुक्त राष्ट्रसंघको विकास कार्यक्रम (UNDP) ले विकास गरेको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा प्रतिव्यक्ति आयका सूचकहरुको संयुक्त सूचकाङ्क नै मानव विकास सूचकाङ्क हो । UNDPनेपालले हालै नेपालका सबै जिल्लाहरुको मानव विकास सूचकाङ्कको मान समेटिएको नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन, २०१४ सार्वजनिक गरेको छ । यो प्रतिवेदन अनुसार बभांग जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क ०.३६५ (नेपालको ०.४९०) रहेको छ । अर्थात बभांग जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क नेपालको राष्ट्रिय औषत भन्दा कम देखिन्छ । नेपालका ७५ जिल्लाहरुमा बभांग मानव विकास सूचकाङ्कको आधारमा ७४ औं स्थानमा रहेको छ । मानव विकास सूचकाङ्कको आधारमा

सबैभन्दा माथिल्लो स्थान ओगट्न सफल काठमाण्डौं जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क ०.६३२ रहेको छ भने पुच्छारमा रहेको बाजुरा जिल्लाको मानव विकास सूचकाङ्क ०.३६४ रहेको छ । मानव विकास सूचकाङ्कका अवयव सूचकहरु हेर्ने हो भने बर्भाग जिल्लाको हरेक व्यक्ति बाँच्ने अपेक्षित औषत आयु (Life expectancy) ६५.२२ वर्ष, प्रौढ साक्षरता दर (Adult literacy) ४५.०३ प्रतिशत , शिक्षा आर्जनमा खर्चेको औषत समय,(Mean years of schooling) २.५३ वर्ष तथा प्रतिव्यक्ति आय(Per capita income, PPP \$) ४८७ अमेरिकी डलर रहेको देखिन्छ ।

(स्रोत : नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन ,२०१४, UNDP,NEPAL)

८.४ मानव गरिबी सूचकांक(Human Poverty Index):

अपेक्षित औषत आयु ४० वर्ष वा सो भन्दा कम भएको जनसंख्याको प्रतिशत, प्रौढ निरक्षरता, सुरक्षित खानेपानी नपुगेको जनसंख्याको प्रतिशत तथा कुपोषित ५ वर्ष भन्दा मुनिका बालबालिकाहरुको प्रतिशत जस्ता सूचकहरुको संयुक्त सूचकाङ्कको रूपमा विकास गरिने मानव गरिबी सूचकाङ्कको स्थिति हेर्दा बर्भाग जिल्लाको मानव गरिबी सूचकाङ्क मान ४५.३२ (नेपालको ३१.१२) रहेको छ । यो सूचकाङ्कको मान जति कम भयो त्यति राम्रो मानिन्छ किनभने यो सूचकाङ्क नकारात्मक सूचकहरुको प्रयोग गरी निकालिन्छ । नेपालका ७५ जिल्लाहरुमा बर्भाग ७२ औं स्थानमा रहेको छ । मानव गरिबी सूचकाङ्कको आधारमा सबैभन्दा माथिल्लो स्थान ओगट्न सफल कास्की जिल्लाको मानव गरिबी सूचकाङ्क १६.५ रहेको छ भने पुच्छारमा रहेको हुम्ला जिल्लाको मानव गरिबी सूचकाङ्क ४९.२६ रहेको छ । मानव गरिबी सूचकाङ्कका अवयव सूचकहरुमा बर्भाग जिल्लाको प्रौढ निरक्षरता दर (Adult illiteracy rate) ५४.९७ प्रतिशत, ४० वर्ष सम्म पनि बाँच्न सक्ने अपेक्षा नगरिएको जनसंख्या (Percentage of people not expected to survive to age 40) १२.८१ प्रतिशत सुरक्षित खानेपानी नपुगेको जनसंख्या (Percentage without safe water) ३२.९१ प्रतिशत तथा ५ वर्ष मुनिका कुपोषणबाट प्रभावित बालबालिकाको संख्या (Percentage of children under age five who are malnourished) ६३.२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

(स्रोत : नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन ,२०१४, UNDP,NEPAL)

तालिका नं. ३८ : बर्भांग जल्लाको मानव विकास सुचकहरू

क्र.सं.	विवरण	एकाइ	मान
१	प्रौढ साक्षरता	प्रतिशत	४५.०३
२	प्रौढ निरक्षर	प्रतिशत	५४.९७
३	Per Capita Income	\$	३०१
४	Per capita Income	\$PPP	४८७
५	Per capita Income (प्रति व्यक्ति आय रु. मा)	in Market Price	२१७७२
६	औसत आयु (दुबै)	वर्ष	६५.२२
७	HDI (Arithmetic Mean)		०.४३०
८	HDI (Geometric Mean)		०.३६५
९	Rank with other district		७४
८	असुरक्षित खानेपानी प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	३२.९१
९	Mean year of Schooling	वर्ष	२.५३
१०	बच्चामा कुपोषणको दर (५ वर्ष भन्दा मुनि)		६३.२०

स्रोत : HDI Report 2014

खण्ड १०

राजनैतिक विवरण

१०.१ निर्वाचन आयोगमा दर्ता भएका बर्भाग जिल्लामा क्रियाशील राजनीतिक दलको विवरण :-

क्र.सं.	दलको नाम	क्र.सं.	दलको नाम
१.	नेपाली कांग्रेस	८.	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माले जनसमाजवादी)
२.	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (एमाले)	९.	युनाइटेड ग्रीन अर्गनाइजेशन
३.	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माओवादी केन्द्र)	१०.	संघीय समाजवादी फोरम
४.	सद्भावना पार्टी	११.	राष्ट्रिय जनमोर्चा
५.	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	१२.	अखण्ड सुदूरपश्चिम पार्टी नेपाल
६.	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (माले)	१३.	नयाँ शक्ति पार्टी नेपाल
७.	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी		

स्रोत : जिल्ला निर्वाचन कार्यालय , बर्भाग

१०.२ प्रतिनिधि सभा सदस्य तथा प्रदेश सभा सदस्य निर्वाचन २०७४ को मत परिणाम

क) प्रतिनिधि सभा सदस्य निर्वाचन निर्वाचन क्षेत्र नं. १ को परिणाम

क्र.सं.	राजनैतिक दलको नाम	उम्मेदवारको नाम थर	प्राप्त सदर मत संख्या	कैफियत
१.	नेपाली कांग्रेस	पृथ्वी बहादुर सिंह	२६९१०	निर्वाचित
२.	नेकपा एमाले	भैरव बहादुर सिंह	३४६०२	
३.	संघीय समाजवादी फोरम नेपाल	भीम बहादुर थापा	५२७	
४.	राष्ट्रिय जनमोर्चा	कल्पना भण्डारी	५१	
५.	नयाँ शक्ति पार्टी नेपाल	जोगीबहादुर कुँवर	४५४	
६.	देशभक्त जनगणतान्त्रिक मोर्चा नेपाल	धरणिधर नाथ	२९१	
७.	विवेशशिल साभा पार्टी	मिन बहादुर सिंह	४९७	

क) प्रदेश सभा सदस्य निर्वाचन निर्वाचन क्षेत्र नं. १ को परिणाम

क्र.सं.	राजनितिक दलको नाम	उम्मेदवारको नाम थर	प्राप्त सदर मत संख्या	कैफियत
१.	नेपाली कांग्रेस	चन्द्रा देवी जोशी	१३१९७	
२.	नेकपा एमाले	अर्जुन बहादुर थापा	१७८६८	निर्वाचित
३.	संघीय समाजवादी फोरम नेपाल	राम बहादुर जागी	२४३	
४.	नयाँ शक्ति पार्टी नेपाल	डम्बर बहादुर रावल	१३८	
५.	देशभक्त जनगणतान्त्रिक मोर्चा नेपाल	अशोक बहादुर ओली	१९१	
६.	विवेशशिल साभा पार्टी	मोहन बहादुर सिंह	३२७	

ख) प्रदेश सभा सदस्य निर्वाचन निर्वाचन क्षेत्र नं. २ को परिणाम

क्र.सं.	राजनितिक दलको नाम	उम्मेदवारको नाम थर	प्राप्त सदर मत संख्या	कैफियत
१.	नेपाली कांग्रेस	नरेश बहादुर सिंह	१४२४२	
२.	नेकपा माओवादी केन्द्र	देवकी मल्ल (थापा)	१६७४३	निर्वाचित
३.	नयाँ शक्ति पार्टी नेपाल	कलक बहादुर रोकाया	४१३	
४.	विवेशशिल साभा पार्टी	रविन्द्र बहादुर बम्म	४३८	

१०.३ जिल्लामा मतदाता सम्बन्धि विवरण

(२०७४ साल भाद्र ५ गतेसम्म १८ वर्ष पुरा भएको र मतदाता नामावलीमा दर्ता भएका)

गा.पा./ न.पा.	मतदाता संख्या			
	जम्मा	पुरुष	महिला	तेश्रो लिंगी
काँडा गा.पा.	९८१	५२५	४५६	०
केदारस्युँ गा.पा.	१०७५९	५२४९	५५१०	०
खप्तडछान्ना गा.पा.	९४८२	४५१८	४९६४	०
छबिसपाथिभेरे गा.पा.	८९७०	४५३३	४४३७	०

जयपृथ्वी न.पा.	१२१४८	६०५०	६०९८	०
तल्कोट गा.पा.	६३१८	३१४३	३१७५	०
थलारा गा.पा.	९८५७	४६५२	५२०५	०
दुर्गाथली गा.पा.	७३३४	३५६७	३७६७	०
बुङ्गल न.पा.	१६९९७	८४९२	८५०४	१
मष्टा गा.पा.	७७९०	३८७५	३९१५	०
बित्थड चिर गा.पा.	९१२३	४३२३	४८००	०
सुर्मा गा.पा.	४५१६	२३४४	२१७२	०
जम्मा	१०४२७५	५१२७१	५३००३	१

श्रोत : जिल्ला निर्वाचन कार्यालय बकांग

खण्ड ११

महिला तथा बालबालिका

११.१ महिलाको नाममा घरजग्गा भएका घरपरिवारका संख्या

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार नेपालमा महिलाहरूको नाममा घर र जग्गा दुवै भएका घरधुरी १०.७१ प्रतिशत र सु.प. मा ४.७६ प्रतिशत छ भने बर्भांग जिल्लामा १.६ प्रतिशत मात्र रहेका छन् । त्यस्तै नेपालमा महिलाहरूको नाममा जग्गा मात्र भएका घरधुरी ९.०० प्रतिशत र सु.प. मा ३.१४ प्रतिशत छ भने बर्भलांग जिल्लामा ०.९ प्रतिशत मात्र रहेका छन् ।

तालिका नं. ३९ : महिलाको नाममा घरजग्गा भएका घरपरिवारको विवरण

क्षेत्र	जम्मा घरपरिवार संख्या	महिलाको स्वामित्व			उल्लेख नभएको
		जग्गा र घर दुवैमा	जग्गामा मात्र	जग्गा र घर कुनैमा पनि नभएको	
नेपाल	५४,२३,२९७	५,८०,७५७	४,८८,३१४	४३,१०,५६०	४३,६६६
सुदुर पश्चिमाञ्चल	४,६९,७०३	२२,३४३	१४,७६८	४,३०,०८२	२,५१०
बर्भांग	३३७७३	५४८	२९७	३२५८३	३४५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन

११.२ उमेर समुह अनुसार परिवारमुलीको विवरण

राष्ट्रिय २०६८ साल जनगणना अनुसार बर्भांग जिल्लामा रहेका जम्मा ३३,७८६ परिवार संख्या मध्ये २५ प्रतिशत परिवारमा महिला परिवारमूली भएको पाइएको छ । यस जिल्लामा ३०-३९ वर्षको उमेर समुहको व्यक्ति सबै भन्दा बढी २४.१२ प्रतिशत परिवार मुली रहेको पाइएको छ । त्यस उमेर समुहमा पुरुष परिवारमूली २३.५९ प्रतिशत र महिला परिवारमूली २६.०६ प्रतिशत रहेको पाइएको छ ।

तालिका नं. ४० : उमेर समुह अनुसार परिवार मुलीको विवरण

उमेर समुह	जम्मा	पुरुष	महिला
१०-१४	९६	७८	१८
१५-१९	५९१	४७८	११३

उमेर समुह	जम्मा	पुरुष	महिला
२०-२९	५,१९४	३,७८८	१,४०६
३०-३९	८,१८०	५,९७९	२,२०१
४०-४९	७,५१७	५,७७४	१,७४३
५०-५९	५,६८१	४,५९५	१,०८६
६०-६९	४,५३५	३,२००	१,३३५
७०+	१,९९२	१,४४९	५४३
जम्मा	३३,७८६	२५,३४१	८,४४५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन

११.३ महिलाको वैवाहिक अवस्था (उमेर १० बर्ष वा सो भन्दा माथिका मात्र):

यस जिल्लामा दश वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरको कुल जनसंख्याको ५६.४५ % जनसंख्याले कम्तीमा एक पटक विवाह गरेको पाइन्छ । जिल्लामा दश वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरको कुल महिलाको जनसंख्या ७३९४९ मध्ये ६०.५९ % महिलाले कम्तीमा एक पटक विवाह गरेको पाइन्छ । विभिन्न प्रकारको वैवाहिक अवस्था हेर्दा एकल विवाह गरेको संख्या सबै भन्दा उच्च रहेको छ । यस जिल्लामा विधुवा तथा सम्बन्ध विच्छेद (पारपाचुके) गरेको महिला जनसंख्या क्रमश ५.६६ % र ०.०५ % रहेको छ ।

तालिका नं. ४१: बर्भाग जिल्लामा महिलाको वैवाहिक अवस्था :

लिङ्ग	जनसंख्या	अविवाहित	एकल विवाह	बहुविवाह	पुनर्विवाह	विधुवा	पारपाचुके	छुटिएर बसेका
महिला	७३९४९	२२७०२	४४८१३	२८८	१८३७	४१८८	३९	८२
प्रतिशत	१००	३०.६९	६०.५९	०.३८	२.४८	५.६६	०.०५	०.११

श्रोत राज.गणना २०६८

११.४ महिलाको पहिलो बिबाह गर्दाको उमेर :

दश वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका विवाहित व्यक्तिहरूको सबै भन्दा ठूलो हिस्साको पहिलो विवाह १५ देखि १९ वर्षको उमेरमा भएको देखिन्छ । यो उमेरभित्र ५९.९५ प्रतिशत विवाहित व्यक्तिहरूको पहिलो विवाह भएको पाइएको छ । यस जिल्लामा सबै भन्दा बढी करिब ५३.५९ प्रतिशत पुरुषहरूको १५-१९ वर्षको उमेरमा पहिलो विवाह भएको देखिन्छ र ६४.६५ प्रतिशत महिलाहरूको पहिलो विवाह १५-१९ वर्ष उमेरमा नै भएको पाइन्छ । करिब ८२.९३ प्रतिशत महिलाहरूको र ६०.१ प्रतिशत पुरुषहरूको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १९ वर्ष मुनिनै रहेको देखिन्छ । यसैगरी १० वर्ष मुनी

नै पहिलो विवाह हुने जनसंख्या ०.६८ प्रतिशत अर्थात् ७४ पुरुष र ५२८ महिला तथा पचास वर्षको उमेर पार गरीसकेपछि, पहिलो विवाह हुनेहरू ६ जना पुरुष र ४ जना महिलाहरू रहेको छन् ।

तालिका नं. ४२ : बभांग जिल्लामा पहिलो बिबाह गर्दाको उमेर अनुसार :

लिंग	१० बर्ष वा सो भन्दा माथि विवाहित जनसंख्या	पहिलो विवाह गर्दाको उमेर बर्ष									
		१० बर्ष मुनि	१०-१४	१५-१९	२०-२४	२५-२९	३०-३४	३५-३९	४०-४४	४५-४९	५०+
पुरुष	३७९२२	७४	२३९३	२०३२४	१२१४९	२३३७	४५६	१३०	३९	१४	६
महिला	५१२४७	५२८	८८४२	३३१३१	७७६३	७४८	१६५	४७	१५	४	४
जम्मा	८९१६९	६०२	११२३५	५३४५५	१९९१२	३०८५	६२१	१७७	५४	१८	१०
प्रतिशत	१००	०.६८	१२.६०	५९.९५	२२.३३	३.४६	०.७०	०.२०	०.०६	०.०२	०.०१

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन

तालिका नं. ४३ : विवाहित १५ देखि ४९ बर्ष उमेरका महिलाहरूले उमेर समुह अनुसार हालसम्म जन्माएका बच्चा संख्या अनुसारको महिलाहरूको संख्या :

बच्चा संख्या	जम्मामहिला संख्या	१५-१९	२०-२४	२५-२९	३०-३४	३५-३९	४०-४४	४५-४९
बच्चा नजन्माएका	५,२४१	२,२२२	१,३७२	६२९	३०४	२६३	२४५	२०६
१ बच्चा	४,२७८	७११	२,१६४	७५२	२२६	१७५	११४	१३५
२ बच्चा	५,२७६	१४५	१,८६६	१,५४४	७३४	३९८	३२६	२६२
३ बच्चा	६,३००	१६	७५८	१,८६३	१,४९१	९३२	६५३	५८७
४ बच्चा	५,४१६	२४	१७९	१,२५०	१,४६०	१,०८३	८३२	५८७
५ बच्चा	३,५११	०	४३	५०७	८०४	९०८	७१०	५३९
६ बच्चा	२,२३३	०	३४	१२३	३८३	६८५	६२८	३८१
७ बच्चा	१,४३१	०	०	३३	१५६	४३८	४००	४०५

८ बच्चा	७६६	०	०	०	१०९	१४३	१९६	३१७
९ +	७३७	०	०	१६	३१	१२०	२६१	३०९
नखुलेको	१,६१२	०	८१०	२७०	१७२	१४३	१२२	९५
जम्मा	३६,८०१	३,११९	७,२२६	६,९८५	५,८७१	५,२९०	४,४८७	३,८२३

स्रोत : रा.ज.ग.२०६८,के.त.वि

तालिका नं. ४४ : विगत १२ महिनामा आमाको उमेर समुह र जिवित जन्मेका बच्चा संख्या अनुसार आमाको संख्या :

विगत १२ महिनामा जिवित जन्म	जम्मा	आमाको उमेर समुह						
		१५ - १९	२० - २४	२५ □ २९	३० - ३४	३५ - ३९	४० - ४४	४५ - ४९
जम्मा विवाहित महिला	३६,८०१	३,११९	७,२२६	६,९८५	५,८७१	५,२९०	४,४८७	३,८२३
बच्चा नभएका	२८,०३७	२,६९९	४,६७०	४,८२०	४,६२२	४,२७०	३,७२०	३,२३६
१ बच्चा भएका	३,८२६	४२०	१,१८४	१,२०९	५३१	३१९	१३१	३२
२ बच्चा भएका	१७	०	९	०	०	०	८	०
३ र सो भन्दा बढी बच्चा भएका	०	०	०	०	०	०	०	०
उल्लेख नभएको	४,९२२	०	१,३६३	९५६	७१८	७०१	६२८	५५५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन

११.५ अपांगता परिचय पत्र विवरण :

जिल्लामा वितरित अपांगता(फरक सामर्थ्य) परिचय पत्र सम्बन्धी विवरण

विवरण	क वर्ग	ख वर्ग	ग वर्ग	घ वर्ग	जम्मा
महिला	५६	१७९	२६८	२३९	७४२
पुरुष	७६	३०९	४३९	३०५	११२९
जम्मा	१३२	४८८	७०७	५४४	१८७१

श्रोत महिला तथा बालबालिका कार्यालय बभ्रुवांग

खण्ड १२

सुशासन

१२.१ जिल्लास्थित सरकारी कार्यालय/संस्थान/समितिहरूको विवरण

क्र.स	कार्यालयको नाम	सम्पर्क नं.
१	जिल्ला अदालत	०९२-४२१०१२
२	जिल्ला प्रशासन कार्यालय	०९२-४२१०१३
३	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय	०९२-४२११४४
४	शत्रुमर्दन गुल्म पानकोट	०९२-४२१३३४
५	जिल्ला प्रहरी कार्यालय	०९२-४२१००६
६	राष्ट्रिय अनुसन्धान जिल्ला कार्यालय	०९२-४२१०४२
७	जिल्ला शिक्षा कार्यालय	०९२-४२१०५६
८	जिल्ला पशुसेवा कार्यालय	०९२-४२१०५०
९	खानेपानी तथा सरसफाइ डि. का.	०९२-४२१०२०
१०	जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय	०९२-४२१०१८
११	जिल्ला वन कार्यालय	०९२-४२१०२१
१२	जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय	०९२-४२१०३१
१३	सुदूर पश्चिमाञ्चल सिचाई वि.डि.का	०९२-४२१०५९
१४	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	०९२-४२१०४५
१५	जिल्ला भु-संरक्षण कार्यालय	०९२-४२१३९९
१६	मालपोत कार्यालय	०९२-४२१०४१
१७	जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र	०९२-४२१०३०
१८	कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय	०९२-४२१३६९
१९	जिल्ला प्राविधिक कार्यालय	०९२-४२१०५३
२०	जयपृथ्वी नगरपालीका	०९२-४२१०६४
२१	जिल्ला निर्वाचन कार्यालय	०९२-४२१०३८
२२	जिल्ला हुलाक कार्यालय	०९२-४२१०५२
२३	नापी कार्यालय	०९२-४२१०६५
२४	महिला तथा बालबालिका कार्यालय	०९२-४२१०४६
२५	कारागार कार्यालय	०९२-४२१०४४
२६	जिल्ला खेलकुद विकास समिति	०९२-४२१२२१
२७	जयपृथ्वी मार्ग खोडपे बभांग	०९२-४२१०४७
२८	नेपाल खाद्य संस्थान	०९२-४२१०५८
२९	सुर्मादेवी प्रा.लि.	०९२-४२१०१६
३०	दुर सञ्चार कार्यालय	०९२-४२१००८
३१	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	०९२-४२१०५५

३२	कृषि विकास बैंक लि.	०९२-४२१०५४
३३	ग्रामीण विकास बैंक	
३४	साल्ट टेडिंग कर्पोरेशन	९८५८४२३३७३
३४	स्थानीय शान्ति समितिको कार्यालय	०९२-४२१२२४
३५	घरेलु तथा साना उद्योग वि. समिति	०९२-४२१०४९

१२.२ जिल्लामा विनियोजित बजेट तथा खर्चको अवस्था रु हजारमा

आ.व.	चालु		पूजिगत	
	विनियोजित बजेट	खर्च	विनियोजित बजेट	खर्च
२०७१।७२	२००६८४२	१९१७९७५	६७४४९८	४३७९६६
२०७२।७३	२२०८६४९	२१२५०२७	६७०७७९	५४८५२५
२०७३।७४	३२७३८९८	३०२१५१६	११०६८०१	७७५७८३

श्रोत : कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय बर्भांग

खण्ड : १३ विविध

१३.१ जिल्ला अदालत बभांगमा दर्ता भएका मुद्दाहरूको विवरण(आ.व.२०७३।७४)

क्र.स.	मुद्दाको प्रकृति	संख्या
१	देवानी	९५
२	फौजदारी	१०८
	जम्मा	२०३

दर्ता भएका फौजदारी मुद्दाहरूको प्रकृतिको आधारमा बर्गिकरण

क्र.स.	अपराधको किसिम	संख्या
१	हत्या	२०
२	बलात्कार	११
३	ज्यान मार्ने उद्योग	९
४	चोरी	५
५	अन्य	६३
	जम्मा	१०८

१३.२ सामाजिक उत्पिडन वा अपराधिक घटना (त्रिवर्षीय अपराध तथ्यांक)

सि. नं.	अपराधको किसिम	आर्थिक वर्ष		
		२०७१।७२	२०७२।७३	२०७३।७४
१	कर्तव्य ज्यान	८	३	६
२	ज्यान मार्ने उद्योग	४	६	३
३	भवितव्य ज्यान	५	९	८
४	फुटकर ज्यान	७	३	४
५	बिष सेवन गरी आत्महत्या	१	०	०
६	आत्महत्या	९	१३	१२
७	पानीमा हाम फाली आत्महत्या	०	१	१
८	चोरी	४	०	३
९	लागु औषध	०	६	१
१०	अर्काको नाममा परीक्षा दिएको	०	१	२
११	केही सार्वजनिक अपराध	१७	८	१२
१२	जबरजस्ती करणी	४	७	२
१३	जबरजस्ती करणी उद्योग	२	१	१

१४	बहु विवाह	२	२	५
१५	सवारी ज्यान	२	५	२
१६	मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार	०	२	२
१७	कालो बजारी	०	१	१
१८	हातहतियार खरखजना	१	५	१
१९	अन्य	०	१	२
जम्मा		६६	८०	६८

श्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय बभांग

१३.३ जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा दर्ता भएका मुद्दाहरु

सि.नं.	मुद्दा शिर्षक	दर्ता संख्या	फछ्यौट संख्या	बांकी
१	केही सार्वजनिक अपराध	१३	२	११
२	हातहतियार खरखजाना सम्बन्धी	३	१	२
३	उपभोक्ता ऐन अन्तर्गत कालो बजारी	२	२	०
४	ठाडो उजुरी	६२५	६२५	०

१३.४ बभांग जिल्लामा नागरिकता तथा राहदानी वितरणको विवरण :

सि.नं.	शिर्षक	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४
१	नागरिकता वितरण (संख्या)	३३८६	३१३१	५१७८
२	राहदानी वितरण (संख्या)	१२३	२७८	२२४

श्रोत : जिल्ला प्रशासन कार्यालय बभांग

१३.५ घर/जग्गा दर्ता (नयाँ तथा लिखत पास) भएको संख्या र राजश्व संकलन सम्बन्धि विवरण

आ.व.	घरजग्गा दर्ता(नयाँ तथा लिखत पास)भएको संख्या	राजश्व संकलन रु मा
२०७१/०७२	१२५३	६१४६९१५
२०७२/०७३	१३०७	७०७२४११
२०७३/०७४	१३३०	१३९७१२५७

१३.६ पर्यटन क्षेत्र र सम्भावना:

बभ्रगांग जिल्ला एउटा धार्मिक , ऐतिहासिक र सांस्कृतिक महत्वले भरिपूर्ण जिल्लाको रूपमा परिचित छ । सुदूर हिमाली तथा पहाडी भू-भागयुक्त यस जिल्लाका पर्यटकीय गन्तव्यका हिसावले निकै महत्वपूर्ण सम्भावनाहरु रहेको छ । यस जिल्लाको बीच भागबाट उत्तरतिरबाट दक्षिणतर्फ सेती नदी बगेको छ । यस जिल्लाको पूर्वी दक्षिण दिशामा पर्यटकीय तथा धार्मिक दृष्टिले अति महत्वपूर्ण मनमोहक हरियाली खप्तड लेक छ जसलाई खप्तड राष्ट्रिय निकुन्जको रूपमा संरक्षित गरिएको छ । यसको क्षेत्रफल २२५ बर्ग कि.मि. छ ।

यहाँ विभिन्न जातका जनावर , पशुपंक्षी एवं विभिन्न प्रजातिका बोटविरुवा , बाघबुट्टे निगालो तथा रंगीविरंगी फूलहरु पाइन्छन् । यहाँ साना ठूला मैदानी भागको साथै मनमोहक ताल र त्रिबेणी जस्ता धार्मिक स्थल छन् । यसैगरी यहाँको सैपाल हिमाल क्षेत्र , सुर्मा सरोवर क्षेत्र , वित्थड क्षेत्र, तपोवनज्वाला, तातोपानी (सुनिकोट), खापरदह, ऋषिकुण्ड, कैलाश गुफा, आदी जिल्लाका प्रमुख पर्यटकीय सम्भावना बोकेका सम्पदाका रूपमा रहेका छन् । हालको पर्यटक आगमनको स्थितिका विषयमा यकिन विवरण प्राप्त नभएता पनि आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरु खप्तड लगायत जिल्लाका विभिन्न क्षेत्रहरुमा आउने गरेका पाइन्छ । यी पर्यटकीय गन्तव्यहरुमा पुर्वाधारको विकास तथा प्रवर्द्धनबाट पर्यटकहरुको सरदर जिल्ला वसाई बढ्न गई जिल्लामा थप आय आर्जन तथा रोजगारीको सिर्जना गर्न सकिने प्रचुर सम्भावना रहेको छ ।

खण्ड १४

तथ्याङ्क

१४.१ तथ्याङ्क र यसको आवश्यकता

तथ्य कुराहरुलाई अंकमा प्रस्तुत गरिदा तथ्याङ्क बन्दछ । सामान्य अर्थमा तथ्याङ्कलाई आंकडा (data) को संकलन , बर्गिकरण, विश्लेषण तथा निष्कर्षात्मक व्याख्या बुझिन्छ । मानव जातिको उत्पत्तिसंगै गणनात्मक कार्यको पनि विकास हुने क्रम सुरु भएको हुनु पर्दछ । जब मानिस केही सभ्यतातिर उन्मुख हुदै गयो गणित अनि तथ्याङ्क अपरिहार्य हुदै गयो । प्राचिन कालमा तथ्याङ्कलाई राजनैतिक राज्य (Political State) को रूपमा हेरिन्थ्यो , अर्थात शासकहरुले आफ्ना जनशक्ति, सम्पत्ति, फौज आदिको लगत लिने र सोहि अनुरूप भावी योजना बनाएको पाइन्छ । विश्वले विभिन्न कालखण्डमा भयंकर युद्धहरुको सामना गर्दै आयो र ती युद्धहरुमा तथ्याङ्कले ठुलो भुमिका खेल्यो । सत्रौं शताब्दीमा लण्डनका क्याप्टेन जोनले जन्म तथा मृत्यु सम्बन्धी तथ्याङ्कको अध्ययन गरि भाइटल स्टाटिस्टिक्स (vital stasistics) को पिताको पगरी गुत्न पुगे । आधुनिक तथ्याङ्कको विकास भने मध्य सत्रौं शताब्दी तिर भएको हो । सैद्धान्तिक तथ्याङ्कको विकास यसै समयमा जुवा खेल र सम्भाव्यताबाट भएको हो भन्ने धारणा राखिएको छ । पास्कल (१६२३-१६६२), जेम्स बर्नेली (१६५४-१७०५), डि मोइभरी (१६६७-१७५४), लेपलास (१७४९-१८२७), गस (१७७७-१८५५), गाल्टन (१८२२-१९२९), कार्ल पियर्सन (१८५७-१९३६), फिसर (१८९०-१९६२), क्रमश तथ्याङ्कमा विशेष योगदान दिने हस्तीहरु हुन । फिसरलाई त तथ्याङ्कका पिता भनेर चिनिन्छ । फिसरले नै तथ्याङ्कहरुलाई जीन विज्ञान , शिक्षा, कृषि आदि क्षेत्रमा सफल प्रयोग गरेका थिए । हाल आएर तथ्याङ्कको विकास शिखरमा पुगि सकेको छ र अधिकांश क्षेत्रमा यसको प्रयोग हुने गरेको छ । तथ्याङ्कले तथ्याङ्कलाई चित्रण गर्ने भएता पनि यसका फाइदाका साथ साथै वेफाइदाहरु वा सिमितताहरु पनि छन् । केहि सिमितता हरु :-

- एउटा मात्र वस्तुको अध्ययन नगर्नु
- औसतमा मात्र सत्य हुनु
- गुणात्मक चिजको अध्ययन गर्न नसक्नु
- यस लाई गलत रूपले व्याख्या गरी गलत तरिकाले प्रयोग गरिनु , आदि

भनिन्छ , तथ्याङ्कको प्रयोग विज्ञहरुबाट मात्र हुनु पर्दछ । अन्यथा यो ज्यादै खतरा पनि हुन सक्दछ । तथ्याङ्कले अवस्थाको ज्ञान प्रदान गरी भविष्य कोर्ने निश्चित मार्ग दर्शन प्रदान गर्दछ । विकासका हरेक पाटामा योजना अपरिहार्य छ । योजनाको सही तर्जुमा गर्न केवल तथ्याङ्कको आधार लिनु पर्दछ । नेपालमा विकासको ढोका उघार्न गरिएका पहलहरुमा वि.सं.२०१३ साल देखी योजनाबद्ध रूपमा विकासको चरणहरुको शुरुवात गरिएको पाइन्छ । तत्कालिन , मध्यकालिन र , दिर्घकालिन जस्तो सुकै योजना तयार गर्न पनि वलियो आधार तथ्याङ्क नै हो र यसको प्रयोग अनिवार्य हुनु पर्दछ ।

नेपालमा तथ्याङ्कको विकास सम्बन्धी अध्ययन गर्दा प्राचिनकाल देखी नै थोर बहुत तथ्याङ्कको प्रयोग भएको पाइन्छ । विशेष गरी माथि भनिए अनुसार राष्ट्रको जनशक्ति , सम्पति , हतियार आदीको तथ्याङ्क धेरै अगाडी देखी नै सुरु भएको हो ।

नीतिगत रुपमा नेपालमा तथ्याङ्कको एकरूपता तथा विशेष ध्यान दिइएता पनि अपेक्षित रुपमा यसको प्रयोग हुन नसकेको देखिन्छ । खास गरि विद्यार्थी वर्गहरुमा ज्यादै पुरानो तथ्याङ्कमा भर पर्नु पर्ने, स्थानिय स्तरमा आधिकारिक तथ्याङ्कको प्रयोग विना नै योजना तथा विकासका कार्य सञ्चालन हुने तितो यथार्थ छदैं छ । उपलब्ध तथ्याङ्कलाई स्थानिय स्तर सम्म पुर्याउन तथा तथ्याङ्कीय क्रियाकलापहरुमा प्राविधिक तथा सैद्धान्तिक सहयोग पुर्याउन के.त.वि. अर्न्तरगत ३३ ओटा जिल्लामा तथ्याङ्क कार्यालय स्थापना गरिएको छ । तर पनि जुन प्रकारले त.का .को प्रयोग गरिनु पर्ने हो , तथ्याङ्क प्रयोग कर्ताहरुले त्यो मात्रामा प्रयोग गर्न सकेका छैनन् । विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संस्था, विद्यार्थी, शिक्षक, शोधकर्ता तथा आम जनता यसको प्रयोगकर्ता हुन सक्दछन् । आज पनि योजना तजुर्मा होस् वा विकास कार्य संचालनमा होस् तथ्याङ्कको भन्दा आवाजको बढी सुनुवाई हुने गरेको पाइन्छ , जसका लागि तथ्याङ्कको आवश्यकता तथा प्रयोग सम्बन्धि ज्ञानको कसै लाई हुन जरुरी हुन्छ ।

विकासको फल जनताले समानुपातिक रुपमा पाउन वा अधिक भन्दा अधिक जनता सिमित श्रोत र साधनबाट लाभान्वित हुन तथ्याङ्कको सही प्रयोग आवश्यक छ ।

कुनै पनि कार्य सफलताका साथ सम्पन्न गर्न प्रमुख तीन चरणहरु पार गर्नु पर्दछ जसलाई PME साइकल पनि भनिन्छ ।

P : Planning (योजना तजुर्मा)

M : Monitoring (अनुगमन)

E: Evaluation (समिक्षा)

यी तीनै चरणहरु पार गर्न तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । तथ्याङ्क विनाको योजना धमिलो पानीमा ढुङ्गा हानेर माछा मार्नु जस्तै हुन्छ, तथ्याङ्क विनाको अनुगमन अध्यारोमा अन्धाधुन्द हिड्नु सरह हुन्छ , र तथ्याङ्क विनाको समिक्षा मेरो गोरुको बाह्रै टक्का भने सरह हुन्छ । तसर्थ यी तिनै चरणहरुमा तथ्याङ्कको विकल्प खोजिनु वा तथ्याङ्कको प्रयोग नगरिनु हचुवाको भरमा निर्णय लिन खोजिनु सरह हुन जान्छ । यस कारण आम जनताले तथ्याङ्कको बारेमा केहि जनकारी राख्नु महत्वपूर्ण देखिन्छ ।

कुनै पनि देशको विकास त्यो देशको तथ्याङ्कीय प्रणाली र तथ्याङ्कप्रतिको आम मानिसको दृष्टिकोण एवं बुझाइ, समग्रमा तथ्याङ्कीय सचेतनासँग सिधै सम्बन्धित भएको हुन्छ जुन देशका जनताले सही तथ्याङ्क सहज तरिकाले राज्यले मागेका बेलामा दिन हिचकिचाउन्नन्, त्यो देशका जनताको समृद्धि त्यहीँबाट सुरु हुन्छ जुन नीति निर्माताले नीति निर्माण गर्नका लागि गलत तथ्याङ्कको

सहारा लिन पुग्छन् अनि ठीक त्यहींबाट राज्यले गलत, अपुरो तथा भेदभावसहितको नीति तथा कार्यक्रम अवलम्बन गर्दछ, र त्यहाँका जनताको समृद्धि र हरेक खाले विकासका आयाम त्यहींबाट खोसिन्छन् ।

१४.२ केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको गठन

नेपालमा वैज्ञानिक तरिकाद्वारा जनगणना गराउने र अन्य विविध तथ्याङ्क समेत सङ्कलन गर्ने उद्देश्यले साविकका दुई अड्डाहरु “जनसङ्ख्या गोश्वारा” र “औद्योगिक व्यापारिक समाचार सङ्ग्रह अड्डा” लाई गाभी २००७ साल भाद्र ९ गते “सङ्ख्या विभाग” को स्थापना भएको थियो । त्यो विभागले नेपालको पाचौँ जनगणना (२००९/११) सम्पन्न गर्‍यो । त्यसपछि नेपालमा विभिन्न क्षेत्रमा तथ्याङ्कको आवश्यकता महसूस हुन थाल्यो र महत्व पनि विस्तारै बढ्न थाल्यो । खासगरेर सरकारी स्तरमा विभिन्न प्रकारका तथ्याङ्कहरुको खाँचो महसूस हुँदै आयो । यसै सन्दर्भमा, “जनतालाई अधिक मात्रामा ठोस हित हुने नीति निर्धारण गर्न, सरकारी विभागहरुको प्रशासकीय निपुणता बढाउन र मुलुकको आर्थिक गतिविधिवारे यथार्थ ज्ञान प्राप्त गर्न नेपाल सरकार (तत्कालीन श्री ५ को सरकार) लाई यथार्थ आधार चाहिएको र त्यस्तो आधार जुटाउन” तथ्याङ्क सम्बन्धी कामको निमित्त एक केन्द्रीय विभागको स्थापना गर्न वाञ्छनीय भएकोले २०१५ साल मार्ग १८ गतेका दिन नेपालमा तथ्याङ्क ऐन, २०१५ लागू भयो । यही ऐनको आधारमा साविक सङ्ख्या विभाग खारेज भई २०१५ साल पौष १७ गते (जनवरी १, १९५९) केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग (के. त. वि.) को स्थापना भएको हो ।

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग स्थापना भएपछि यो विभागले अर्थ मन्त्रालय, अर्थ आर्थिक कार्य विषय मन्त्रालय, आर्थिक कार्य विषय मन्त्रालय जस्ता विभिन्न मन्त्रालय अन्तर्गत रहेर काम गरेको छ । हाल यो विभाग राष्ट्रिय योजना आयोग अन्तर्गत रहेको छ ।

यसरी, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको जन्म तथ्याङ्क ऐन, २०१५ को व्यवस्था बमोजिम भएको हो । ऐनको व्यवस्था अनुसार नै केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलाई तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन, संग्रह, विश्लेषण एवं प्रकाशन गर्ने जिम्मेवार निकायको रूपमा स्थापना गरिएको छ । सो ऐनले केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलाई व्यावसायिक रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने अधिकार दिएको छ । यसबाहेक, अन्य निकायले तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न र सङ्कलन गरेको तथ्याङ्क प्रकाशन गर्नुभन्दा पहिले यस विभागको स्वीकृति लिनुपर्ने व्यवस्था पनि उक्त ऐनले गरेको छ । यसरी हेर्दा यस ऐनले केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलाई तथ्याङ्क सम्बन्धी प्रयोजनका लागि केन्द्रीकृत विभागको रूपमा स्थापना गरेको पाइन्छ ।

समयको माग अनुसार केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले मात्र सबैको आवश्यकता अनुसार सबै प्रकारका तथ्याङ्क उत्पादन गर्न सकेन । यसकारण, विभिन्न मन्त्रालय, विभाग र सरकारी तथा अर्धसरकारी निकायहरुले आ-आफ्ना आवश्यकता अनुसार विविध प्रकारका तथ्याङ्क उत्पादन गर्न थाले । यसले गर्दा, नेपालको तथ्याङ्क प्रणाली विस्तारै विकेन्द्रित प्रणालीतर्फ उन्मुख हुँदै गयो । हालको नेपालको तथ्याङ्क प्रणालीलाई केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग प्रमुख निकाय भएको एक विकेन्द्रित प्रणालीका रूपमा लिइन्छ ।

१४.२.१ विभागका उद्देश्य र कार्यहरु

उद्देश्य

- मुलुकको आर्थिक सामाजिक गतिविधिबारे यथार्थ ज्ञान प्राप्त गरी जनताको अधिकाधिक हित हुने राष्ट्रिय नीति निर्धारण एवं विकास योजनाको लागि नेपाल सरकारलाई आवश्यक स्तरीय एवं भरपर्दो तथ्याङ्क संकलन गरी नियमित रूपमा उपलब्ध गराउने ।
- संकलित तथ्याङ्कहरुको प्रशोधन, विश्लेषण, प्रकाशन, वितरण तथा संरक्षण गर्ने ।
- तथ्याङ्क सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गरी राष्ट्रिय तथ्याङ्कको स्तर बढाउने ।
- तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन, विश्लेषणका सिलसिलामा विभिन्न निकायहरुबाट प्रयोग हुने तथ्याङ्कीय परिभाषा तथा विधिहरुबीच एकरूपता कायम गर्न समन्वयको भूमिका निर्वाह गर्ने
- एकीकृत तथ्याङ्कको विकासका लागि तथ्याङ्क सम्बन्धी क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी, गैर सरकारी निकायहरुको तथ्याङ्क सम्बन्धी कार्यमा अग्रणी भूमिका निर्वाह गर्ने ।
- तथ्याङ्क क्षेत्रमा संलग्न जनशक्तिको विकास गर्ने ।

मुख्य मुख्य कार्यहरु

- (क) नेपाल सरकारलाई योजना तर्जुमा तथा नीति निर्धारणका लागि आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने।
- (ख) आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्ने ।
- (ग) स्तरीय तथ्याङ्क संकलनका लागि सर्वमान्य विधि, प्रामाणिक वर्गीकरण (Standard Classifications), परिभाषा र स्तरीय वर्गीकरणहरुको विकास गरी तिनको प्रयोग गर्ने, गराउने ।
- (घ) आ-आफ्नो प्रयोजनको लागि तथ्याङ्क संकलन गर्ने निकायहरुबीच समन्वय ल्याई एकै किसिम र प्रकृतिको तथ्याङ्क विभिन्न निकायबाट संकलन गर्ने दोहोरोपनाको प्रवृत्ति हटाई एकीकृत तथा समन्वित तथ्याङ्क संकलन स्थितिको विकास गर्ने ।
- (ङ) देशको लागि आवश्यक पर्ने जानसक्ने विभिन्न किसिमका तथ्याङ्कको पहिचान गरी त्यस्ता तथ्याङ्क उत्पादन गर्ने, गराउने ।
- (च) विभिन्न गणना र सर्वेबाट संकलित तथ्याङ्क अभिलेखहरु सुरक्षित रूपमा राख्ने ।
- (छ) अन्तर्राष्ट्रिय प्रविधि अध्ययन गरी तथ्याङ्क संकलनलाई वैज्ञानिक, भरपर्दो र उपयोगी बनाउँदै लैजाने ।
- (ज) राष्ट्रियस्तरका तथ्याङ्कहरुमा सामञ्जस्य र एकरूपता कायम गरी उत्पादित तथ्याङ्कहरुको गुणस्तर कायम गर्न समन्वयात्मक भूमिका निर्वाह गर्ने ।
- (झ) तथ्याङ्कसँग सम्बन्धित राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय तालिम, गोष्ठी, सेमिनारको आयोजना गर्ने, गराउने । साथै राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा हुने त्यस्तो तालिम, गोष्ठी, सेमिनारमा नेपाल सरकारका तर्फबाट प्रतिनिधित्व गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- (ञ) विभिन्न तथ्याङ्क सम्बन्धी गतिविधिलाई निर्देशन दिने र नियन्त्रण गर्ने ।
- (ट) तथ्याङ्क क्षेत्रमा संलग्न जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धि गर्ने ।
- (ठ) अन्तर्गतका तथ्याङ्क कार्यालयहरुबाट नियमित र भरपर्दो तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने पद्धति व्यवस्थित गर्ने ।

१४.३ तथ्याङ्क कार्यालय डडेल्धुराको गठन र संगठनात्मक व्यवस्था

तथ्याङ्क ऐन २०१५ तथा नियमावलीमा भएको व्यवस्था बमोजिम केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको कार्यसम्पादनमा सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले ७५ वटा जिल्लाहरूको कार्य हेर्ने गरी ३३ वटा तथ्याङ्क कार्यालयहरूको गठन गरिएको छ । जसमध्ये तथ्याङ्क कार्यालय डडेल्धुराको डडेल्धुरा र बझाङ्ग गरी २ जिल्ला कार्यक्षेत्र रहेको छ । तथ्याङ्क कार्यालयको कार्यालय प्रमुखमा तथ्याङ्क अधिकृतको दरबन्दी रहेको छ । कार्यालयको कार्यबोझ हेरी तथ्याङ्क सम्बन्धी प्रयोजनका लागि अन्य राजपत्र अनंकित प्राविधिक र प्रशासनिक श्रेणीविहीन कर्मचारीको दरबन्दीको व्यवस्था गरिएको छ । तथ्याङ्क कार्यालयको संगठन स्वरूप र दरबन्दी विवरण देहायबमोजिम रहेको छ ।

१४.४ तथ्याङ्क कार्यालयहरूको कार्यविधि

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको मातहतमा रहेका तथ्याङ्क कार्यालयहरूको कार्य सञ्चालन कार्यविधि मूलतः तथ्याङ्क ऐन, २०१५ र तथ्याङ्क नियमहरू, २०४१ बाट निर्देशित रहेको छ । सोको अतिरिक्त केन्द्रीय संगठन दिग्दर्शन, २०५४ र पदहरूको कार्य विवरण तथा नेपाल सरकारबाट जारी भएका निर्देशिका, परिपत्र र प्रचलित आर्थिक प्रशासनिक कानूनहरू नै तथ्याङ्क कार्यालयहरूको कार्यविधिका आधार हुन् । सो बमोजिम तथ्याङ्क कार्यालयहरूबाट कार्य सञ्चालनको कार्य प्रक्रिया एवं कार्यगत जिम्मेवारी तपसिल बमोजिम रहेको छ ।

क्र. स.	प्रदान गरिने सेवा	सेवा प्रदान गरिने प्रक्रिया	कार्यगत जिम्मेवारी	लाग्ने समय
१.	तथ्याङ्क संकलन, संग्रह, प्रशोधन, विश्लेषण	विभागबाट छानिएका क्षेत्रमा प्राप्त निर्देशनअनुसार अन्तर्वार्ता / प्रश्नावलीको प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गर्ने ।	<u>खरिदार/ गणक</u> सम्बन्धित क्षेत्रमा पुगी निर्देशन बमोजिमको तथ्याङ्क संकलन गर्ने । <u>सुपरिवेक्षक</u> संकलित तथ्याङ्कको जाँच तथा रुजु गर्नुका साथै स्थलगत रूपमा आएका समस्या समेतको सुपरिवेक्षण गर्ने । <u>तथ्याङ्क अधिकृत</u> दिइएको निर्देशनबमोजिम सङ्कलित तथ्याङ्कको जाँच गरी विभागमा पठाउने	तोकिएको समयभित्र
२.	तथ्याङ्क प्रकाशन तथा वितरण	तथ्याङ्क कार्यालयका प्रकाशन एवं विभागबाट प्राप्त तथ्याङ्क एवं प्रकाशनहरू विभिन्न व्यक्ति, संघ संस्था र कार्यालयहरूलाई उपलब्ध गराउने ।	<u>खरिदार/ गणक</u> माग भएको तथ्याङ्कको विवरण राख्ने । <u>सुपरिवेक्षक</u> वितरण गर्नुपर्ने विवरण एकीन गरी पेश गर्ने । <u>तथ्याङ्क अधिकृत</u> आवश्यकताअनुसार तथ्याङ्क विवरण एवं प्रकाशन उपलब्ध गराउने ।	माग भएकै दिन
३.	तथ्याङ्क अभिलेखन	विभागबाट प्राप्त तथ्याङ्क एवं प्रकाशनहरूको अभिलेख राख्ने ।	<u>खरिदार/ गणक:</u> प्राप्त तथ्याङ्कको विवरण राख्ने । <u>सुपरिवेक्षक:</u> प्राप्त विवरण रुजु गर्ने ।	प्राप्त भएकै दिन

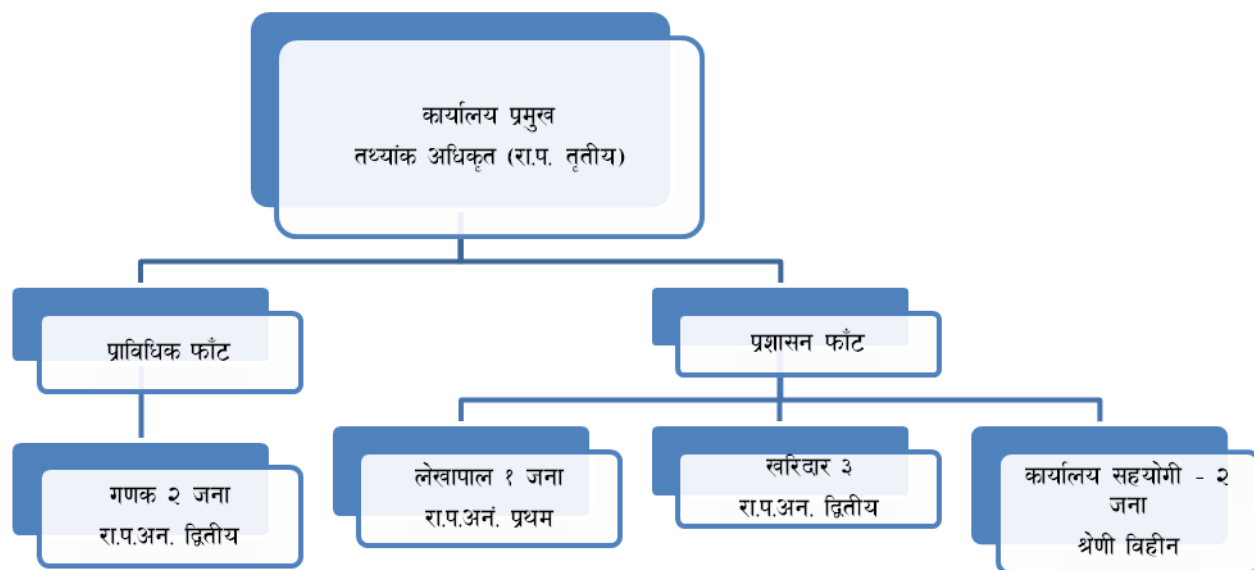
			तथ्याङ्क अधिकृत: संकलित तथ्याङ्क एवं सूचनाहरू व्यवस्थित गरी अभिलेख राख्न लगाउने	
४.	जिल्लास्तरीय तथ्याङ्कीय क्रियाकलापको समन्वय	जिल्लाका सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालय, तथ्याङ्क प्रयोगकर्ताहरूबीच गोष्ठी, बैठक, आदि मार्फत् समन्वयको कार्य गर्ने ।	तथ्याङ्क अधिकृत: जिल्लास्तरीय तथ्याङ्क र तथ्याङ्कीय क्रियाकलापमा देखिएका समस्या र सम्भाव्य समाधानवारे छलफल, बैठक, गोष्ठी आयोजना गर्ने ।	वार्षिक रूपमा

१४.५ तथ्याङ्क कार्यालयका कर्मचारीहरूको कार्य विवरण

तथ्याङ्क ऐन, २०१५ तथा तथ्याङ्क नियमहरू, २०४१ बमोजिम तथ्याङ्क सङ्कलन, संग्रह, प्रकाशन र विश्लेषण गर्ने समेतको प्रयोजनमा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट सञ्चालन गरिने गणना, सर्वेक्षण तथा सूचकहरूको निर्माणको लागि प्राप्त निर्देशन कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारबाट केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको मातहतमा तथ्याङ्क कार्यालयको लागि विभिन्न दरबन्दी स्वीकृत गरिएको हो । त्यसरी स्वीकृत प्रत्येक पदको कार्य विवरण दिइएको छ । सो कार्य विवरण बमोजिम सम्बन्धित पदमा कार्यरत कर्मचारीहरूको जिम्मेवारी पत्रद्वारा तोकिएको व्यवस्था गरिएको छ । तथ्याङ्क कार्यालय डडेल्धुराको लागि कार्य विवरण निर्धारण गरिएका पदहरूको विवरण देहाय बमोजिम रहेको छः ।

क्र.सं	पद	श्रेणी	कार्यालय गत शाखा/फाँट
१	तथ्याङ्क अधिकृत	(राजपत्रांकित तृतीय, प्राविधिक)	कार्यालय प्रमुख
२	गणक	(राजपत्र अनं. द्वितीय, प्राविधिक)	प्राविधिक फाँट
३	लेखापाल	(राजपत्र अनं. प्रथम)	लेखा फाँट
४	खरिदार	(राजपत्र अनं. द्वितीय, प्रशासन)	प्रशासन फाँट
५	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहीन	प्रशासन फाँट

१४.६ : तथ्यांक कार्यालय डडेल्धुराको कर्मचारी सांगठनिक चार्ट :

१४.६.१ कार्यालय स्थापनादेखि हालसम्मका कार्यालय प्रमुखहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम थर	पद	कार्यरत अवधि	
			देखि	सम्म
१	श्री सुरज कुमार गुप्ता	नि.तथ्याङ्क अधिकृत	२०५०।०५।२८	२०५२।०१।३१
२	श्री दामोदर बास्तोला	नि.तथ्याङ्क अधिकृत	२०५२।०७।०१	२०५२।०८।१५
३	श्री अनिरुद्र प्रसाद उपाध्याय	नि.तथ्याङ्क अधिकृत	२०५२।०९।२९	२०५४।०८।२२
४	श्री धर्मरत्न बज्राचार्य	तथ्याङ्क अधिकृत	२०५४।०८।२३	२०५७।०२।१४
५	श्री डिल्ली राज जोशी	तथ्याङ्क अधिकृत	२०५७।०२।१५	२०६०।०१।०३
६	श्री शंकर प्रसाद जोशी	नि.तथ्याङ्क अधिकृत	२०६०।०१।०४	२०६३।०२।०५
७	श्री परमानन्द पन्त	नि.तथ्याङ्क अधिकृत	२०६३।०२।०६	२०६३।१०।१६
८	श्री पदम राज पाण्डे	तथ्याङ्क अधिकृत	२०६३।१०।१७	२०६५।१२।३०
९	श्री परमानन्द पन्त	नि.तथ्याङ्क अधिकृत	२०६५।१२।३१	२०६७।०४।०९
१०	श्री लीलाधर भट्ट	तथ्याङ्क अधिकृत	२०६७।०४।१०	२०६८।०९।३०
११	श्री परमानन्द पन्त	नि.तथ्याङ्क अधिकृत	२०६८।१०।०१	२०६९।०३।३१
१२	श्री परमानन्द पन्त	तथ्याङ्क अधिकृत	२०६९।०४।०१	२०६९।०६।१५
१३	श्री अनिल प्रसाद साउँद	तथ्याङ्क अधिकृत	२०६९।०८।१०	२०७०।०८।३०

१४	श्री निरज ओझा	नि. कार्यालय प्रमुख	२०७०।०९।०१	२०७१।०५।३१
१५	श्री चन्द्र बहादुर पाल	तथ्याङ्क अधिकृत	२०७१।०६।०१	हालसम्म

१४.६.२ तथ्याङ्क कार्यालय डडेल्धुरामा हाल कार्यरत कर्मचारीहरू

क्र. सं.	नाम थर	पद	श्रेणी	शैक्षिक योग्यता	स्थायी ठेगाना	सम्पर्क नं.
१	चन्द्र बहादुर पाल	तथ्याङ्क अधिकृत	(राजपत्रांकित तृतीय, प्राविधिक)	स्नातकोत्तर	लेकम गा.पा. ४ , दार्चुला	९८४८७८४३५९, ९७४९५०५३४४
२	सागर बहादुर साउद	लेखापाल	(राजपत्र अनं. प्रथम, प्रशासन)	स्नातक	परशुराम न.पा. १२ , डडेल्धुरा	९८६८८६७३४५, ९७४९५३४५५६
३	दान बहादुर महारा	खरिदार	(राजपत्र अनं. द्वितीय, प्रशासन)	दशम् कक्षा उत्तीर्ण	बेदकोट न.पा.५, कंचनपुर	९८४८७६९९२८
४	उपेन्द्र प्रसाद मिश्र	खरिदार	(राजपत्र अनं. द्वितीय, प्रशासन)	स्नातकोत्तर	भिमदत्त न.पा.११ , कंचनपुर	९८४९६२८२९७
५	हरिचन्द्र जोशी	गणक	(राजपत्र अनं. द्वितीय, प्राविधिक)	स्नातक तह	मार्मा गा.पा. ३ , दार्चुला	९८६०३९९२३६
६	दिपेश यादव	गणक	(राजपत्र अनं. द्वितीय, प्राविधिक)	प्रमाणपत्र तह	कौडेना गा.पा. ५, सर्लाही	९८४४४५९७२९
७	टेकराज ओझा	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहीन	प्रमाणपत्र तह	अमरगढी न.पा. ८, डडेल्धुरा	९८४८७४३३३०
८	भुवन थापा	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहीन	साक्षर	अमरगढी न.पा. ४, डडेल्धुरा	९८४८९८३९९२

१४.७ तथ्याङ्क कार्यालय डडेल्धुराका कार्यहरू :

- विभागबाट आफ्नो क्षेत्रमा सञ्चालन गरिने गणना एवं सर्वेक्षणमा संलग्न हुने ।
- विभागबाट जिल्लास्तरमा सञ्चालन हुने तालिम कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने र स्थानीय स्तरमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने तालिम सञ्चालन गर्ने ।
- विभागले जिल्लाबाट संकलन गर्न अन्हाएका सेकेण्डरी तथ्याङ्क संकलन गर्ने ।
- जिल्लाको तथ्याङ्क प्रोफाइल तयार पार्ने ।
- जिल्ला विकासको निमित्त आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध भए नभएको मूल्यांकन गर्ने ।
- जिल्ला स्तरीय तथ्याङ्क विकास कार्यक्रम बनाई केन्द्रमा पठाउने ।
- वडा र गणना क्षेत्रको सीमाना, धरातल र घर परिवारको निर्दिष्ट स्थान छुट्टयाउने गरी नक्सांकन गर्ने । जिल्ला स्तरीय तथ्याङ्कीय क्रियाकलापहरूको समन्वय गर्ने ।

खण्ड १५

स्थानीय तह सम्बन्धी विवरण

१५.१ जिल्लामा रहने स्थानीय तहहरूको विवरण

हालको संघीय संरचना अनुसार

प्रदेश नं	: ७
जिल्ला	: बझांग
नगरपालिका संख्या	: २
गाउँपालिका संख्या	: १०
जम्मा वडा संख्या	: १४

मिति २०७३।१।२७ गतेको राजपत्रमा प्रकाशित विवरण अनुसार यस जिल्लामा तपसिलमा उल्लेखित स्थानीय तह रहने व्यवस्था गरेको छ।

तपसिल

१)नगरपालिकाको नाम : जयपृथ्वी नगरपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. वा न.पा./गा.वि.स.न.पा.का वडाहरू : जयपृथ्वी न.पा. र कैलाश गा.वि.स.

जनसंख्या : २२१९१

क्षेत्रफल : १६६.७९ वर्ग

कि.मि.

प्रस्तावित केन्द्र :साविक जयपृथ्वी नगरपालिका कार्यालय

वडा संख्या : ११

सीमाना

पूर्व : मष्टा गा.पा.

पश्चिम : छुविसपाथिभेरा गा.पा.

उत्तर : सूर्मा र तलकोट गा.पा.

दक्षिण : खप्तड छान्ना गा.पा.

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.हरू	साविक वडा नं.	जनसंख्या
१	कैलाश गा.वि.स.	१-९	१९११
२	जयपृथ्वी नगरपालिका	८	८८०
३	जयपृथ्वी नगरपालिका	७,९	२६७७
४	जयपृथ्वी नगरपालिका	१०	११८१

५	जयपृथ्वी नगरपालीका	११,१२	१७७३
६	जयपृथ्वी नगरपालीका	१३	१५०१
७	जयपृथ्वी नगरपालीका	१४,१५	२८८५
८	जयपृथ्वी नगरपालीका	१,२	१५५१
९	जयपृथ्वी नगरपालीका	३	१४०८
१०	जयपृथ्वी नगरपालीका	४	३३४४
११	जयपृथ्वी नगरपालीका	५,६	३४४२

२) नगरपालिकाको नाम : बुंगल नगरपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. वा न.पा./गा.वि.स.न.पा.का वडाहरू : दहवगर, खिरातडी, देउलीकोट, पीपलकोट र कफलसेरी गा.वि.स.

जनसंख्या : ३३२२४

क्षेत्रफल : ४४७.५९ वर्ग कि.मि.

प्रस्तावित केन्द्र : खिरातडी गा.वि.स. कार्यालय

वडा संख्या : ११

सीमाना

पूर्व : सूर्मा र छविसपाथिभेरा गा.पा.

पश्चिम : बैतडी जिल्ला

उत्तर : दार्चुला जिल्ला र तलकोट गा.पा. दक्षिण : विथडचिर, केदारस्युं र दुर्गाथली गा.पा.

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.हरू	साविक वडा नं.	जनसंख्या
१	दहवगर गा.वि.स.	१,२,४,५,९	३३९७
२	दहवगर गा.वि.स.	३,६,७,८	२७२०
३	खिरातडी गा.वि.स.	४,६,७,	३८१२
४	खिरातडी गा.वि.स.	१,२,८,	२४१०
	पीपलकोट गा.वि.स.	२	

५	खिरातडी गा.वि.स.	३,५,९	२३१९
६	पिपलकोट गा.वि.स.	१,३,४,५,६,७,८,९,	४३७५
७	कफलसेरी गा.वि.स.	१-४	२६०९
८	कफलसेरी गा.वि.स.	५-९	४०८३
९	देउलीकोट गा.वि.स.	१-३	२७१३
१०	देउलीकोट गा.वि.स.	७,८	२१६५
११	देउलीकोट गा.वि.स.	४,५,६,९	२६२१

३) गाउँपालिकाको नाम : तलकोट गाउँपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. वा न.पा./गा.वि.स.न.पा.का वडाहरू : सुनिकोट, धमेना, मेलविसौना, र दांतोला गा.वि.स.

जनसंख्या : ११५५७

क्षेत्रफल : ३३५.२६ वर्ग कि.मि.

प्रस्तावित केन्द्र : साविक मेलविसौना गा.वि.स. कार्यालय

वडा संख्या : ७

सीमाना

पूर्व : वाजुरा र हुम्ला जिल्ला
जिल्ला

पश्चिम : सूर्मा गा.पा.बुंगल न.पा. दार्चुला

उत्तर : कांडा
जिल्ला

दक्षिण : जयपृथ्वी न.पा. मष्टा गा.पा. बाजुरा

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.हरू	साविक वडा नं.	जनसंख्या
१	सुनिकोट गा.वि.स.	१-९	२०७४
२	धमेना गा.वि.स.	५-९	१५६४
३	धमेना गा.वि.स.	१-४	१२७१
४	मेलविसौना गा.वि.स.	१,२,३,५	१५९५

५	मेलविसौना गा.वि.स.	४,६-९	१९०९
६	दांतोला गा.वि.स.	३-६,८,९	१६११
७	दांतोला गा.वि.स.	१,२,७	१५४५

४) गाउपालिकाको नाम : मष्टा गाउपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. वा न.पा./गा.वि.स.न.पा.का वडाहरु : कोटदेवल, मष्टा,भातेखोला र रिलु गा.वि.स.

जनसंख्या : १४९५१

क्षेत्रफल : १०९.२४ वर्ग कि.मि.

प्रस्तावित केन्द्र : साविक भातेखोला गा.वि.स. कार्यालय

वडा संख्या : ७

सीमाना

पूर्व : बाजुरा जिल्ला

पश्चिम : जयपृथ्वी न.पा.

उत्तर : तलकोट गा.पा.

दक्षिण : जयपृथ्वी न.पा. र बाजुरा जिल्ला

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.हरु	साविक वडा नं.	जनसंख्या
१	कोटदेवल गा.वि.स.	१-९	३२९१
२	मष्टा गा.वि.स.	१-९	२७४३
३	भातेखोला गा.वि.स.	२,३,४,५,८,	१८८३
४	भातेखोला गा.वि.स.	१,६,७,९,	१६९४
५	रिलु गा.वि.स.	८,९,	१६६३
६	रिलु गा.वि.स.	५,६,७	१६८७
७	रिलु गा.वि.स.	१,२,३,४,	१९९०

५) गाउपालिकाको नाम : खप्तडछान्ना गाउपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. वा न.पा./गा.वि.स.न.पा.का वडाहरु : पौवागढी, लामातोला, माफिगांड, कालुखेती, पाटादेवल र गडराय गा.वि.स.

जनसंख्या : १५८९३

क्षेत्रफल : ११३.५२ वर्ग कि.मि.

प्रस्तावित केन्द्र : साविक माफिगांड गा.वि.स. कार्यालय

वडा संख्या : ७

सीमाना

पूर्व : बाजुरा जिल्ला

पश्चिम : खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज र थलारा

गा.पा.

उत्तर : जयपृथ्वी न.पा.

दक्षिण : खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज र बाजुरा जिल्ला

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.हरु	साविक वडा नं.	जनसंख्या
१	पौवागढी गा.वि.स.	१-९	१९६२
२	लामातोला गा.वि.स.	१-९	१८५४
३	माफिगांड गा.वि.स.	१,२,३,४,५	१८३६
४	माफिगांड गा.वि.स.	६,७,८,९	२२०६
५	कालुखेती गा.वि.स.	१-९	२५५७
६	पाटादेवल गा.वि.स.	१-९	२४६६
७	गडराय गा.वि.स.	१-९	३०२२

६) गाउपालिकाको नाम : थलारा गाउपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. वा न.पा./गा.वि.स.न.पा.का वडाहरु : दंगाजी, पाराकाट्ने, कोटभैरव, कोइरालाकोट र मालुमेला गा.वि.स.

जनसंख्या : १७९५२

क्षेत्रफल : १०५.५१ वर्ग कि.मि.

प्रस्तावित केन्द्र : साविकको कोटभैरव गा.वि.स. कार्यालय

वडा संख्या : ९

सीमाना

पूर्व : खप्तडछान्ना गा.पा., खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज पश्चिम : डोटी जिल्ला र वित्थडचिर गा.पा.

उत्तर : केदारस्युं, दुर्गाथली र छविसपाथिभेरा गा.पा. दक्षिण : डोटी जिल्ला

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.हरू	साविक वडा नं.	जनसंख्या
१	दंगाजी गा.वि.स.	२,४,५,७	१८६६
२	दंगाजी गा.वि.स.	१,३,६,८,९	२४२४
३	पाराकाट्ने गा.वि.स.	१,६,७,८,९	२२१२
४	पाराकाट्ने गा.वि.स.	२,३,४,५	२०४५
५	कोटभैरव गा.वि.स.	१,३,७,८,९	१८५३
६	कोटभैरव गा.वि.स.	२,४,५,६	१६५८
७	कोईरालाकोट गा.वि.स.	१,२,३,६	१८८५
८	कोईरालाकोट गा.वि.स.	४,५,७,८,९	१७४६
९	मालुमेला गा.वि.स.	१-९	२२८९

७) गाउपालिकाको नाम : वित्थडचिर गाउपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. वा न.पा./गा.वि.स.न.पा.का वडाहरू : सुनकुडा, स्यांडी र देउलेक गा.वि.स.

जनसंख्या : १७१५४

क्षेत्रफल : ८६.१५वर्ग कि.मि.

प्रस्तावित केन्द्र : साविक देउलेक गा.वि.स. कार्यालय

वडा संख्या : ९

सीमाना

पूर्व : केदारस्युंगा गा.पा.

पश्चिम : बैतडी जिल्ला

उत्तर : बुंगल न.पा.

दक्षिण : बैतडी जिल्ला

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.हरु	साविक वडा नं.	जनसंख्या
१	स्यांडी गा.वि.स.	६-८	२५५९
२	स्यांडी गा.वि.स.	१,३,४	१८८४
३	स्यांडी गा.वि.स.	२,५,९	११३९
४	देउलेक गा.वि.स.	१,३,४,५	२१०२
५	देउलेक गा.वि.स.	२,६,७	१४९०
६	देउलेक गा.वि.स.	८,९	१८२९
	सुनकुडा गा.वि.स.	५	
७	सुनकुडा गा.वि.स.	६-८	१७३३
८	सुनकुडा गा.वि.स.	३,४	१०६३
९	सुनकुडा गा.वि.स.	१,२,९	३३६४

८) गाउँपालिकाको नाम : सुर्मा गाउँपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. वा न.पा./गा.वि.स.न.पा.का वडाहरु : दौलीचौर र सुर्मा गा.वि.स.

जनसंख्या : ९०२२

क्षेत्रफल : २७०.८० वर्ग कि.मि.

प्रस्तावित केन्द्र : साविक दौलीचौर गा.वि.स. कार्यालय

वडा संख्या : ५

सीमाना

पूर्व : तलकोट गा.पा.

पश्चिम : बुंगल न.पा.

उत्तर : तलकोट गा.पा.

दक्षिण : जयपृथ्वी न.पा. र छविसपाथिभेरा गा.पा.

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.हरु	साविक वडा नं.	जनसंख्या
१	दौलीचौर गा.वि.स.	१,२,३	१०८९
२	दौलीचौर गा.वि.स.	७,८,९	२५५३
३	दौलीचौर गा.वि.स.	४,५,६	१६८६
४	सुर्मा गा.वि.स.	१-६	२५१३
५	सुर्मा गा.वि.स.	७,८,९	११९२

९) गाउपालिकाको नाम : छविसपाथिभेरा गाउपालिका
समावेश भएका साविक गा.वि.स. वा न.पा./गा.वि.स.न.पा.का वडाहरु : मटेला, कडेल, ब्यासी र लेकगाउँ गा.वि.स.

जनसंख्या : १६२९६

क्षेत्रफल : ११६.३४ वर्ग कि.मि.

प्रस्तावित केन्द्र : साविक ब्यासी गा.वि.स. कार्यालय

वडा संख्या : ७

सीमाना

पूर्व : सूर्मा गा.पा. जयपृथ्वी न.पा.

पश्चिम : दुर्गाथलीगा.पा. बुंगल न.पा.

उत्तर : बुंगल न.पा. र सूर्मा गा.पा.

दक्षिण : थलारा गा.पा.

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.हरु	साविक वडा नं.	जनसंख्या
१	मटेला गा.वि.स.	१-९	२५१५
२	कडेल गा.वि.स.	२,७,८	२०८६
३	कडेल गा.वि.स.	१,३,४,५,६,९	२६७६
४	ब्यासी गा.वि.स.	१,२,४,६,९	१८३९
५	ब्यासी गा.वि.स.	३,५,७,८	२३९७
६	लेकगाउँ गा.वि.स.	१,२,७,८,९	२२२९
७	लेकगाउँ गा.वि.स.	३,४,५,६	२५५४

१०) गाउपालिकाको नाम : दुर्गाथली गाउपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. वा न.पा./गा.वि.स.न.पा.का वडाहरु : चौधारी, मौलाली र सैनपसेला गा.वि.स.

जनसंख्या : १२९७२

क्षेत्रफल : ६१.८३ वर्ग कि.मि.

प्रस्तावित केन्द्र : साविक चौधारी गा.वि.स. कार्यालय

वडा संख्या : ७

सीमाना

पूर्व : छविसपाथिभेरा गा.पा.

पश्चिम : केदारस्युं गा.पा.

उत्तर : बंगल न.पा.

दक्षिण : थलारा र केदारस्युं गा.पा.

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.हरु	साविक वडा नं.	जनसंख्या
१	चौधारी गा.वि.स.	१,२,३,४,५	१६४०
२	चौधारी गा.वि.स.	६,७,८,९	१७६६
३	मौलाली गा.वि.स.	१,२,४	१८८३
४	मौलाली गा.वि.स.	३,५,६,७,८,९	१५३०
५	सैनपसेला गा.वि.स.	१,२,३,४	२६१९
६	सैनपसेला गा.वि.स.	७,९	१५८६
७	सैनपसेला गा.वि.स.	५,६,८	१९५६

११) गाउपालिकाको नाम : केदारस्युं गाउपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. वा न.पा./गा.वि.स.न.पा.का वडाहरु : रायल बांक्ष, भामचौर र भैरवनाथ गा.वि.स.

जनसंख्या : २१३०७

क्षेत्रफल : ११३.९१ वर्ग कि.मि.

प्रस्तावित केन्द्र : साविक रायल गा.वि.स. कार्यालय

वडा संख्या : ९

सीमाना

पूर्व : दुर्गाथली गा.पा.

पश्चिम : वित्थडचिर गा.पा.

उत्तर : बंगल न.पा.

दक्षिण : थलारा गा.पा.

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेश भएका साविक गा.वि.स./न.पा.हरु	साविक वडा नं.	जनसंख्या
१	रायल गा.वि.स.	१,२,३	२९२३
२	रायल गा.वि.स.	४,५,६	१६९४
३	रायल गा.वि.स.	७,८,९	१७८७
४	बांफु गा.वि.स.	५,६,७,८	२५०२
५	बांफु गा.वि.स.	१,२,३,४,९	२४४२
६	भामचौर गा.वि.स.	३,४,६,७	२७७०
७	भामचौर गा.वि.स.	१,२,५,८,९	२१६१
८	भैरवनाथ गा.वि.स.	६,७,८,९	२६०१
९	भैरवनाथ गा.वि.स.	१,२,३,४,५	२४३६

१२) गाउँपालिकाको नाम : सैपाल गाउँपालिका

समावेश भएका साविक गा.वि.स. वा न.पा./गा.वि.स.न.पा.का वडाहरु : कांडा गा.वि.स.

जनसंख्या : २१८२

क्षेत्रफल : १४६७.२७ वर्ग कि.मि.

प्रस्तावित केन्द्र : साविक कांडा गा.वि.स. कार्यालय

वडा संख्या : ५

सीमाना

पूर्व : बाजुरा जिल्ला

पश्चिम : दार्चुला जिल्ला

उत्तर : तिब्बत र हुम्ला जिल्ला

दक्षिण : तलकोट, सूर्मा गा.पा. र बुंगल न.पा.

वडा विभाजन

वडा नं.	समावेस भएका साविक गा.वि.स./न.पा.हरु	साविक वडा नं.	जनसंख्या
१	कांडा गा.वि.स.	१,३	३८१
२	कांडा गा.वि.स.	२	४१९
३	कांडा गा.वि.स.	४,५	६२५
४	कांडा गा.वि.स.	६,७	२८२
५	कांडा गा.वि.स.	८,९	४८६

१५.२ सबै भन्दा धेरै र कम जनसङ्ख्या भएका गाउँपालिका तथा नगरपालिका

यस पटकको जनगणना अनुसार यस जिल्लामा सबैभन्दा धेरै जनसङ्ख्या बुँगल न.पा.को (३३२२४ जना) रहेको छ। यसै गरी सबैभन्दा कम जनसंख्या सैपाल गाउँपालिकामा २१८२ रहेको छ।

गाउँपालिका /नगरपालिका अनुसार जिल्लाको जनसंख्या विवरण

गा.पा./ न.पा.	परिवार संख्या	जनसंख्या		
		जम्मा	पुरुष	महिला
जयपृथ्वी न.पा.	४०१५	२२१९१	१०६५५	११५३६
बुँगल न.पा.	५४८०	३३२२४	१६२१६	१७००८
तल्कोट गा.पा.	२०००	११५५७	५५४१	६०१६
मष्टा गा.पा.	२४५६	१४९५१	७१११	७८४०
खप्तडछान्ना गा.पा.	३१०५	१५८९३	७१५०	८७४३
थलारा गा.पा.	३२११	१७९५२	८२६१	९६९१
बित्थडचिर गा.पा.	२७३९	१७१५४	८११८	९०३६

सुर्मा गा.पा.	१४१८	९०२२	४५४७	४४७५
छबिसपाथिभेरे गा.पा.	२९५३	१६२९६	७६७९	८६१७
दुर्गाथली गा.पा.	२४४७	१२९७२	५९१५	७०५७
केदारस्युँ गा.पा.	३,५८६	२१,३०७	१०,०४६	११,२६१
सैपाल गा.पा.	३६३	२,१८२	१,१०६	१,०७६
संस्थागत	१३	४५८	४५८	९
जम्मा	३३,७८६	१९५,१५९	९२,७९४	१०२,३६५

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.३ घरको स्वामित्व अनुसार परिवार संख्या:

राष्ट्रिय जनगणनाका २०६८ अनुसार यस जिल्लामा ९७.४२ परिवार आफ्नै घरमा बसेको र १.६६ प्रतिशत परिवार भाडामा बसेको देखिएको छ । भाडामा बस्ने जम्मा घर परिवार मध्ये ५५.८९ प्रतिशत परिवार जयपृथ्वी न.पा. मा भाडामा बसेको देखिएको छ र यस जिल्लामा ०.३३ प्रतिशत परिवार संस्थागत भवनमा बसेको पाईएको छ ।

गा.पा./न.पा.	जम्मा	घर वा आवासीय इकाइको स्वामित्व			
		आफ्नै	भाडामा	संस्थागत	अन्य
जयपृथ्वी न.पा.	४,०१५	३,६२१	३१३	४६	३५
बुँगल न.पा.	५,४८०	५,४२९	१९	७	२५
तल्कोट गा.पा.	२,०००	१,९५५	२३	१	२१
मष्टा गा.पा.	२,४५६	२,४३५	८	५	८
खप्तडछान्ना गा.पा.	३,१०५	३,०७३	११	६	१५
थलारा गा.पा.	३,२११	३,१६७	१८	६	२०
बित्थडचिर गा.पा.	२,७३९	२,६८२	३८	१५	४

सुर्मा गा.पा.	१,४१८	१,४०७	२	०	९
छबिसपाथिभेरे गा.पा.	२,९५३	२,९१३	१४	६	२०
दुर्गाथली गा.पा.	२,४४७	२,३८८	३७	२	२०
केदारस्युँ गा.पा.	३,५८६	३,४८४	७१	११	२०
सैपाल गा.पा.	३६३	३५०	६	५	२
जम्मा	३३,७७३	३२,९०४	५६०	११०	१९९

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको २०६८

१५.४ घरको जगको संरचना अनुसार परिवार संख्या :

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस जिल्लामा रहेको जम्मा परिवार संख्या ३३,७७३ (संस्थागत भवनमा बस्ने बाहेक) अधिकांश परिवारहरू अनुमानित परिवार संख्या ३२,९२२ माटोको जोडाइ भएको इटा वा हुंगाले जग बनेको घरमा बस्छन् । करिब १९७ परिवार सिमेन्टको जोडाइ भएको इटा वा हुंगावाट जग बनेको घरमा बस्छन् भने ढलान पिलर सहितको घरमा बस्ने परिवार संख्या १६ मात्र रहेको छ । काठको खम्बा गाडेको घरमा २१५ परिवारको बसोबास रहेको पाइन्छ बाकी रहेको परिवार संख्या अन्य प्रकारको जग भएको घरमा बस्छन् ।

गा.पा. / न.पा.	जम्मा परिवार संख्या	घरको जगको संरचना अनुसार परिवार संख्या					
		माटोको जोडाइ भएको इटा/हुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको इटा/हुङ्गा	ढलान पिलर भएको	काठको खम्बा गाडेका	अन्य	नखुलेको
जयपृथ्वी न.पा.	४,०१५	३,७४७	७६	११	१२२	१	५८
बुँगल न.पा.	५,४८०	५,३६७	४	०	३	०	१०६
तल्कोट गा.पा.	२,०००	१,९६३	४	०	४	०	२९
मष्टा गा.पा.	२,४५६	२,४२६	५	०	०	०	२५
खप्तडछान्ना गा.पा.	३,१०५	३,०७१	१४	०	३	०	१७
थलारा गा.पा.	३,२११	३,१३९	३	०	६	०	६३

बित्थडचिर गा.पा.	२,७३९	२,६६६	२७	२	२०	०	२४
सुर्मा गा.पा.	१,४१८	१,४११	०	०	०	०	७
छबिसपाथिभेरे गा.पा.	२,९५३	२,९०२	१२	०	७	०	३२
दुर्गाथली गा.पा.	१,७४०	१,६८६	२७	१	१	०	२५
केदारस्यूँ गा.पा.	३,५८६	३,५१८	१७	२	२५	०	२४
सैपाल गा.पा.	३६३	३५९	१	०	०	०	३
जम्मा	३३,७७३	३२,९२२	१९७	१६	२१५	१	४२२

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.५ घरको बाहिरी गाह्रो / पर्खालको बनोट अनुसार परिवार संख्या :

यस जिल्लामा अधिकांश परिवार घरको बाहिरी गारो पर्खाल माटोको जोडाइ भएको इटा/ढुंगाबाट बनेको घरमा बस्छन् । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार करीव ९४.९३% परिवारहरु यस्तो प्रकारको बनावट भएको घरमा बसेको पाइएको छ । सिमेन्टको जोडाइ भएको इटा/ढुंगाबाट बनेका घरमा २.६६% परिवारहरु बस्छन् । घरको बाहिरी गारो काठ प्रयोग गरि बनाएको घरमा करीव ०.७४% परिवारहरु बसेका छन् भने ४५५ (१.३५%) परिवारले आफू बसेको घरको बाहिरी बनावट भन्न नसकेको अवस्था रहेको छ ।

गा.पा./न.पा.	जम्मा परिवार संख्या	घरको बाहिरी गाह्रो / पर्खालको बनोट अनुसार परिवार संख्या						
		माटोको जोडाइ भएको इटा/ढुंगा	सिमेन्टको जोडाइ भएको इटा/ढुंगा	काठ फ्ल्याक	बास जन्म समग्री	काचो इटा	अन्य	नखुलेको
जयपृथ्वी न.पा.	४,०१५	३,६१४	२०३	१००	२	०	२५	७१
बुँगल न.पा.	५,४८०	५,१८९	१०५	६२	१	६	१०	१०७
तल्कोट गा.पा.	२,०००	१,९५८	७	३	०	०	०	३२
मष्टा गा.पा.	२,४५६	२,३६६	६३	२	०	०	०	२५

खप्तडछान्ना गा.पा.	३,१०५	३,०४१	३२	१२	१	०	०	१९
थलारा गा.पा.	३,२११	३,०८०	३९	२२	१	२	२	६५
बित्थडचिर गा.पा.	२,७३९	२,५८९	१०२	२२	१	०	०	२५
सुर्मा गा.पा.	१,४१८	१,३९४	११	६	०	०	०	७
छबिसपाथिभेरे गा.पा.	२,९५३	२,८५६	५६	६	०	०	१	३४
दुर्गाथली गा.पा.	१,७४०	१,५७९	१३१	५	०	०	०	२५
केदारस्यूँ गा.पा.	३,५८६	३,४०९	१०७	८	१	२	२७	३२
सैपाल गा.पा.	३६३	३५८	०	२	०	०	०	३
जम्मा	३३,७७३	३२,०६०	९००	२५१	७	१०	९०	४५५

श्रोत :राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.६ घरको छाना/छतको संरचना अनुसार परिवार संख्या :

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस जिल्लामा संस्थागत परिवार बाहेक ३३७७३ परिवार मध्ये अधिकांश परिवार टायल, खपडा वा ढुंगा को छाना/छत भएको घरमा ७३.६२% परिवार बसोबास गर्दछन् । खर परालले छोपेको घरमा बस्ने परिवार १८.७४ % र टीन च्याददर जस्तापाता को छत भएको घरमा ४.०९% परिवार बस्ने गरेको पाइन्छ । पक्की घर अर्थात सिमेन्ट ढलान गरि छत बनाएका घरमा बस्ने परिवार संख्या ४६० (१.३६%) मात्र रहेको छ । माटोको मात्र घरको छत बनाएर बसेको परिवार संख्या १३ रहेको छ र ७११ परिवारले आफू बसेको घरको छत अन्य भएको वा नखुलेको बताएका छन् ।

गा.पा./न.पा.	जम्मा परिवार संख्या	घरको छतको संरचना अनुसार परिवार संख्या							
		खर/पराल	जस्ता/टीन/च्यादर	टायल/खपडा/ढुङ्गा	सिमेन्ट ढलान	काठ/फल्याक	माटो	अन्य	नखुलेको
जयपृथ्वी न.पा.	४,०१५	७३०	१९९	२,८४१	१५६	१०	५	७	६७
बुँगल न.पा.	५,४८०	८७	६४	५,२१५	३	०	१	०	११०
तल्कोट गा.पा.	२,०००	२४३	१६	१,६९७	५	१	०	०	३८

मष्टा गा.पा.	२,४५६	८०	१०	२,२१६	३	०	१	११८	२८
खप्तडछान्ना गा.पा.	३,१०५	९१७	१५२	२,००१	१७	०	०	०	१८
थलारा गा.पा.	३,२११	१९८	७८	२,८२९	२९	१	३	४	६९
बित्थडचिर गा.पा.	२,७३९	२६१	४९	२,३७८	१९	१	१	६	२४
सुर्मा गा.पा.	१,४१८	५११	१४	८६६	२२	०	०	०	५
छबिसपाथिभेरे गा.पा.	२,९५३	१,५३५	४५१	८५२	७५	१	१	१	३७
दुर्गाथली गा.पा.	२,४४७	९२३	१७७	१,२०८	१००	०	०	३	३६
केदारस्युँ गा.पा.	३,५८६	७२०	१६६	२,५३३	३१	०	०	१०५	३१
सैपाल गा.पा.	३६३	१२४	७	२२७	०	०	१	०	४
जम्मा	३३,७७३	६,३२९	१,३८३	२४,८६३	४६०	१४	१३	२४४	४६७

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.७ जिल्लामा खानेपानीको मुख्य श्रोत अनुसार परिवार संख्या :

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार खाना पकाउन वा पिउन प्रयोग गरिने पानीको मुख्य श्रोत अनुसार परिवार संख्या यस प्रकार रहेको छ ।

गा.पा./न.पा.	जम्मा परिवार संख्या	धारा /पाइप	ट्युबवेल/ हाते पम्प	ढाकिएको इनार/कुवा	खुला इनार/कुवा	मूल धारा	नदी/खोला	अन्य	नखुलेको
जयपृथ्वी न.पा.	४,०१५	२,९८४	०	१९	३१०	५८७	७८	२	३५
बुँगल न.पा.	५,४८०	३,१८०	१	१५२	३३७	१,१४४	४८६	९७	८३
तल्कोट गा.पा.	२,०००	१,७२५	०	७	१८	१८७	३६	२	२५
मष्टा गा.पा.	२,४५६	१,९८३	०	२२	८८	२५६	९४	०	१३
खप्तडछान्ना गा.पा.	३,१०५	२,५११	०	६०	६८	३४२	११३	०	११

थलारा गा.पा.	३,२११	२,६३९	०	१४	१२०	३१४	६३	१	६०
बित्थडचिर गा.पा.	२,७३९	१,१७१	०	८४	३४७	७७५	३३९	९	१४
सुर्मा गा.पा.	१,४१८	९१३	०	२७	९८	२१०	१६५	१	४
छविसपाथिभेरे गा.पा.	२,९५३	२,२१७	०	८	१७१	४११	११७	८	२१
दुर्गाथली गा.पा.	२,४४७	१,२२६	०	६१	१५८	७९३	११७	६०	३२
केदारस्यूँ गा.पा.	३,५८६	१,९२७	०	१७४	४३१	६५०	३८६	६	१२
सैपाल गा.पा.	३६३	१८२	०	०	१	१७३	१	३	३
जम्मा	३३,७७३	२२,६५८	१	६२८	२,१४७	५,८४२	१,९९५	१८९	३१३

श्रोत :राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.८ चर्पीको प्रकार अनुसार परिवार संख्या

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार करिब ६९.८९% परिवारसंग अझै पनि कुनै प्रकारको पनि चर्पी नभएको अवस्था छ । राष्ट्रिय जनगणना २०५८ को प्रतिवेदन अनुसार चर्पी प्रयोग नगर्ने परिवार ८७.७८% रहेका थिए । राष्ट्रिय जनगणना २०५८ अनुसार आधुनिक प्रकार (फ्लस भएको) को चर्पी प्रयोग गर्ने परिवार १.९३% मात्र रहेकोमा हाल राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार १८.१२% पुगेको छ भने साधारण प्रकारको चर्पी प्रयोग गर्ने परिवार विगत दश वर्षमा ८.७४ प्रतिशतबाट बढेर ११.०५ प्रतिशत पुगेको छ ।

गा.पा./न.पा.	जम्मा परिवार संख्या	चर्पी नभएको	चर्पी भएको		नखुलेको
			फ्लस भएको	साधारण	
जयपृथ्वी न.पा.	४,०१५	२,६२३	९८८	३७०	३४
बुँगल न.पा.	५,४८०	४,०३५	१,०४०	३२२	८३
तल्कोट गा.पा.	२,०००	१,१२४	५९६	२५४	२६
मष्टा गा.पा.	२,४५६	१,२४४	६८२	५१७	१३

खप्तडछान्ना गा.पा.	३,१०५	२,४८०	३४३	२७०	१२
थलारा गा.पा.	३,२११	२,२४४	५६५	३४०	६२
बित्थडचिर गा.पा.	२,७३९	२,३७७	१७०	१७८	१४
सुर्मा गा.पा.	१,४१८	१,१८७	११३	११४	४
छबिसपाथिभेरे गा.पा.	२,९५३	१,५८८	५२२	८२२	२१
दुर्गाथली गा.पा.	२,४४७	१,९६५	२५७	१९३	३२
केदारस्यूँ गा.पा.	३,५८६	२,३९०	८३६	३४७	१३
सैपाल गा.पा.	३६३	३४७	८	५	३
जम्मा	३३,७७३	२३,६०४	६,१२०	३,७३२	३१७

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.९ खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको प्रयोग अनुसार परिवार संख्या :

बर्भांग जिल्लामा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ मा ९८.३३ % परिवारले खाना पकाउन इन्धनको रूपमा अक्सर काठ दाउरा प्रयोग गरेको देखिन्छ । त्यस्तै मट्टिलेत तथा एल.पि. जि ग्याँसको प्रयोग ०.१७% ले गरेको देखिन्छ । त्यसै गरि खाना पकाउने प्रमुख इन्धनको रूपमा बायोग्यास प्रयोग गर्ने परिवार संख्या ०.१५% रहेको छ ।

गा.पा./न.पा.	जम्मा परिवार संख्या	काठ/दाउरा	मट्टिलेत	एल.पि.ग्यास	गुइठा	बायो ग्याँस	विद्युत	अन्य	नखुलेको
जयपृथ्वी न.पा.	४,०१५	३,८६०	११	१०१	०	५	०	३	३५
बुँगल न.पा.	५,४८०	५,३६३	८	४	३	१७	०	२	८३
तल्कोट गा.पा.	२,०००	१,९७१	१	१	०	०	०	०	२७
मष्टा गा.पा.	२,४५६	२,४४२	०	०	०	१	०	०	१३
खप्तडछान्ना गा.पा.	३,१०५	३,०८७	४	१	०	०	१	०	१२

थलारा गा.पा.	३,२११	३,१२६	९	०	१	१३	०	०	६२
वित्थडचिर गा.पा.	२,७३९	२,७१०	५	६	०	४	०	०	१४
सुर्मा गा.पा.	१,४१८	१,४१२	२	०	०	०	०	०	४
छबिसपाथिभेरे गा.पा.	२,९५३	२,९२९	२	०	०	०	०	०	२२
दुर्गाथली गा.पा.	२,४४७	२,४०४	१०	०	०	१	०	०	३२
केदारस्यूँ गा.पा.	३,५८६	३,५५०	५	८	०	५	०	५	१३
सैपाल गा.पा.	३६३	३५५	०	०	१	४	०	०	३
जम्मा	३३,७७३	३३,२०९	५७	१२१	५	५०	१	१०	३२०

श्रोत :राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.१० बत्ती बाल प्रयोग गरिने साधन अनुसार परिवार संख्या :

यस जिल्लामा विगत दश वर्ष राष्ट्रिय जनगणना २०५८ बाट राष्ट्रिय जनगणना २०६८ सम्म आइपुग्दा बत्ती बाल उर्जाको रूपमा बिजुली प्रयोग गर्ने परिवार संख्या ५.११% बाट बढेर १७.४८% , मट्टितेल ७१.९% बाट घटेर १२.६८% पुगेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार सोलार प्रयोग गर्ने परिवार संख्या ३९.५१% र बत्ति बाल उर्जाको श्रोत विजुली , मट्टितेल बायो ग्यास, सोलार भन्दा अन्य नै प्रयोग गर्ने (जस्तै भुरो , ब्याट्री , दाउरा आदि) परिवार २८.५६ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने श्रोत नखुलेको परिवार संख्या ३१४ रहेको छ ।

गा.पा. / न.पा.	जम्मा परिवार संख्या	बिजुली	मट्टितेल	बायो ग्यास	सोलार	अन्य	नखुलेको
जयपृथ्वी न.पा.	४,०१५	१,८५३	६२६	९	४९७	९९६	३४
बुँगल न.पा.	५,४८०	१३४	१,०४०	०	२,९५८	१,२६६	८२
तल्कोट गा.पा.	२,०००	२४१	२३	११	६३८	१,०६०	२७
मष्टा गा.पा.	२,४५६	२१८	३२३	४६	१,१९२	६६४	१३
खप्तडछान्ना गा.पा.	३,१०५	२,२११	१५९	५	२९७	४२१	१२

थलारा गा.पा.	३,२११	५४५	२६५	०	१,०४९	१,२९२	६०
वित्थडचिर गा.पा.	२,७३९	२८	३२७	७६	१,३७१	९२३	१४
सुर्मा गा.पा.	१,४१८	१२७	२९	८१	७७२	४०५	४
छबिसपाथिभेरे गा.पा.	२,९५३	२३८	४४७	३०	१,२७९	९३९	२०
दुर्गाथली गा.पा.	२,४४७	२८५	६६७	२१	१,०५३	३८९	३२
केदारस्युँ गा.पा.	३,५८६	११	३७५	५	१,९३९	१,२४३	१३
सैपाल गा.पा.	३६३	११	०	०	३००	४९	३
जम्मा	३३,७७३	५,९०२	४,२८१	२८४	१३,३४५	९,६४७	३१४

१५.११ मातृभाषा अनुसार जनसंख्या:

भाषा	जम्मा	जयपृथ्वी	बुँगल	तल्कोट	मष्टा	खप्तडछान्ना	थलारा
नेपाली	४८३५७	१७५५९	३३२१२	९५३३	१०६५०	१३००६	१५४३६
बभ्रांगी	२८९४४	५२५९	०	१९८२	४२८६	२८९०	२५११
डोटेली	९३७	१५	१	२	०	३	१०
धुलेली	३३८	०	०	८	०	०	०
मैथिली	११	१०	०	०	०	०	१
भोजपुरी	१	९	०	१	१	०	०
थारु	४	२	०	३	१	०	१
तामांग	१००	५१	०	११	०	०	०
नेवार	६	१४	०	०	०	०	०
मगर	६	१२	०	०	०	०	०

गुरुंग	११०	१	१	२	२	०	०
शोर्पा	०	०	०	२७	०	०	०
हिन्दी	१२	१४	६	०	०	३	१
वैतडेली	२६	०	०	०	०	१	५
अन्य	३०	५	१		०	०	३
उल्लेख नभएको	७९	१	३	०	११	०	१०
जम्मा	७८९८१	२२५५३	३३२२४	११५६९	१४९५१	१५९०३	१७९७८

भाषा	वित्थडचिर	सुर्मा	छबिसपाथिभेरे	दुर्गाथली	केदारस्युँ	सैपाल
नेपाली	१६३०८	५२४१	८०२२	६२०५	१०९१४	१६६७
बभ्रांगी	०	३७९०	८२०९	६७१५	१०२३०	०
डोटेली	८५०	०	४	३४	४९	०
धुलेली	०	०	०	०	०	३३८
मैथिली	०	१	१	१	७	१
भोजपुरी	०	०	०	०	१	०
थारु	०	०	२	०	२	०
तामांग	०	१	५	०	५	८९
नेवार	०	०	०	०	६	०
मगर	०	०	०	०	६	०
गुरुंग	०	०	०	०	१२	९८
शोर्पा	०	०	०	०	०	०
हिन्दी	३	०	३	२	४	०

बैतडेली	०	०	०	५	२१	०
अन्य	०	०	२	१८	१०	०
उल्लेख नभएको	२	०	४८	०	२९	०
जम्मा	१७९६३	९०३३	१६२९६	१२९८०	२१३१६	२१९३

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.१२ : जातजाती अनुसारको जिल्लाको जनसंख्या

	जम्मा	जयपृथ्वी	बुंगल	तल्कोट	मष्टा	खप्तडछान्ना	थलारा
क्षेत्री	१२९८६५	९४१२	२६५१२	७६६३	११५४३	९१९२	८३६१
पहाडी ब्रह्मण	१९८९७	५०२९	१४०७	६३७	५२०	२१४०	४१६१
मगर	२१०	९३	५	१२	०	७	२
थारु	१३३	२०	३	६	२	४	१
तामांग	२५०	११२	०	३०	०	१	३
नेवार	१७८	८२	०	२०	०	४४	२३
मुसलमान	८	६	१	०	०	०	०
कामी	१४३०३	१२५६	३३९७	११२१	२८९	१७०२	७८३
यादव	६	३	०	१	०	०	०
राइ	३५	६	०	०	०	०	१
गुरुंग	१४४	१०	१	२	१	१	११
दमाइ ढोली	२९९५	४७२	३१९	३१६	१६३	२५९	३९२
ठकुरी	९४८०	३३६४	५२८	१२४०	३२३	१२१४	७२४

सार्की	४३३१	८७८	३८	२९२	४५८	५२९	६३९
सन्यासी दशनामी	२४३६	१३४	३६४	०	१२५	४५२	२४८
लोहार	५४	३	४१	०	०	०	०
भोटे	२२	०	२	२०	०	०	०
बादी	४४४	६६	२	१८	०	९३	७८
दलित अन्य	९९३४	१५२६	५६५	१४०	१५१०	१५३	२५४२
तराई अन्य	१७५	६५	२४	३०	१८	९७	२
अन्य	८९	१६	१५	२१	१	१	७

जात जाति	बित्थडचिर	सुर्मा	छबिसपाथिभेरे	दुर्गाथली	केदारस्यूँ	सैपाल
क्षेत्री	१२९०८	७६६७	१०६३१	९१८८	१४९७३	१८१५
पहाडी ब्राह्मण	११६६	४	१६६०	१४८३	१६७४	१६
मगर	०	०	४९	३४	८	०
थारु	८	०	४	८३	२	०
तामांग	२	२	६	०	४	९०
नेवार	०	२	०	०	७	०
मुसलमान	०	१	०	०	०	०
कामी	२०००	१२८२	८२१	६६९	८२५	१५८
यादव	०	०	०	१	१	०
राइ	१	२	०	१	२४	०
गुरुंग	३	४	१	०	१२	९८

दमाइ ढोली	२३६	१३	४७०	१४५	२०३	७
ठकुरी	१८०	१	६११	२९	१२६३	३
सार्की	२६	०	११२३	३१६	३२	०
सन्यासी दशनामी	१५३	२	८२०	०	१३८	०
लोहार	१०	०	०	०	०	०
भोटे	०	०	०	०	०	०
बादी	०	५३	०	१३४	०	०
दलित अन्य	४५७	०	६९	८४७	२१२५	०
तराइ अन्य	१२	०	१८	४७	१४	६
अन्य	१	०	१३	३	११	०

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.१३ गा.पा./न.पा. अनुसार साक्षरता दर विवरण

गा.पा./न.पा	लिंग	५ वर्ष वा सोभन्दा माथिको जनसंख्या	जनसंख्या			उल्लेख नभएको	साक्षरता प्रतिशत
			पढ्न लेख्न सक्ने	पढ्न मात्र सक्ने	पढ्न र लेख्न नसक्ने		
जयपृथ्वी	पुरुष	९,३२०	७,३९८	२६८	१,६५४	०	७९.३८
	महिला	१०,२४६	४,९२६	२९१	५,०२४	५	४८.०८
	जम्मा	१९,५६६	१२,३२४	५५९	६,६७८	५	६२.९९
बुँगल	पुरुष	१३,७४६	९,३५५	४५२	३,९३४	५	६८.०६
	महिला	१४,६२६	५,२९५	४००	८,९२०	११	३६.२०
	जम्मा	२८,३७२	१४,६५०	८५२	१२,८५४	१६	५१.६४
तलकोट	पुरुष	४,६८४	३,६३२	९२	९५४	६	७७.५४
	महिला	५,१६३	२,३७३	१७५	२,६१४	१	४५.९६
	जम्मा	९,८४७	६,००५	२६७	३,५६८	७	६०.९८
मष्टा	पुरुष	६,०६२	४,३०९	११५	१,६३७	१	७१.०८

	महिला	६,७९७	२,७०३	११०	३,९७८	६	३९.७७
	जम्मा	१२,८५९	७,०१२	२२५	५,६१५	७	५४.५३
खप्तडछान्ना	पुरुष	६,११८	४,९०६	१३७	१,०७२	३	८०.१९
	महिला	७,७७४	३,३३९	२१०	४,२२१	४	४२.९५
	जम्मा	१३,८९२	८,२४५	३४७	५,२९३	७	५९.३५
थलारा	पुरुष	६,९५०	५,३१६	२५५	१,३७३	६	७६.४९
	महिला	८,४८८	३,८२७	३९४	४,२५०	१७	४५.०९
	जम्मा	१५,४३८	९,१४३	६४९	५,६२३	२३	५९.२२
बित्थडचिर	पुरुष	६,७५०	४,८४७	२९४	१,६०१	८	७१.८१
	महिला	७,७३२	३,०४६	३१४	४,३६७	५	३९.३९
	जम्मा	१४,४८२	७,८९३	६०८	५,९६८	१३	५४.५०
सुर्मा	पुरुष	३,८०१	२,३९३	१०१	१,३०७	०	६२.९६
	महिला	३,७४८	८०४	१०२	२,८४१	१	
	जम्मा	७,५४९	३,१९७	२०३	४,१४८	१	४२.३५
छबिसपाथिभेरे	पुरुष	६,६०३	४,८१०	२६८	१,५२४	१	७२.८५
	महिला	७,६२४	३,०७७	३५५	४,१८५	७	४०.३६
	जम्मा	१४,२२७	७,८८७	६२३	५,७०९	८	५५.४४
दुर्गाथली	पुरुष	५,००८	३,६९५	१६३	१,१४७	३	७३.७८
	महिला	६,२३३	२,५२६	१६०	३,५४०	७	४०.५३
	जम्मा	११,२४१	६,२२१	३२३	४,६८७	१०	५५.३४
केदारस्यूँ	पुरुष	८,४२८	५,८९८	३३४	२,१९३	३	६९.९८
	महिला	९,७६३	३,६१९	३७३	५,७७१	०	३७.०७
	जम्मा	१८,१९१	९,५१७	७०७	७,९६४	३	५२.३२
सैपाल	पुरुष	९५६	५६३	१६	३७७	०	५८.८९
	महिला	९२०	२०९	१४	६९७	०	२२.७२
	जम्मा	१,८७६	७७२	३०	१,०७४	०	४१.१५
संस्थागत	पुरुष	४४९	४४८	०	१	०	९९.७८

	महिला	९	९	०	०	०	१००.००
	जम्मा	४५८	४५७	०	१	०	९९.७८
जम्मा	पुरुष	७८,८७५	५७,५७०	२,४९५	१८,७७४	३६	७२.९९
	महिला	८९,१२३	३५,७५३	२,८९८	५०,४०८	६४	४०.१२
	जम्मा	१६७,९९८	९३,३२३	५,३९३	६९,१८२	१००	५५.५५

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.१४ हाल विद्यालय गइरहेकाको जनसंख्या

गा.पा./न.पा	५ देखि २५ वर्षसम्मको जनसंख्या		जनसंख्या					
	पुरुष	महिला	हाल स्कुल गइरहेका		हाल स्कुल नगइरहेका		उल्लेख नभएका	
			पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला
जयपृथ्वी न.पा.	४,७७१	५,१७२	३,७९४	३,६२६	८६७	१,४४०	११०	१०६
बुंगल न.पा.	७,५७२	८,०५०	५,४६०	४,५४५	१,८४१	३,१२८	२७१	३७७
तल्कोट गा.पा.	२,५७९	२,८२३	२,००७	१,७२९	५४३	१,०५१	२९	४३
मष्टा गा.पा.	३,३८५	३,७३४	२,६०७	२,२३९	७३६	१,४३९	४२	५६
खप्तडछान्ना गा.पा.	३,३३६	३,९७२	२,७७४	२,६१३	५०२	१,२५७	६०	१०२
थलारा गा.पा.	३,९३५	४,३८३	३,२२६	२,९२४	६५७	१,३८३	५२	७६
बित्थडचिर गा.पा.	३,७८३	४,१९३	२,८६५	२,५२७	८४२	१,४५६	७६	२१०
सुर्मा गा.पा.	२,१५६	२,२७०	१,४२५	८२२	७०१	१,४२७	३०	२१
छाबिसपाथिभेरे गा.पा.	३,५४३	३,९७९	२,७१९	२,४७१	७१०	१,२९२	११४	२१६
दुर्गाथली गा.पा.	२,८१७	३,३५०	२,१५५	२,०७५	५४६	१,०४५	११६	२३०
केदारस्यूँ गा.पा.	४,७२२	५,३३९	३,६१६	३,२४८	९५१	१,९१७	१५५	१७४
सैपाल गा.पा.	५६८	५३३	२८९	१५२	२७९	३७७	४	४
संस्थागत	६५	६	०	०	६५	६	०	०
जम्मा	४३,२३२	४७,८०४	३२,९३७	२८,९७१	९,२३६	१७,२१८	१,०५९	१,६१५

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.१५ शैक्षिक तह उत्तीर्ण अनुसार जनसंख्या विवरण

गा.पा. न.पा.	लिंग	जम्मा	शैक्षिक तह उत्तीर्ण अनुसार जनसंख्या विवरण										अनौपचारिक	तह उल्लेख नगरेका
			शुरुवाती	प्राथमिक (१-५)	निम्न माध्यमिक (६ - ८)	माध्यमिक (९-१०)	एस. एल .सी वा सो सरह	प्रमाणपत्र तह	स्नातक तह	स्नाकोत्तर र सो भन्दा माथी	अन्य			
जयपृथ्वी	पुरुष	७,६४३	३७२	२,९६३	१,५२०	८८२	७५६	६५५	३०४	६६	२	१०७	१६	
	महिला	५,१९१	३५४	२,६०५	८७३	४८३	३२३	३३६	६८	५	०	१२९	१५	
	जम्मा	१२,८३४	७२६	५,५६८	२,३९३	१,३६५	१,०७९	९९१	३७२	७१	२	२३६	३१	
बुँगल	पुरुष	९,८९५	७९८	४,८९२	१,८७९	८६४	५५०	४३९	१३७	२४	६	२७१	३५	
	महिला	५,८०८	७४६	३,४६०	६९९	२४६	१५१	१४४	१०	०	४	३१५	३३	
	जम्मा	१५,७०३	१,५४४	८,३५२	२,५७८	१,११०	७०१	५८३	१४७	२४	१०	५८६	६८	
तलकोट	पुरुष	३,७७३	२३६	२,००८	६३९	३५१	२१०	१३१	४५	६	२	१३८	७	
	महिला	२,५१०	२२९	१,४२७	२३८	९५	६३	४४	१०	०	४	३९७	३	
	जम्मा	६,२८३	४६५	३,४३५	८७७	४४६	२७३	१७५	५५	६	६	५३५	१०	
मष्टा	पुरुष	४,४५९	२२७	२,२९०	८५५	५५१	२०७	१९४	६२	५	०	५८	१०	
	महिला	२,८३०	१८७	१,९०३	३४८	१६८	५५	६३	८	०	१	८८	९	
	जम्मा	७,२८९	४१४	४,१९३	१,२०३	७१९	२६२	२५७	७०	५	१	१४६	१९	
खप्तडछान्ना	पुरुष	५,०२६	१८२	२,१३३	१,१४१	५९८	४१२	३०७	९७	२०	८	११७	११	
	महिला	३,४५३	१३४	१,९९७	५७८	२६६	१३२	१३३	२१	०	६	१७४	१२	
	जम्मा	८,४७९	३१६	४,१३०	१,७१९	८६४	५४४	४४०	११८	२०	१४	२९१	२३	
थलारा	पुरुष	५,५५०	२७१	२,६०७	१,०५१	५२३	४०५	३१६	१४१	३०	३	१८२	२१	
	महिला	४,०३७	२३१	२,१८९	७२३	२८४	१५५	१४६	२६	१	३	२६४	१५	
	जम्मा	९,५८७	५०२	४,७९६	१,७७४	८०७	५६०	४६२	१६७	३१	६	४४६	३६	
बित्थडचिर	पुरुष	५,१२५	३९९	२,५९३	१,०७५	३७२	२६१	२५६	४९	२२	१०	८३	५	
	महिला	३,३०९	३५४	२,०२०	४३९	१२७	९८	८५	६	०	४	१६५	११	
	जम्मा	८,४३४	७५३	४,६१३	१,५१४	४९९	३५९	३४१	५५	२२	१४	२४८	१६	

सुर्मा	पुरुष	२,५६४	२५५	१,३८३	४८२	१७५	८६	६२	१४	२	२	९५	८
	महिला	९९२	२४८	५५३	७८	३५	१०	१४	०	०	०	४५	९
	जम्मा	३,५५६	५०३	१,९३६	५६०	२१०	९६	७६	१४	२	२	१४०	१७
छवि सपाथिभेरे	पुरुष	४,९८६	१७६	२,२३०	१,०४०	५३८	४१३	३२९	११७	३१	५	९५	१२
	महिला	३,२८३	२०६	१,७७२	५३३	२६६	१६४	१५६	२७	१	१	१४८	९
	जम्मा	८,२६९	३८२	४,००२	१,५७३	८०४	५७७	४८५	१४४	३२	६	२४३	२१
दुर्गाथली	पुरुष	३,८५०	२२७	१,६९४	७६१	३४०	३७४	२२७	७६	१३	०	१२२	१६
	महिला	२,६६२	१८८	१,५१२	४५१	१९२	१४०	७३	८	०	०	९०	८
	जम्मा	६,५१२	४१५	३,२०६	१,२१२	५३२	५१४	३००	८४	१३	०	२१२	२४
केदारस्यूँ	पुरुष	६,३६५	५५८	३,१४५	१,१६९	५४६	३८९	२९३	९४	२०	५	१०९	३७
	महिला	४,१६०	५७६	२,४७०	५४७	२०५	१२९	९७	२३	१	३	९०	१९
	जम्मा	१०,५२५	१,१३४	५,६१५	१,७१६	७५१	५१८	३९०	११७	२१	८	१९९	५६
सैपाल	पुरुष	५७३	६०	३८२	६२	३३	१४	१५	०	१	१	१	४
	महिला	२१९	५४	१२४	१६	७	५	२	०	०	०	५	६
	जम्मा	७९२	११४	५०६	७८	४०	१९	१७	०	१	१	६	१०
संस्थागत	पुरुष	४४८	०	४३	१४२	८६	१२२	३८	५	१	०	१०	१
	महिला	९	०	०	३	४	२	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	४५७	०	४३	१४५	९०	१२४	३८	५	१	०	१०	१
जम्मा	पुरुष	६०,२५७	३,७६१	२८,३६३	११,८१६	५,८५९	४,१९९	३,२६२	१,१४१	२४१	४४	१,३८८	१८३
	महिला	३८,४६३	३,५०७	२२,०३२	५,५२६	२,३७८	१,४२७	१,२९३	२०७	८	२६	१,९१०	१४९
	जम्मा	९८,७२०	७,२६८	५०,३९५	१७,३४२	८,२३७	५,६२६	४,५५५	१,३४८	२४९	७०	३,२९८	३३२

श्रोत :राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.१६ उमेर समुह अनुसार गा.पा.. र न.पा. जनसंख्या

गा.पा.न.पा	लिंग	जम्मा	उमेर समूह															
			०० - ०४	०५ - ०९	१० - १४	१५ - १९	२० - २४	२५ - २९	३० - ३४	३५ - ३९	४० - ४४	४५ - ४९	५० - ५४	५५ - ५९	६० - ६४	६५ - ६९	७० - ७४	७५ +
जयपृथ्वी	पुरुष	१०,६५५	१,३३५	१,६०५	१,७४१	१,१८८	७६६	६२८	५६३	५४७	४९०	३५९	३७०	३३१	२४२	२१९	१२७	१४४
	महिला	११,५३६	१,२९०	१,६४७	१,६७४	१,२२३	९०२	८२१	६९२	६२५	५४२	४३७	३८५	२८१	३८७	२५९	१९६	१७५
	जम्मा	२२,१९१	२,६२५	३,२५२	३,४१५	२,४११	१,६६८	१,४४९	१,२५५	१,१७२	१,०३२	७९६	७५५	६१२	६२९	४७८	३२३	३१९
बुँगल	पुरुष	१६,२१६	२,४७०	२,६८१	२,३५६	१,६७४	१,२०२	१,०७२	८२४	८०१	६६१	५७५	४९१	४११	३२९	२७६	२०७	१८६
	महिला	१७,००८	२,३८२	२,४५७	२,३९३	१,६१८	१,४५७	१,२७३	९८७	८७२	७३७	५९४	४८६	४०२	४६२	३१९	२९५	२७४
	जम्मा	३३,२२४	४,८५२	५,१३८	४,७४९	३,२९२	२,६५९	२,३३५	१,८११	१,६७३	१,३९८	१,१६९	९७७	८१३	७९१	५९५	५०२	४६०
तलकोट	पुरुष	५,५४१	८५७	९३१	८२२	५५४	३८७	३०१	२२९	२८२	२०८	१९९	१९२	१४८	१४८	१११	७५	९७
	महिला	६,०१६	८५३	९२२	८११	५८३	४७७	३८५	३५६	३१८	२६६	२४३	१७८	१४०	१७०	१३३	९९	८२
	जम्मा	११,५५७	१,७१०	१,८५३	१,६३३	१,१३७	८६४	६६६	५८५	६००	४७४	४४२	३७०	२८८	३१८	२४४	१७४	१७९
मष्टा	पुरुष	७,१११	१,०४९	१,२९६	१,०६९	६९५	४२४	४४५	३३९	३८०	२५९	२६४	२१७	१७५	१५९	१५९	९२	८९
	महिला	७,८४०	१,०४३	१,३००	१,०३८	७१०	५९६	५३७	४७३	४६७	३२९	२९१	२२८	१८७	२२९	१९१	१२१	१००
	जम्मा	१४,९५१	२,०९२	२,५९६	२,१०७	१,४०५	१,०२०	९८२	८१२	८४७	५८८	५५५	४४५	३६२	३८८	३५०	२१३	१८९
खप्तडछान	पुरुष	७,१५०	१,०३२	१,२३१	१,२०७	८०४	४१२	३३३	३००	२८०	२९७	२५५	२१७	२१२	२०१	१६५	११५	८९

ना	महिला	८,७४३	९६९	१,२६६	१,३००	८८०	५९९	५४४	५१५	४४८	४१९	३५६	३००	२३६	३२७	२२४	२१८	१४२
	जम्मा	१५,८९३	२,००१	२,४९७	२,५०७	१,६८४	१,०११	८७७	८१५	७२८	७१६	६११	५१७	४४८	५२८	३८९	३३३	२३१
थलारा	पुरुष	८,२६१	१,३११	१,४६८	१,३७९	९२०	५२८	३८३	३३४	३१७	२७०	२६४	२६४	२२७	२०४	१६३	१२२	१०७
	महिला	९,६९१	१,२०३	१,३४१	१,३४०	१,०११	७८८	६३४	५२३	५०३	४४१	४०३	३२७	२४९	३१८	२५५	२०२	१५३
	जम्मा	१७,९५२	२,५१४	२,८०९	२,७१९	१,९३१	१,३१६	१,०१७	८५७	८२०	७११	६६७	५९१	४७६	५२२	४१८	३२४	२६०
वित्थडचिर	पुरुष	८,११८	१,३६८	१,३४९	१,२३२	७९७	५९९	५०५	३९१	३४९	२६५	२६४	२११	२२२	१९९	१७१	१००	९६
	महिला	९,०३६	१,३०४	१,२८४	१,२६६	८१६	८०७	६६०	५२१	४२०	३७१	३०९	२४५	२७१	३२५	१७८	१३०	१२९
	जम्मा	१७,१५४	२,६७२	२,६३३	२,४९८	१,६१३	१,४०६	१,१६५	९१२	७६९	६३६	५७३	४५६	४९३	५२४	३४९	२३०	२२५
सुर्मा	पुरुष	४,५४७	७४६	८१४	६४२	४००	२९६	३३१	२८५	२१९	१९१	१६१	१२९	९१	८८	७०	४१	४३
	महिला	४,४७५	७२७	७७२	६२४	३९०	३६८	३६१	२६१	२२८	१७६	१६१	१०३	६५	१००	६१	५०	२८
	जम्मा	९,०२२	१,४७३	१,५८६	१,२६६	७९०	६६४	६९२	५४६	४४७	३६७	३२२	२३२	१५६	१८८	१३१	९१	७१
छविसपाथि भेरे	पुरुष	७,६७९	१,०७६	१,२४४	१,२५०	८५५	५२०	४३२	३६२	३९६	२९१	२६०	२४९	२१०	१८७	१६०	८४	१०३
	महिला	८,६१७	९९३	१,२४७	१,२२९	९२२	६९०	५८६	५१९	४८१	३६२	३२२	२८०	२३३	२८२	२१७	१३१	१२३
	जम्मा	१६,२९६	२,०६९	२,४९१	२,४७९	१,७७७	१,२१०	१,०१८	८८१	८७७	६५३	५८२	५२९	४४३	४६९	३७७	२१५	२२६
दुर्गाथली	पुरुष	५,९१५	९०७	१,०२८	१,०२०	६६८	३८२	३०५	२५५	२३५	२३१	२०३	१८०	१२५	१५१	९५	७१	५९
	महिला	७,०५७	८२४	१,०४६	१,००७	८०४	५४५	४७१	३६६	३४२	३२५	२९२	२३१	१६६	२६०	१५८	१२९	९१

	जम्मा	१२,९७२	१,७३१	२,०७४	२,०२७	१,४७२	९२७	७७६	६२१	५७७	५५६	४९५	४११	२९१	४११	२५३	२००	१५०
केदारस्युँ	पुरुष	१०,०४६	१,६१८	१,७१३	१,५५५	१,०६४	७११	४९८	४५२	४७२	४१४	३५४	३२७	२५६	२१८	१६२	११०	१२२
	महिला	११,२६१	१,४९८	१,७१९	१,५९६	१,१२०	९०१	७४६	६५९	५६८	५००	३९६	३०७	२८१	३३४	२६१	२०७	१६८
	जम्मा	२१,३०७	३,११६	३,४३२	३,१५१	२,१८४	१,६१२	१,२४४	१,१११	१,०४०	९१४	७५०	६३४	५३७	५५२	४२३	३१७	२९०
सैपाल	पुरुष	१,१०६	१५०	२०४	१७२	१०६	६९	८६	५५	५२	५२	३६	२०	२२	२८	१४	२०	२०
	महिला	१,०७६	१५६	१७३	१५३	१०३	८५	८४	५९	५५	४३	४२	२१	२५	२९	२४	९	१५
	जम्मा	२,१८२	३०६	३७७	३२५	२०९	१५४	१७०	११४	१०७	९५	७८	४१	४७	५७	३८	२९	३५
संस्थागत	पुरुष	४४९	०	०	०	१	६९	२१८	७९	४२	३१	७	२	०	०	०	०	०
	महिला	९	०	०	०	०	४	४	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	४५८	०	०	०	१	७३	२२२	७९	४२	३२	७	२	०	०	०	०	०
जम्मा	पुरुष	९२,७९४	१३,९१९	१५,५६४	१४,४४५	९,७२६	६,३६५	५,५३७	४,४६८	४,३७२	३,६६०	३,२०१	२,८६९	२,४३०	२,१५४	१,७६५	१,१६४	१,१५५
	महिला	१०२,३६५	१३,२४२	१५,१७४	१४,४३१	१०,१८०	८,२१९	७,१०६	५,९३१	५,३२७	४,५१२	३,८४६	३,०९१	२,५३६	३,२२३	२,२८०	१,७८७	१,४८०
	जम्मा	१९५,१५९	२७,१६१	३०,७३८	२८,८७६	१९,९०६	१४,५८४	१२,६४३	१०,३९९	९,६९९	८,१७२	७,०४७	५,९६०	४,९६६	५,३७७	४,०४५	२,९५१	२,६३५

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.१७ परिवारले प्रयोग गर्ने सुविधाहरू

गा.पा.न.पा	जम्मा	कुनै पनि सुविधा नभएको	कम्तिमा एउटा सुविधा भएको	परिवारले प्रयोग गर्ने सुविधाहरू												उल्लेख नभएको
				रेडियो	टेलिभिजन	केवल टेलिभिजन	कम्प्युटर	इन्टरनेट	टेलिफोन	मोबाइल फोन	मोटार	मोटारसाइकल	साइकल	अन्य सवारी साधन	रेफ्रिजेरेटर	
जयपृथ्वी न.पा.	४,०१५	७०८	३,१४२	२,७०९	७०५	५३२	१०१	५२	२४५	१,८८५	१	३	४	१	३७	१६५
बुँगल न.पा.	५,४८०	२,१३९	३,१७०	२,९०९	५३	३	३	०	११५	९९५	०	०	४	७	०	१७१
तल्कोट गा.पा.	२,०००	६२६	१,३३५	१,२४१	६३	११	६	१	६८	५१५	०	०	२	०	१	३९
मष्टा गा.पा.	२,४५६	६६९	१,७०९	१,५३५	५१	१०	६	२	३३	७७४	०	१	०	२	०	७८
खप्तडछान्ना गा.पा.	३,१०५	१,२९०	१,७७९	१,५५८	२२१	३५	१५	१	९४	८२३	१	३	१	२	३	३६
थलारा गा.पा.	३,२११	१,२२८	१,८३१	१,७५४	२०	३	६	२	६४	५६७	२	२	२	२	३	१५२
बित्थडचिर गा.पा.	२,७३९	१,१०३	१,५३९	१,३२७	१५	१	३	०	१८	७६३	०	२	१	१	०	९७
सुर्मा गा.पा.	१,४१८	२५०	१,१०६	१,०७७	८५	२	२	२	५१	१९८	०	०	०	०	०	६२
छबिसपाथिभेरे गा.पा.	२,९५३	७७९	२,०१०	१,८९६	७०	१८	५	०	११२	७००	०	१	४	१	१	१६४

दुर्गाथली गा.पा.	२,४४७	८३९	१,५५४	१,४३०	३३	२	३	१	५९	५८२	१	३	१	०	०	५४
केदारस्युँ गा.पा.	३,५८६	१,५१६	२,००८	१,७९८	४८	५	०	१	८०	७२०	२	१	४	१	१	६२
सैपाल गा.पा.	३६३	५४	३०९	२९२	१७	४	३	०	७	५४	०	०	०	०	०	०
जम्मा	३३,७७३	११,२०१	२१,४९२	१९,५२६	१,३८१	६२६	१५३	६२	९४६	८,५७६	७	१६	२३	१७	४६	१,०८०

१५.१८ अपांगता भएका जनसंख्या

	लिंग	जम्मा जनसंख्या	अपांगता नभएका जनसंख्या	अपांगताको किसिम							
				शारीरिक अपांगता	दृष्टि सम्बन्धी अपांगता	सुनाइ सम्बन्धी अपांगता	श्रवण दृष्टि विहिन	स्वर बोलाइ सम्बन्धी अपांगता	मानसिक अपांगता	बौद्धिक अपांगता	बहु अपांगता
जयपृथ्वी	पुरुष	१०,६५५	१०,४५३	५९	४१	४१	५	२४	१२	६	१४
	महिला	११,५३६	११,३६२	६४	३८	३७	४	१५	३	३	१०
	जम्मा	२२,१९१	२१,८१५	१२३	७९	७८	९	३९	१५	९	२४
बुँगल	पुरुष	१६,२१६	१५,८३१	१७७	७२	५५	३	४२	१४	८	१४
	महिला	१७,००८	१६,६८६	१४३	६७	५६	५	२६	८	८	९
	जम्मा	३३,२२४	३२,५१७	३२०	१३९	१११	८	६८	२२	१६	२३
तलकोट	पुरुष	५,५४१	५,३८३	६७	२५	३०	१	११	१०	५	९
	महिला	६,०१६	५,८३४	५३	३८	४१	५	१७	१२	२	१४
	जम्मा	११,५५७	११,२१७	१२०	६३	७१	६	२८	२२	७	२३

मष्टा	पुरुष	७,१११	६,९८२	३५	२९	२८	७	१५	६	०	९
	महिला	७,८४०	७,७४६	१९	२५	२२	३	६	९	१	९
	जम्मा	१४,९५१	१४,७२८	५४	५४	५०	१०	२१	१५	१	१८
खप्तडछान्ना	पुरुष	७,१५०	६,८९१	९३	५९	४७	२	२७	११	७	१३
	महिला	८,७४३	८,४९०	८६	७०	५१	१	१४	८	४	१९
	जम्मा	१५,८९३	१५,३८१	१७९	१२९	९८	३	४१	१९	११	३२
थलारा	पुरुष	८,२६१	८,०१९	१०७	५२	३९	३	१९	८	५	९
	महिला	९,६९१	९,३९३	१०४	८२	६९	५	१६	१४	५	३
	जम्मा	१७,९५२	१७,४१२	२११	१३४	१०८	८	३५	२२	१०	१२
वित्थडचिर	पुरुष	८,११८	७,७५८	१२१	९४	६१	५	३९	१४	६	२०
	महिला	९,०३६	८,७०६	९४	११५	५३	१२	२१	८	५	२२
	जम्मा	१७,१५४	१६,४६४	२१५	२०९	११४	१७	६०	२२	११	४२
सुर्मा	पुरुष	४,५४७	४,४६०	३६	२१	१६	६	४	२	२	०
	महिला	४,४७५	४,३९५	२८	२०	१५	९	२	४	१	१
	जम्मा	९,०२२	८,८५५	६४	४१	३१	१५	६	६	३	१
छविसपाथिभेरे	पुरुष	७,६७९	७,४९३	७५	४४	३३	४	१२	७	४	७
	महिला	८,६१७	८,३९७	८९	५३	४४	५	७	७	३	१२
	जम्मा	१६,२९६	१५,८९०	१६४	९७	७७	९	१९	१४	७	१९

दुर्गाथली	पुरुष	५,९१५	५,७३४	७७	३८	२४	५	१६	८	२	११
	महिला	७,०५७	६,८८९	५८	४६	२५	४	५	६	६	१८
	जम्मा	१२,९७२	१२,६२३	१३५	८४	४९	९	२१	१४	८	२९
केदारस्युँ	पुरुष	१०,०४६	९,७१९	१३३	५७	७७	३	२६	१४	५	१२
	महिला	११,२६१	१०,९५१	१२०	७१	६५	८	१६	१०	३	१७
	जम्मा	२१,३०७	२०,६७०	२५३	१२८	१४२	११	४२	२४	८	२९
सैपाल	पुरुष	१,१०६	१,०९१	२	३	३	१	१	१	२	२
	महिला	१,०७६	१,०६५	१	३	१	१	३	१	०	१
	जम्मा	२,१८२	२,१५६	३	६	४	२	४	२	२	३
संस्थागत	पुरुष	४४९	४४६	१	२	०	०	०	०	०	०
	महिला	९	९	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	४५८	४५५	१	२	०	०	०	०	०	०
जम्मा	पुरुष	९२,७९४	९०,२६०	९८३	५३७	४५४	४५	२३६	१०७	५२	१२०
	महिला	१०२,३६५	९९,९२३	८५९	६२८	४७९	६२	१४८	९०	४१	१३५
	जम्मा	१९५,१५९	१९०,१८३	१,८४२	१,१६५	९३३	१०७	३८४	१९७	९३	२५५

श्रोत :राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.१९ अनुपस्थित जनसंख्या

गा.पा./न.पा	जम्मा घरपरिवार	अनुपस्थित घरपरिवार	अनुपस्थित जनसंख्या		
			जम्मा	पुरुष	महिला
जयपृथ्वी न.पा.	४,०१५	१,०१४	२,१७४	१,५४७	६२७
बुँगल न.पा.	५,४८०	८७९	१,४९६	१,१७८	३१८
तल्कोट गा.पा.	२,०००	५४६	१,१०६	७८५	३२१
मष्टा गा.पा.	२,४५६	८२२	२,०७५	१,४०२	६७३
खप्तडछान्ना गा.पा.	३,१०५	१,३५६	३,३५२	२,२८०	१,०७२
थलारा गा.पा.	३,२११	१,४०९	२,६००	२,०१८	५८२
बित्थडचिर गा.पा.	२,७३९	८२९	१,४५४	१,१५४	३००
सुर्मा गा.पा.	१,४१८	८४	१७८	१२३	५५
छविसपाथिभेरे गा.पा.	२,९५३	१,०२४	२,७३९	१,८१५	९२४
दुर्गाथली गा.पा.	२,४४७	१,१९९	३,५२९	२,३८१	१,१४८
केदारस्यूँ गा.पा.	३,५८६	१,०८२	२,१३६	१,६०४	५३२
सैपाल गा.पा.	३६३	४	६	५	१
जम्मा	३३,७७३	१०,२४८	२२,८४५	१६,२९२	६,५५३

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१५.२० स्थानीय तह निर्वाचन २०७४ विशेष (निर्वाचित पदाधिकारीहरुको विवरण) सैपाल गाउँपालिका

निर्वाचित अध्यक्ष/उपाध्यक्ष

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारीको नाम	राजनीतिक दल	प्राप्त मत
१	अध्यक्ष	श्री राजेन्द्र बहादुर धामी	नेपाली कांग्रेस	३९४
२	उपाध्यक्ष	श्री कल्पना देवी बोहरा	नेपाली कांग्रेस	३९४

वडा नं. १

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनीतिक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री गोपाल बोहरा	नेकपा एमाले	९०

वडा नं. २

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनीतिक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री हरिलाल बोहरा	नेपाली काँग्रेस	४७

वडा नं. ३

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनीतिक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री जंगविर बोहरा	नेपाली काँग्रेस	८५

वडा नं. ४

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनीतिक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री जयसिंह रोकाया	नेपाली काँग्रेस	१५८

वडा नं. ५

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनीतिक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री धनन्जय बोहरा	नेकपा एमाले	निर्विरोध

केदारस्युँ गाउँपालिका

निर्वाचित अध्यक्ष/उपाध्यक्ष

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारीको नाम	राजनीतिक दल	प्राप्त मत
१	अध्यक्ष	श्री इन्द्र बहादुर भण्डारी	नेकपा एमाले	२८१५
२	उपाध्यक्ष	श्री निशा धामी	नेकपा एमाले	२६६९

वडा नं. १

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री लोकेन्द्र बहादुर भण्डारी	नेकपा एमाले	३८६

वडा नं. २

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री चक्र बहादुर लुहार (वि.क)	नेकपा एमाले	२९२

वडा नं. ३

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री विर बहादुर खाती	नेकपा एमाले	३४५

वडा नं. ४

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री भक्त प्रसाद भट्ट	नेपाली काँग्रेस	२७६

वडा नं. ५

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री काशिराम धामी	नेकपा एमाले	२९२

वडा नं. ६

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री करसिङ्गे धामी	नेकपा काँग्रेस	३२०

वडा नं. ७

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री प्रेम बहादुर धामी	माओवादी केन्द्र	३०२

वडा नं. ८

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री गणेश बहादुर बोहरा	नेकपा एमाले	४९९

वडा नं. ९

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री अहेन्द्र बहादुर शाही	नेपाली काँग्रेस	३३३

खप्तडछान्ना गाउँपालिका

निर्वाचित अध्यक्ष/उपाध्यक्ष

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारीको नाम	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	अध्यक्ष	श्री वर्क बहादुर रोकाया	नेपाली काँग्रेस	२२७९
२	उपाध्यक्ष	श्री पाउसरा देवी थापा	नेकपा एमाले	२२५२

वडा नं. १

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री नरेन्द्र प्रसाद खत्री	माओवादी केन्द्र	१९७

वडा नं. २

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री डवल बहादुर सिंह	माओवादी केन्द्र	२९०

वडा नं. ३

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री मंगल सुनार	नेपाली काँग्रेस	३०३

वडा नं. ४

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री भिम बहादुर रोकाया	नेपाली काँग्रेस	४३६

वडा नं. ५

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री किरण गिरी	नेकपा एमाले	४११

वडा नं. ६

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री तिलक कुमार खड्का	नेपाली काँग्रेस	३८८

वडा नं. ७

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री राम बहादुर सिंह	नेपाली काँग्रेस	४५३

छविसपाथिभेरा गाउँपालिका

निर्वाचित अध्यक्ष/उपाध्यक्ष

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारीको नाम	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	अध्यक्ष	श्री अक्कल बहादुर धामी	नेकपा एमाले	२२८९
२	उपाध्यक्ष	श्री राधिका कुमारी चतलारेग्मी)	नेकपा एमाले	२२२३

वडा नं. १

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री नयन बहादुर बोहरा	नेकपा एमाले	३६५

वडा नं. २

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री विकास कुमार अयडी	नेकपा एमाले	२५३

वडा नं. ३

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री केशव राज जैशी	नेकपा एमाले	४२४

वडा नं. ४

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	अम्मरराज थापा	नेकपा एमाले	३३९

वडा नं. ५

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री लोकेन्द्र बहादुर ठगुन्ना	नेकपा एमाले	३५८

वडा नं. ६

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री मोहनलाल वि.क.	माओवादी केन्द्र	४१३

वडा नं. ७

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री पदम बहादुर मण्डेल	माओवादी केन्द्र	४४९

जयपृथ्वी नगरपालिका

निर्वाचित मेयर/उपमेयर

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारीको नाम	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	मेयर	श्री विरेन्द्र बहादुर खड्का	नेकपा एमाले	३०४०
२	उपमेयर	श्री जुना कुमारी जाग्री	नेकपा एमाले	३४१५

वडा नं. १

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री गगन बहादुर सिंह	नेकपा एमाले	२४६

वडा नं. २

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री शुक्रराज जोशी	नेपाली काँग्रेस	१७३

वडा नं. ३

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री कलक बहादुर ओली	नेपाली काँग्रेस	५२१

वडा नं. ४

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री गगन सिंह खाती	नेपाली काँग्रेस	२९०

वडा नं. ५

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री डम्बर बहादुर सिंह	नेपाली काँग्रेस	२९१

वडा नं. ६

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री नरेन्द्र बहादुर सिंह	माओवादी केन्द्र	१७२

वडा नं. ७

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री हरिचन्द्र जोशी	माओवादी केन्द्र	४८३

वडा नं. ८

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री नवराज कोइराला	नेपाली काँग्रेस	२५२

वडा नं. ९

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री वजिर बहादुर खड्का	नेकपा एमाले	१९९

वडा नं. १०

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री दल बहादुर विष्ट	नेपाली काँग्रेस	३५२

वडा नं. ११

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री केश बहादुर रोकाया	नेकपा एमाले	५७९

तलकोट गाउँपालिका

निर्वाचित अध्यक्ष/उपाध्यक्ष

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारीको नाम	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	अध्यक्ष	श्री लाल बहादुर विष्ट	नेकपा एमाले	२०६४
२	उपाध्यक्ष	श्री धनलक्ष्मी खत्री	नेकपा एमाले	२०५७

वडा नं. १

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री गोपाल बहादुर धामी	नेपाली काँग्रेस	३८९

वडा नं. २

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री अक्कल बहादुर कुँवर	नेपाली काँग्रेस	२०९

वडा नं. ३

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री भरत बहादुर बोहरा	नेपाली काँग्रेस	२७५

वडा नं. ४

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री मान बहादुर घर्ती	नेकपा एमाले	३४८

वडा नं. ५

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री कृष्ण बहादुर सार्की	नेकपा एमाले	३२७

वडा नं. ६

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री प्यारु जेठारा	नेकपा एमाले	३७५

वडा नं. ५

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री देव बहादुर धामी	नेकपा एमाले	३३८

थलारा गाउँपालिका

निर्वाचित अध्यक्ष/उपाध्यक्ष

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारीको नाम	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	अध्यक्ष	श्री भुवनेश्वर उपाध्याय	नेकपा एमाले	२७७८
२	उपाध्यक्ष	श्री गंगु देवी खडायत	नेकपा एमाले	२६६३

वडा नं. १

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री धर्मराज भट्ट	माओवादी केन्द्र	२६७

वडा नं. २

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री हेम बहादुर खड्का	नेपाली काँग्रेस	३५५

वडा नं. ३

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री गणेशराज जोशी	नेकपा एमाले	२८७

वडा नं. ४

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री विष्णु बहादुर विष्ट	नेकपा एमाले	४४५

वडा नं. ५

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री दिर्घराज जोशी	नेपाली काँग्रेस	२९४

वडा नं. ६

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री अनिल कुमार विष्ट	नेकपा एमाले	२८३

वडा नं. ७

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री भिम बहादुर रोकाया	नेपाली काँग्रेस	३१०

वडा नं. ८

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री दिल बहादुर सिंह	नेपाली काँग्रेस	३१०

वडा नं. ९

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री मोहनराज जैशी	नेकपा एमाले	४८३

दुर्गाथली गाउँपालिका

निर्वाचित अध्यक्ष/उपाध्यक्ष

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारीको नाम	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	अध्यक्ष	श्री प्रयाजराज जोशी	नेकपा एमाले	१५९०
२	उपाध्यक्ष	श्री पारभती देवी जप्रेल	नेकपा एमाले	१६१२

वडा नं. १

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री राजेन्द्र बहादुर थापा	माओवादी केन्द्र	२७४

वडा नं. २

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री दिपकराज सोती	नेकपा एमाले	२६१

वडा नं. ३

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री दल बहादुर धामी	नेकपा एमाले	३१६

वडा नं. ४

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री महेश प्रसाद जोशी	नेकपा एमाले	२३३

वडा नं. ५

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री राम बहादुर जप्रेल	नेकपा एमाले	३२४

वडा नं. ६

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री धिरज बहादुर जाग्री	माओवादी केन्द्र	१९९

वडा नं. ७

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री ऐन बहादुर दौल्ल्याल	नेकपा एमाले	२६२

बुङ्गल नगरपालिका

निर्वाचित मेयर/उपमेयर

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारीको नाम	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	मेयर	श्री धन बहादुर विष्ट	नेपाली काँग्रेस	५२५९
२	उपमेयर	श्री मिना देवी बोहरा (जाग्री)	नेपाली काँग्रेस	५३६०

वडा नं. १

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री विष्णु प्रकाश जोशी	नेकपा एमाले	५६४

वडा नं. २

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री जयमल धामी	नेकपा एमाले	४४५

वडा नं. ३

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री कर्ण बहादुर धामी	नेपाली काँग्रेस	६०३

वडा नं. ४

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री अम्मरराज जोशी	नेपाली काँग्रेस	४४१

वडा नं. ५

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री प्रयाग धामी	नेकपा एमाले	३९६

वडा नं. ६

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री धन बहादुर सिंह	नेपाली काँग्रेस	७६०

वडा नं. ७

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री टंक प्रसाद जोशी	नेकपा एमाले	५९७

वडा नं. ८

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री शिव शंकर जाग्री	नेपाली काँग्रेस	६१७

वडा नं. ९

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री देउमले धामी	नेपाली काँग्रेस	८२४

वडा नं. १०

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री प्रेम बहादुर बाग	नेपाली काँग्रेस	३८१

वडा नं. ११

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री राम बोहरा	नेकपा एमाले	४९०

मष्टा गाउँपालिका**निर्वाचित अध्यक्ष/उपाध्यक्ष**

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारीको नाम	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	अध्यक्ष	श्री कर्ण बहादुर कठायत	नेकपा एमाले	२१४२
२	उपाध्यक्ष	श्री भगवती कुमारी बोहारा	नेकपा एमाले	२१८०

वडा नं. १

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री राजेन्द्र बहादुर खड्का	नेकपा एमाले	४५३

वडा नं. २

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री शेर बहादुर खड्का	नेकपा एमाले	४७०

वडा नं. ३

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री टेक बहादुर कठायत	नेकपा एमाले	२३१

वडा नं. ४

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री प्रयागराज जोशी	नेपाली काँग्रेस	२६५

वडा नं. ५

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री कम्मान आग्नी	नेकपा एमाले	२७२

वडा नं. ६

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री गोरख बहादुर बोहरा	माओवादी केन्द्र	२२४

वडा नं. ७

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री बम्म बोहरा	नेकपा एमाले	४७९

वित्थडचिर गाउँपालिका

निर्वाचित अध्यक्ष/उपाध्यक्ष

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारीको नाम	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	अध्यक्ष	श्री प्रेम बहादुर बोहरा	नेकपा एमाले	२७११
२	उपाध्यक्ष	श्री जानकी बोहारा	नेकपा एमाले	२८२६

वडा नं. १

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री धन बहादुर बोहरा	नेकपा एमाले	३३५

वडा नं. २

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री मान बहादुर खड्का	नेकपा एमाले	४५५

वडा नं. ३

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री नर बहादुर बोहरा	नेपाली काँग्रेस	१९९

वडा नं. ४

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री कलक बहादुर बोहरा	नेकपा एमाले	५४२

वडा नं. ५

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री करविर बोहरा	नेपाली काँग्रेस	३२२

वडा नं. ६

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री हर्क बहादुर धामी	नेकपा एमाले	२८८

वडा नं. ७

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री प्रशाद बहादुर विष्ट	नेकपा एमाले	२४१

वडा नं. ८

सिं. नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री जय बहादुर मल्ल	नेपाली काँग्रेस	१८६

वडा नं. ९

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री कलक बहादुर विष्ट	नेकपा एमाले	५०६

सुर्मा गाउँपालिका

निर्वाचित अध्यक्ष/उपाध्यक्ष

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारीको नाम	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	अध्यक्ष	श्री नर बहादुर बोहरा	नेपाली काँग्रेस	१७४८
२	उपाध्यक्ष	श्री समिता कुमारी बोहरा (पुजारा)	नेपाली काँग्रेस	१७४१

वडा नं. १

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री पुस्कल बहादुर बोहरा	नेपाली काँग्रेस	२८८

वडा नं. २

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री खडक बहादुर बोहरा	नेपाली काँग्रेस	५३४

वडा नं. ३

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री मदन कामी	नेकपा एमाले	३५९

वडा नं. ४

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री पूर्ण बहादुर बोहरा	नेपाली काँग्रेस	५२७

वडा नं. ५

सिं नं.	पद	निर्वाचित पदाधिकारी	राजनितीक दल	प्राप्त मत
१	वडा अध्यक्ष	श्री टोप बहादुर बोहरा	नेपाली काँग्रेस	२१०

अनुसूची १

केही महत्वपूर्ण परिभाषा तथा अवधारणाहरु(Concepts and Definitions)

१. जनगणना(Population Census): कुनै निश्चित समयमा जनसंख्याको स्थिति थाहा पाउनको लागि जनसंख्याको लगत संकलन, सञ्चयन, विश्लेषण र प्रकाशन गर्ने समग्र प्रकृतिलाई जनगणना(Population Census) भनिन्छ ।

२. घरपरिवार(Household) : गणनाको समयमा एउटै घरमा रहेर एउटै भान्सामा संगै खानपान गर्ने र एउटै आम्दानी तथा खर्चले व्यावहार चलाउने व्यक्तिहरुको समुहलाई घरपरिवार भनिन्छ । एउटा घरपरिवार भित्र एउटा मात्र व्यक्ति पनि हुन सक्छ र परिवारका व्यक्तिहरु बीच नाता नहुन पनि सक्छ वा केही असम्बन्धीत व्यक्तिहरु जस्तै कृषि कार्यमा काम गर्ने स्थायी कामदार मिलेर पनि परिवार पाल्न सक्छ । एउटा घर भित्र एक भन्दा बढी परिवारहरु बसोवास गर्न सक्छन ।

३. परिवार मुली(Household Head) : कुनै घरपरिवारका सबै सदस्यहरुले मुख्य रूपले मानी आएको त्यस परिवारको व्यक्ति - महिला अथवा पुरुष) लाई घरपरिवारको मुली भनिन्छ । परिवारमा भैपरी आउने सबै चााजो पााजो मिलाउने तथा आवश्यक निर्णय गर्ने अधिकार परिवार मुलीको हुन्छ ।

४. वैवाहिक अवस्था:(Marital Status):

२०३८ सालको जनगणना देखी पछिल्लो जनगणना २०५८ सम्म वैवाहिक अवस्था सम्बन्धमा अपनाईएका परिभाषाहरु यस प्रकार छन

(क) अविवाहित (Never married):- त्यो व्यक्ती जसले कुनै पनी किसिमको - कानुनी, धार्मिक अथवा सामाजिक) विवाह गरेको छैन अथवा जुन व्यक्ती जनगणनाको समयमा एक पटक पनि पति वा पत्नी को रूपमा जीवन व्यतीत गरेको छैन अविवाहित कहलाउँछ ।

(ख) विवाहित(Married):- जुनसुकै प्रकारले विवाह गरे पनि यदि कुनै व्यक्ती जनगणना अवधिमा एक पटक पति अथवा पत्नी को रूपमा जीवन व्यतीत गरी सकेको छ, र त्यही अवस्थामा निरन्तर रही आएको छ, चाहे त्यो अलग स्थानमा बसोबास किन नगरोस, विवाहित कहलाउँछ ।

(ग) विधुवा / विधुर (Widows / Widower):- यदि जनगणनाको समयमा कुनै महिला को पति को मृत्यु भएको रहेछ, भने त्यसलाई विधुवा र कुनै पुरुषको पत्नीको मृत्यु भएको रहेछ भने त्यसलाई विधुर भनिन्छ । तर जनगणनाको समयमा तिनिहरुले दोश्रो विवाह गरेका रहेछन भने तिनिहरुलाई पुनर्विवाहित(बचचभम बनवप्ल) भनिन्छ ।

(घ) सम्बन्ध विच्छेद/छुट्टिएका(Divorced /Seperted)

एउटा विवाहित व्यक्ति यदि कानुनी अथवा अन्य कुनै तवरले आफ्नो वैवाहिक सम्बन्ध विच्छेदित गर्दछ, भने त्यस्तो व्यक्तिलाई सम्बन्ध विच्छेदित (Divorced) भनिन्छ ।

यदि कुनै पति पत्नी सदाका लागी छुट्टिएर बस्दछन भने तिनहरूलाई पनि सम्बन्ध विच्छेदित भनिन्छ ।

- यदि कुनै पत्नीले कुनै अर्को पुरुष संग विवाह गर्दछे, र उसको पतिले गणनाको समयमा अर्को विवाह गरेको छैन भने त्यसलाई पनि सम्बन्ध विच्छेदित भनिन्छ ।

- यदि कुनै व्यक्तिले कुनै पन किसिमले वैवाहिक सम्बन्ध विच्छेद गरेको छैन तर आफ्नो पति अथावा पत्नी वाट कुनै सम्बन्ध नराखी छुट्टिएर बस्दछ भने त्यस्तो व्यक्तिलाई छुट्टिएको वा अलगिएको (Separated)भनिन्छ ।

५. अपाङ्गता : अपाङ्गता भन्नाले शरीरको कुनै एक वा एकभन्दा बढी अंगहरूले सामान्य रूपमा काम गर्न नसकेर दैनिक कार्यहरू सरलतापूर्वक गर्नु अप्ठ्यारो पर्ने अवस्था हो । यस प्रकारको अवस्था स्थायी वा अस्थायी हुनसक्दछ । विभिन्न कानूनी दस्तावेजहरू तथा अन्य सर्वेक्षणहरूले अपनाएको परिभाषा अनुसार बुँदागतरूपमा अपाङ्गता भन्नाले :

- हातखुट्टा कमजोर, लुलो भई कुनै कामकाज गर्न समस्या, हिड्दुल गर्न समस्या भएको ।
- आँखाले देख्नमा समस्या भए ।
- बोलनमा समस्या र कानले सुन्नमा समस्या भए ।
- उमेर अनुसार व्यवहार गर्न नसक्ने र सिक्नमा वा पढ्नमा ढिलाई वा गाह्रो हुनु ।
- एकोहोरो भएर बस्ने, दिक्क मान्ने र दिक्दार भई एकान्तमा बस्ने, छोप्ने जस्ता अनौठो व्यवहार गर्ने र आत्महत्या वारे भन्ने वा आत्महत्या गर्न कोशिस गर्नु जस्तो व्यवहार ।
- छारेरोग वा छोप्ने रोग/व्यथाले ग्रसित भए ।
- कुनै दीर्घ समस्या वा रोग भएको भए ।

५. कुल आश्रित अनुपात (Total Dependency ratio) :

२०६८ सालको जनगणना अनुसार १५ वर्ष भन्दा कम र ६० वर्ष र सो भन्दा माथिको उमेर समुहका मानिसहरूलाई आश्रित (Dependent)भनिन्छ भने १५ वर्ष देखी ५९ वर्ष सम्म उमेर समुहका व्यक्तिहरूलाई सक्रिय(EconomicallyActive) भनिन्छ । जम्मा सक्रियहरूमा आश्रित रहेका व्यक्तिहरूको संख्यालाई कुल आश्रित अनुपात भनिन्छ । अर्थात ,

$$\text{कुल आश्रित जनसंख्या अनुपात} = \frac{\text{Dependent Population (Population aged less than 15 yrs + above 59 yrs)}}{\text{Population aged 15-59 yrs}}$$

६. साक्षर (Literate) : कुनै पनि भाषामा लेख्न र पढ्न दुवै जान्ने र सामान्य हर हिसाव गर्न जान्ने ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिका उमेरका व्यक्तिहरूलाई साक्षर भनिन्छ ।

७. कुल साक्षरता दर (Literacy Rate) : २०६८सालमा साक्षरता को न्युनतम उमेर ५ वर्ष (विद्यालय प्रवेशको उमेर)राखिएको थियो । विद्यालय जाने उमेर समुहका (५ वर्ष माथिका) बालबालिका हरुको समूह मध्ये साक्षरहरूको प्रतिशत लाई कुल साक्षरता दर भनिन्छ ।

$$\text{कुल साक्षरता दर} = \frac{\text{५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको साक्षर जनसंख्या}}{\text{५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको कुल जनसंख्या}} \times 100$$

८. **आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या(Economically Active Population)** :दश वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका कुल जनसङ्ख्यामध्ये विगत १२ महिना (गणनाको दिनको) मा कम्तिमा एक महिना आर्थिक काम (कृषि/आफ्नै खेतिपाती, तलव/ज्याला, आफ्नै गैरकृषि व्यावसाय, विस्तारित आर्थिक काम र कामको खोजी) मा संलग्न जनसङ्ख्या नै आर्थिकरूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या हो ।

९.**अक्सर आर्थिकरूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या(Usually Economically Active Population)**:दश वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका आर्थिकरूपमा सक्रिय कुल जनसङ्ख्या मध्ये विगत १२ महिना (गणनाको दिनको) मा कम्तिमा ६ महिना वा सो भन्दा बढि अवधि आर्थिक काम (कृषि/आफ्नै खेतिपाती, तलव/ज्याला, आफ्नै गैरकृषि व्यावसाय, विस्तारित आर्थिक काम र कामको खोजी) मा संलग्न जनसङ्ख्या नै अक्सर आर्थिकरूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या हो ।

१०. **विस्तारित आर्थिक काम**: भन्नाले परिवारको उपभोगको लागि दाउरा - पानी जोर जाम गर्ने, खाद्यान्न प्रशोधन गर्ने,आदि कामलाई बुझाउँछ ।

११. **कामको खोजी** :भन्नाले आम्दानी हुने काम गर्नको लागी कामको खोजी गरेका र कामको लागी उपलब्ध भएकालाई बुझाउँछ ।

१२. **घरधन्दा** :भन्नाले आफ्नो परिवारका सदस्यहरुको लागी खाना पकाउने,खुवाउने,परिवारका केटाकेटी बुढाबुढी वा विरामीको स्यहार-सुसार गर्ने, आफ्ना बालबच्चाई पढाउने घर आगन सफा गर्ने लुगा धुने कामहरु बुझाउँछ ।

१२.**अध्ययन विद्यार्थी**:भन्नाले स्कुल,क्याम्पस,विश्वविद्यालय,वा अन्य कुनै शिक्षण संस्थामा भर्ना भएर वा नभई शिक्षा आर्जन वा तालिममा नियमित रूपले अध्ययनको काम गरेका विद्यार्थी वा छात्र/छात्रालाई बुझाउँछ ।

१३ **कृषि गणना** : कृषि क्षेत्रसाग सम्बन्धित तथ्यांक संकलन, प्रशोधन तथा वितरणका लागि अद्यावधिकरूपमा सञ्चालन गरिने बृहत् तथ्यांकीय कार्यलाई कृषिगणना भनिन्छ ।कृषिगणनामा देशको कृषि क्षेत्रको संरचना सम्बन्धि संख्यात्मक सूचना संकलन गरिन्छ ।

१४. **चलन वा कृषिचलन** : कृषि गणना प्रयोजनको लागि “कृषिचलन” भन्नाले एकपरिवारको रेखदेखमा रहेको एउटा जिल्लाभित्रको सम्पूर्ण कृषि कार्यहरुलाई बुझिन्छ । राष्ट्रिय कृषि गणना- २०६८ मा जग्गाको क्षेत्रफल वा पशुपंक्षीको संख्या तल लेखिएवमोजिम भएमा मात्र कृषि चलन (कृषक परिवार) मानिएको छ :

(क) हिमाल र पहाडका जिल्लामा कम्तीमा ४ आना (०.०१२७२ हेक्टर) र तराईका जिल्लामा कम्तीमा ८ धुर (०.०१३५५ हेक्टर) क्षेत्रफलमा वाली लगाएको भएमा वा

(ख) जुनसुकै उमेरका कम्तीमा १ वटा गाई-भैसी जस्ता ठूला चौपाया पालेको भएमा वा

(ग) कम्तीमा ५ वटा भेडा-बाख्रा जस्ता साना चौपाया पालेको भएमा वा

(घ) माउ चल्ला गरी कम्तीमा २० वटासम्म पाल्नु चराचुरुगी (कुखुरा, हास, आदि) पालेको भएमा

१५. **कित्ता (Parcel)** :कृषि गणनाको परिभाषाअनुसार कित्ता भन्नाले चारैतिर अरुको साँध भएको ,वाटो, नदि, नहर, कुलो, आदिले टुक्रयाएको(छुट्टाईएको) जमीनको भागलाई बुझाउँछ ।

१६. **प्रतिष्ठान:-(Establishment)**एउटै प्रशासनिक ईकाईमा रही एउटा वस्तु वा सेवाको उत्पादन गर्ने कुनै एउटा स्थानमा रहेको आर्थिक इकाई लाई प्रतिष्ठान भनिन्छ । औद्योगिक प्रतिष्ठान गणनाको प्रयोजनको लागी १० जना वा सो भन्दा बढी कामदारहरु संलग्न रहेको उत्पादन मुलक उद्योगलाई प्रतिष्ठान अन्तर्गत लिइएको थियो ।

१७. **निर्गत मूल्य(Census Input):** औद्योगिक प्रतिष्ठानले प्रयो गरेको जम्मा कच्चा पदार्थको लागत ,इन्धन तथा विद्युत खर्च औद्योगिक तथा अन्य सेवा वाफतको खर्च र मालसमान तथा इन्धनको मौज्दातमा भएको मूल्य परिवर्तन समेत समावेश भएको कुल लागत लाई निर्गत मूल्य भनिन्छ ।

१८. **आगत मूल्य(Census Output)** यसमा औद्योगिक प्रतिष्ठानको जम्मा बिक्री (आफ्नो उपभोग समावेश गरेर) औद्योगिक वा अन्य सेवा वाफत प्राप्त रकम ,आफ्नै लागी गरेको उत्पादन ,र तयारी एवं अर्ध तयारी वस्तुहरूको मौज्दातमा भएको मूल्य परिवर्तन लाई समावेश गरिएको हुन्छ ।

१९. **मूल्य अभिवृद्धि(Value added)** आगत मूल्य र निर्गत मूल्य बीचको अन्तरलाई मूल्य अभिवृद्धि भनिन्छ ।

२०. **कुल गार्हस्थ उत्पादन(GDP):** कुनै देशको सीमा भित्र वा अर्थतन्त्र भित्र कुनै निश्चित समयमा उत्पादन भएको अन्तिम वस्तु तथा सेवाहरूको कुल बजार मूल्यलाई त्यस देशको कुल गार्हस्थ उत्पादन भनिन्छ ।

२१. **मानव विकास सुचकांक:(Human Development Index)** कुनै देश अथवा स्थानमा बसोबास गर्ने मानिसहरूको औषत आयु,साक्षरता दर,प्रतिव्यक्ति आएको आधारमा विकास सम्बन्धी UNDP द्वारा गणना गरिने सुचकांक ।

२२. **औसत आयु:(Life Expectancy At Birth):** वर्तमानमा रहेको मृत्युदरको क्रम उसको जीवन अवधिभर एउटै रहने अवस्थामा एउटा नवजात शिशु जम्मा कति समय बाच्ने हो,त्यस्तो अनुमानित वर्ष लाई उसको औसत आयु भनिन्छ ।

२३. **शिक्षक विद्यार्थी अनुपात(Teacher Student Ratio) :-** जम्मा विद्यार्थी संख्यालाई जम्मा शिक्षकहरूको संख्याले भाग गर्दा आउने मानलाई शिक्षक विद्यार्थी अनुपात भनिन्छ ।

२४. **शिक्षक विद्यालय अनुपात(Teacher School Ratio):-** कुनै स्थानमा भएका जम्मा शिक्षकहरूको संख्यालाई विद्यालयहरूको संख्याले भाग गर्दा आउने आउने मानलाई शिक्षक विद्यालय अनुपात भनिन्छ ।

२५. **प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ उत्पादन(Percapta GDP):-** कुनै स्थानको कुल गार्हस्थ उत्पादनलाई त्यस स्थानको कुल जनसंख्याले भाग गर्दा प्राप्त हुने मानलाई प्रति व्यक्ति कुल गार्हस्थ उत्पादन भनिन्छ ।

२६. **परिवार नियोजन साधनको प्रयोगदर(Contraceptive Prevalence Rate):** कुनै स्थानमा भएका जम्मा विवाहितहरू मध्ये स्थायी वा अस्थायी परिवार नियोजनका साधनहरू प्रयोग गर्नेहरूको प्रतिशत ।

२७. **प्रतिव्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन(Percapta Food Production):** कुनै स्थानमा उत्पादित मुख्य खाद्यान्नहरू चामल ,मकै ,गहुं , कोदो ,जौ र आलुको प्रतिदिनको क्यालोरी निकाली त्यस स्थानको कुल जनसंख्याले भाग गर्दा आउने भागफल लाई प्रतिव्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन भनिन्छ ।

२७. **बालबालिका आर्थिक कृयाकलाप दर(ChildEconomec Activity Rate):** १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका आर्थिक दृष्टिले अक्सर क्रियाशील बालबालिकाहरूको कुल जनसंख्या र सोहि उमेर समूहका बालबालिकाहरूको कुल जनसंख्याको अनुपात ।

अनुसूची २

तथ्याङ्क ऐन २०१५

लालमोहर सदर मिति २०१५।८।१०

नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित मिति २०१५।८।१८

सशोधन गर्ने ऐन

लालमोहर र प्रकाशन मिति

१. तथ्याङ्क (सशोधन) ऐन, २०१८

२०१८।९।१३

२. केही नेपाल कानून (संशोधन र पुनः व्यवस्थापन) ऐन, २०२०

२०२०।११।१६

३. संक्षिप्त कार्यविधि ऐन, २०२८

२०२८।१२।२०

४. तथ्याङ्क (दोस्रा संशोधन) ऐन, २०३०

२०३०।१२।१९

५. न्याय प्रशासन सुधार ऐन, २०३१

२०३१।४।१८

६. न्याय प्रशासन सुधार (चौथो संशोधन) ऐन, २०४३

२०४३।७।२४

७. न्याय प्रशासन ऐन, २०४८

२०४८।२।१६

प्रमाणीकरण र प्रकाशन मिति

८. गणतन्त्र सद्दृढीकरण तथा केही नेपाल कानून संशोधन गर्ने ऐन, २०६६ ☺ ०६६।१०।७

२०१५ सालको ऐन नं.२०

तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न सुविधा प्राप्त गर्नका निमित्त बनेको ऐन

जनतालाई अधिक मात्रामा ठोस हित हुन नीति निर्धारण गर्न, सरकारी विभागहरूका प्रशासकीय निपुणता बढाउन र मुलुकका आर्थिक गतिविधि बारे यथार्थ ज्ञान प्राप्त गर्न नेपाल सरकारलाई यथार्थ आधार चाहिएको र त्यस्ता आधार जुटाउन तथ्याङ्क सङ्कलन सम्बन्धी सुविधाको व्यवस्था गर्न र तथ्याङ्क सङ्कलन, सङ्ग्रह, प्रकाशन र विश्लेषण गर्ने कामका निमित्त एक केन्द्रीय विभागको स्थापना गरी शान्ति र व्यवस्था एवं सर्वसाधारण जनताको सुविधा र आर्थिक हित कायम राख्न वाञ्छनीय भएकोले श्री ५ महाराजाधिराजबाट मन्त्रपरिषदको सल्लाह अनुसार यो ऐन बनाइ जारी गरिबक्सेको छ ।

१. संक्षिप्त नाम, विस्तार र प्रारम्भ : (१) यस ऐनको नाम “तथ्याङ्क ऐन, २०१५” रहको छ ।

(२) यो ऐन नेपाल भर मुलुकमा लागु हुनेछ ।

(३) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) “अधिकार प्राप्त अधिकृत” भन्नाले या ऐन अन्तर्गत सङ्कलन गर्न पन तथ्याङ्क र खबरका विवरण सङ्कलन गर्न सूचित आदेशद्वारा अधिकार दिइएका अधिकृत सम्भन्नु पर्छ ।

(ख) “महानिदेशक” भन्नाले नेपाल सरकारबाट नियुक्त केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागकामहानिदेशक सम्भन्नु पर्छ ।

(ग) “सूचित आदेश” भन्नाले नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित आदेश सम्भन्नुपर्छ ।

(घ) “विभागका अधिकृत” भन्नाले तोकिए बमोजिम केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका अधिकृत भनी नियुक्त भएका व्यक्ति सम्भन्नु पर्छ ।

(ङ) “तोकिएका” वा “तोकिए बमोजिमका” भन्नाले या ऐन अन्तर्गत बनेका नियममा तोकिएका वा तोकिए बमोजिमका सम्भन्नु पर्छ ।

३. विवरण दाखिला गराउने अधिकार : नेपाल सरकारले सूचित आदेशद्वारा कुनै वर्गका व्यक्तिहरुका भोग चलन वा नियन्त्रणमा रहेका सोही आदेशमा तोकिएका कुरा सम्बन्धी तोकिएका खबर, लगत र तथ्याङ्कका तोकिएको ढाँचाका विवरण तोकिएको समयमा महानिर्देशक छेउ दाखिला गर्न त्यस्ता व्यक्तिलाइ आदेश गर्न सक्छ ।

४. तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न निर्देश गर्ने अधिकार : (१) नेपाल सरकारले सूचित आदेशद्वारा यस दफामा लेखिएबमोजिम कुनै कुराका सम्बन्धमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न निर्देश गर्न सक्छ ।

(२) उपदफा (१) अन्तर्गत निकालिएका आदेशद्वारा देहाय बमोजिम गर्न सकिने छः-

क) सङ्कलन गर्नु पर्ने खबरको लगत तोक्ने,

ख) त्यस्ता खबर सङ्कलन गर्न कामका निमित्त अधिकार प्राप्त अधिकृतहरु नियुक्ति वा मनोनीत गर्न, तिनीहरुका काम, कर्तव्य र अधिकारहरु तोक्न र त्यस्ता काम, कर्तव्य र अधिकारहरु प्रयोग तथा पालन गर्दा तिनीहरुले अपनाउनु पर्ने कार्यविधि तोक्ने, र

ग) त्यस्ता आदेश अन्तर्गत सङ्कलन गर्नु पर्ने तथ्याङ्क सुविधापूर्वक सङ्कलन गर्नका निमित्त नेपाल सरकारका विचारमा आवश्यक देखिएका वा आकस्मिक अरुसबै कुराहरुको व्यवस्था ।

५. विवरण दाखिल गराउने महानिर्देशकको अधिकार : महानिर्देशकले आफै वा अरु कुनै अधिकृतद्वारा कुनैव्यक्ति छेउ लिखित सुचना पठाइ तोकिएका कुरा सम्बन्धी तोकिएका खबर, लगत र तथ्याङ्कका तोकिएका ढाँचाका विवरण तोकिएको समयमा आफु छेउ दाखिला गर्न त्यस्ता व्यक्तिलाइ आदेश गर्नसक्छ ।

६. रेकर्ड जाच्ने अधिकार : महानिर्देशक वा निजका अधिकारक्षेत्र भित्र रही काम गर्न कुनै अधिकार प्राप्त अधिकृत वा निजद्वारा दफा ५ अन्तर्गत लिखित रुपमा अधिकार पाएका कुनै अधिकृतले दफा ३ वा दफा ४ अन्तर्गतका आदेश वा दफा ५ अन्तर्गतका सूचनामा तोकिएका कुनै कुराका सम्बन्धमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने पयोजनका निमित्त वा त्यस्ता आदेश वा सुचना अन्तर्गत दाखिला भएका कुनै लगत, विवरण वा खबर साँचो हो होइन भन्ने कुराको जाचका निमित्त देहाय बमोजिम गर्न सक्छ :-

(क) कुनै खबर वा विवरण दाखिला गर्नु पर्ने कर्तव्य भएका कुनै व्यक्तिका भोग चलन वा नियन्त्रणमा रहेका कुनै घर जग्गामा पूर्वसचना दिइ मनासिब माफिकका समयमा प्रवेश गर्ने,

(ख) त्यस्ता व्यक्तिका भोग चलन वा नियन्त्रणमा रहेका कुनै लिखत वा चीज आफु छेउ पेश गर्न आदेश दिन र त्यसको जाँच गर्न र,

(ग) यो ऐन अन्तर्गत सङ्कलन गर्नु पर्ने तथ्याङ्क सम्बन्धी कुनै खबर कुनै व्यक्तिलाइ थाहा छ भन्नेमनासिब माफिकका विश्वास भएमा निजसँग कुनै प्रश्न सोध्न ।

७. विवरण माग्ने अधिकार : महानिर्देशकले नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सचनाद्वारा सोही सुचनामा तोकिएका कुरा सम्बन्धी तोकिए बमोजिमका खबर वा तथ्याङ्क तोकिएको ढाँचाका विवरण तोकिएका समयमा आफु छेउ दाखिल गर्न कुनै वर्गका व्यक्तिलाइ अनुरोध गर्न सक्छ ।

७क. तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको स्वीकृति प्राप्त गर्नु पर्ने : (१) कुनै सरकारी कार्यालय,

सरकारी स्वामित्व भएका वा यस उद्देश्यका लागि सरकारी सहायता प्राप्त संस्था वा विदेशी व्यक्ति वा संस्थाले व्यावसायिक उद्देश्यले कुनै आर्थिक कुराका लगत, खबर वा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न चाहेमा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट स्वीकृति पाएन पछि ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तथ्याङ्क सङ्कलन गर्नका निमित्त स्वीकृति प्राप्त गर्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले सम्बन्धित तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न परेका कारण सो सङ्कलन गरिने इलाका सङ्कलन गर्दा अपनाइने प्रणाली वा कार्यक्रमका सम्बन्धमा विस्तृत विवरण केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमका तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न मनासिब देखिएमा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलेस्वीकृति दिनेछ र त्यसरी स्वीकृति दिदा सो विभागले तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा अपनाउनु पर्ने प्रणाली र आवश्यक देखिएका अन्य शर्त समेत तोकिदिन सक्नेछ ।

ख. तथ्याङ्कलाइ प्रयोग वा प्रकाशित गर्नु अघि प्रमाणित गराउनु पर्ने : (१) दफा ७ क. बमोजिम तथ्याङ्क

सङ्कलन गर्न स्वीकृति प्राप्त गर्न व्यक्ति वा संस्थाले तथ्याङ्क सङ्कलन गरी त्यसलाइ पयोगमा ल्याउन वा प्रकाशित गर्नु अघि केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट प्रमाणित गराउनु पर्छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तथ्याङ्क प्रमाणित गर्दा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले कुनै खर्च व्यहोर्न पर्नेभए त्यस्ता खर्च समेत तथ्याङ्क प्रमाणित गराउन चाहने व्यक्ति वा संस्थाले केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलाई बुझाउनु पर्नेछ ।

(३) केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको स्वीकृति प्राप्त नगरी कुनै तथ्याङ्क विदशी व्यक्ति, संस्था वा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थालाई उपलब्ध गराउनु हुदैन ।

द. खबर वा विवरणका प्रकाशनमा प्रतिबन्ध : (१) दफा ३ वा दफा ४ वा दफा ५ वा दफा ६ वा दफा ७ अन्तर्गत दाखिला भएका वा प्राप्त गरिएका वा तयार भएका कुनै व्यक्तिगत वा कुनै परिवार वा फर्म वा कम्पनी सम्बन्धी विवरण वा खबर वा त्यसका कुनै अंश सो खबर वा विवरण दिन व्यक्तिको वा निजद्वारा अधिकार प्राप्त प्रतिनिधिको लिखित स्वीकृति विना महानिर्देशक वा विभागका अधिकृत बाहेक अरु कसैलाइ प्रत्यक्ष रुपबाट देखाउन वा प्रकाशित गर्न हुदैन ।

(२) या एन अन्तर्गत मुद्दा चलाउने प्रयोजनका निमित्त त्यस्ता विवरण अदालतमा पेश गर्नमा उपदफा (१) ले बाधा पुऱ्याउने छैन ।

९. सजाय : (१) दफा ३ वा दफा ४ वा दफा ५ अन्तर्गत कुनै खबर वा विवरण दिनु पर्ने कर्तव्य भएका कुनै व्यक्तिले देहायका कसुर गरेमा निजलाइ त्यस्ता प्रत्येक कसुरका निमित्त रु. २००१- दइसयसम्म जरिवाना वा दइ महीनासम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ :-

(क) जानी जानी त्यस्ता खबर वा विवरण तोकिएका म्यादभित्र नदिएमा वा दिनइन्कार गरेमा, वा

(ख) जानी जानी कुनै भुठठा खबर वा विवरण दिएमा वा दिलाएमा,तर यस उपदफा अन्तर्गत सजाय हुन कसुर कुनै कम्पनी वासङ्गठित संस्थाले गरकोमा सो कसुर भएको कुरा आफुलाइ थाहा थिएन वासो कसुर रोक्न आफुले सकभर उचित प्रयत्न गरेको थियो भन्ने कुरा प्रमाणित गर्न सकेमा बाहेक सो कम्पनी वा संस्थाका प्रत्येक महानिर्देशक,मैनेजर, सेक्रेटरी वा अरु अधिकृत वा प्रतिनिधिलाइ रु. ३००१- तीनसयसम्मजरिवाना वा तीन महीनासम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।

(२) कुनै व्यक्तिले महानिर्देशक वा निजद्वारा दफा ६ अन्तर्गत अधिकार प्राप्त कुनै अधिकृतलाइसो दफाको खण्ड (क) अन्तर्गत कुनै घर जग्गामा पवेश गर्ने अधिकारको प्रयोगमा बाधा पुऱ्याएमा वासो दफाको खण्ड (ख) अन्तर्गत पेश गर्न दिइएका कुनै लिखत वा चीज जानी जानी पेश गर्न इन्कार गरेमा वा सा दफाका खण्ड (ग) अन्तर्गत सोधिएका कुनै प्रश्नका उत्तर दिन इन्कार गरेमा वा जानी जानी भुठठा उत्तर दिएमा निजलाइ रु. १००१- एकसयसम्म जरिवाना वा एक महीनासम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।

(२.क) दफा ७ क. बमोजिम स्वीकृति प्राप्त गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गर्नु पर्नेमा स्वीकृति प्राप्त नगरी वा स्वीकृति प्रदान गर्दा तोकिएको प्रणाली वा शर्त विपरीत हुनेगरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरेमा वा दफा ७ ख. बमोजिम कुनै तथ्याङ्कलाइ प्रयोगमा ल्याउन वा प्रकाशित गर्न अघि प्रमाणित गराउनु पर्नेमासो नगराइ प्रयोगमा ल्याउने व्यक्ति वा संस्था र प्रकाशन गर्ने व्यक्तिलाइ त्यस्ता प्रत्येक कसुर वापत पाँचहजार रुपैयासम्म जरिवाना हुनेछ ।तर यस उपदफा अन्तर्गत सजाय हुने कसुर कुनै सङ्गठित संस्थाबाट भएकोमा त्यस्ता कसुरआफ्नो जानकारी बेगर भएको हो भन्ने कुरा प्रमाणित गर्न सकेमा बाहेक त्यस्ता कसुर वापतका सजायसम्बन्धित संस्थाका महाप्रबन्धक वा प्रबन्धक वा प्रमुखलाइ हुनेछ ।

(३) महाप्रबन्धक वा विभागका अधिकृत वा कुनै अधिकृत पाप्त अधिकृतले देहायका कसुर गरेमा निजलाइ त्यस्ता प्रत्येक कसुरका निमित्त रु.२००१- दइसयसम्म जरिवाना वा २ महीनासम्म कैद वा दुवैसजाय हुनेछ :-

- (क) दफा ८ उल्लघन गरी कुनै खबर वा विवरण वा त्यसको कुनै अंश पकाशन गरेमा, वा
- (ख) या ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेका नियम अन्तर्गत दिइएको आदेश पालननगरेमा वा पालन गर्न इन्कार गरेमा वा आदेश पालन गर्दा उचित सावधानीवा तत्परता नदेखाएमा, वा
- (ग) आफ्ना जिम्मामा रहेको तथ्याङ्क सम्बन्धी रकर्ड लापरवाहीले वा जानी जानीनष्ट गरेमा वा अन्य किसिमबाट त्यसमा नोक्सानी पुऱ्याएमा वा गलतनतिजा निस्कने गरी कुनै खबर कीर्ते गरेमा वा अन्य तरीकाबाट पयोग गरेमा वा त्यस्ता रेकर्ड आफ्ना व्यक्तिगत लाभ वा अनधिकृत कामका लागि प्रयोग गरेमा ।
- (४) दफा ८ उल्लघन गरी कुनै व्यक्तिले कुनै अधिकार प्राप्त अधिकृत वा विभागका अधिकृतबाट कुनै खबर वा विवरण प्राप्त गरेमा निजलाइ रु. २००।- दईसयसम्म जरिवाना वा २ महीनासम्म कैद वा दुवै सजाय हनेछ ।तर त्यसरी प्राप्त गरेका खबर वा विवरण पकाशित समेत गरेमा निजलाइ रु. ५००।-पाँचसयसम्म जरिवाना वा ५ महीनासम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।
- (५) कुनै व्यक्तिले जनतालाइ यो ऐन अन्तर्गत दिइएका कुन आदेशको पालना नगर्नु भनी वा अधिकार पाएका कुनै अधिकृतद्वारा कानून बमोजिम मागिएका कुनै खबर वा विवरण वा सोधिएका कुनै प्रश्नका उत्तर नदिन भनी प्रचार गरेमा निजलाइ रु. ५००।- पाचसयसम्म जरिवाना वा पाँच महीनासम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।

१०. मुद्दा हेर्ने अधिकार र पुनरावेदन : (१) यस ऐन अन्तर्गत देहायको कसुरका सम्बन्धमा कारवाही रसजाय गर्ने अधिकार देहायका अधिकारी वा अदालतलाइ हनेछ :-

- (क) दफा ९ का उपदफा (१), (२) र (५) का कसुर सम्बन्धमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी,
- (ख) दफा ९ का उपदफा (२क) का कसुरका सम्बन्धमा महानिर्देशक,र
- (ग) दफा ९ का उपदफा (३) र (४) का कसुरका सम्बन्धमा जिल्ला अदालत ।

- (२) राजपत्रांकित अधिकृतका सम्बन्धमा नेपाल सरकारको अनुमति र केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका कर्मचारीका सम्बन्धमा महानिर्देशकको अनुमति नभइ यो ऐन अन्तर्गत सजाय हुने कुनै कसुरकासम्बन्धमा कुनैउजुरी लाग्ने छैन ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारी वा महानिर्देशकले गरेका निर्णय उपरपुनरावेदन अदालतमा पुनरावेदन लाग्नेछ ।

१०क. अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्ने : दफा १० का उपदफा (१) का खण्ड (ख) बमोजिम महानिर्देशकलाइ भएका अधिकार नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी कुनै अधिकृतले प्रयोग गर्न पाउने गरी प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

११.नेपाल सरकार वादी हने : यस ऐन अन्तर्गतका मुद्दामा नेपाल सरकार वादी हुनेछ ।

१२. आदेशमा प्रश्न उठन नसक्ने : यो ऐनद्वारा पदत अधिकारका प्रयोग गरी दिइएका कुनै आदेशकासम्बन्धमा कुनै अदालतमा पश्न उठन सक्ने छैन ।

१३. नियम बनाउन अधिकार : या ऐनका उद्देश्य कार्यान्वित गर्न नेपाल सरकारले नियम बनाउन सक्छ ।

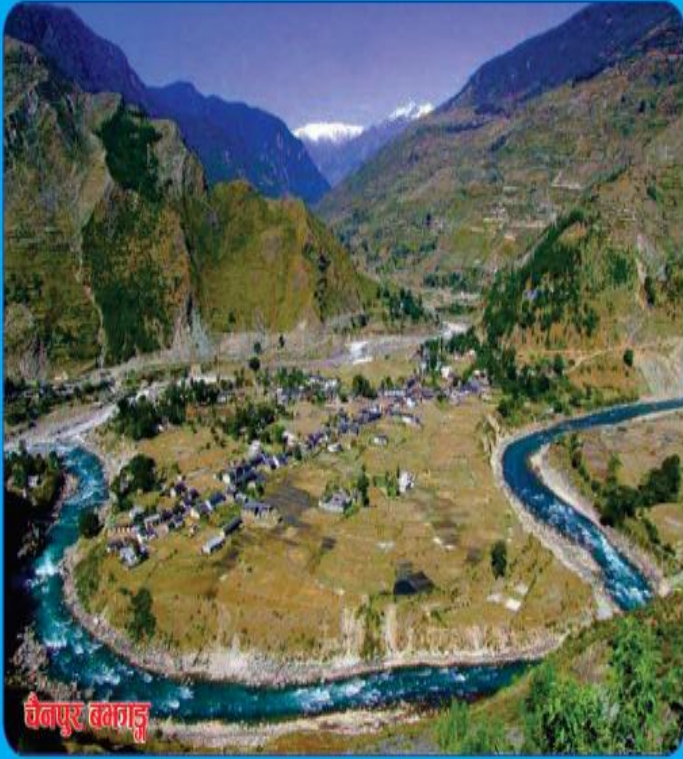
१४. खारेजी : जनगणना ऐन, २०१३ खारेज गरिएको छ ।

अनुसुची ३

सन्दर्भ सामग्री :

१. राष्ट्रिय जनगणना २०२८, २०३८, २०४८, २०५८ र २०६८ का प्रतिवेदनहरु
२. राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ र २०६८ का प्रतिवेदनहरु
३. मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ , यु.एन.डी.पी
४. नेपालमा गरिबी प्रतिवेदन ,केन्द्रीय तथ्यांक विभाग
५. नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण प्रतिवेदन , २०६७
६. जिल्ला वस्तुगत विवरण बर्भाग २०७२ ,तथ्यांक कार्यालय डडेल्धुरा
७. विभिन्न मन्त्रालयहरुका वेब साइटहरु
८. जिल्लास्थित सरकारी तथा गैह्र सरकारी कार्यालयहरुका तथ्यांकीय प्रतिवेदनहरु ।

॥ समाप्त ॥

चैनपुर बमगाड़

पश्चिम सेती

बमगाड़ विमानस्थल

भोपुर दरबार

सैपाल हिमाल

खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज

